

PÄÄKIRJOITUS

- 4 ARI KORHONEN & KATARIINA MÄKINEN
Tieteen kieli ja käsitteellinen työ

TUTKIMUSARTIKKELIT

- 14 MIKKO A. NIEMELÄ & JENNI MARJOKORPI
Millaista tietoa koulussa tarvitaan? Katsaus *powerful knowledge* -käsitteen suomenkieliseen käyttöön

NUMERON TAITEILIJAT

- 40 MARIA KOJONEN Vettä, mätää, happikatoa ja käten työtä

PUHEENVUORO

- 50 JONI JAAKOLA Työstäkieltäytymisen vaikeus ja mahdollisuus teknologisoituneessa hoivatyössä

KÄÄNNÖS

- 59 ALEKSI LOHTAJA Ei mitään pysyvää – Johdanto käännökseen
61 WALTER BENJAMIN Destruktiivinen luonne

ESITTELYJÄ & ERITTELYJÄ

- 63 JONI JAAKOLA & ALEKSI RENNES
Kapitalismin toisenla(j)ista historiaa
68 TIMO KAITARO
Kurkistuksia estetiikan hurmioon
71 TIETEELLINEN ELÄMÄ

TOIMITUS Ari Korhonen, Katariina Mäkinen (päätoimittajat), Juha Raipola (toimitussihteeri), Tanja Tiekso (Numeron taiteilija -osio), Tuomo Alhojärvi, Jussi Backman, Tuukka Brunila, Timo Kaitaro, Jukka Könönen, Hanna Kuusela, Emma Lamberg, Alekski Lohtaja, Hanna Lukkari, Karoliina Lummaa, Olivia Maury, Jussi Palmusaari, Marja Peltola, Janne Porttikivi, Minna Seikkula, Tero Toivanen, Juhana Venäläinen, Mikko J. Virtanen, Johan Wahlsten
TOIMITUSNEUVOSTO Mika Elo, Yrjö Haila, Ilpo Helén, Merja Hintsa, Samuli Hurri, Markku Koivusalo, Tuija Kokkonen, Turo-Kimmo Lehtonen, Susanna Lindberg, Maiju Loukola, Mika Ojakangas, Tuija Pulkkinen, Kari Saastamoinen, Kimmo Sarje, Petri Ylikoski

TILAUSHINNAT vuosikerta (4 nroa) 32€, Tutkijaliiton jäsenet 24€, opiskelijat ym. 20€, Eurooppaan 32€, Euroopan ulkopuolelle 38€. Välittäjän kautta tilattaessa lisämaksu. Tilaukset ovat jatkuvia. Seuraavaa vuotta koskevat peruutukset kuluvan tilauskauden loppuun mennessä.

ULKOASU Otto Donner, Kimmo Kallio
TOTEUTUS Juha Raipola
PAINO Waasa Graphics
ISSN 0356-3677
JULKAISIJA & KUSTANTAJA Tutkijaliitto ry
Tiedejaedistys.fi | tiedejaedistys@tutkijaliitto.fi

Tieteen kieli ja käsitteellinen työ

ARI KORHONEN & KATARIINA MÄKINEN

Keskustelu tieteen kielestä on ollut jo ainakin parinkymmenen vuoden ajan jonkinlainen helppo keino tarttua tieteen ajankohtaisiin ilmiöihin. Koneen säätö on jakanut viiden-toista vuoden ajan Tiedekynä-palkintoa, jonka ajatuksena on tukea tieteellistä kirjoittamista, jossa “suomen kieltä on käytetty erityisen ansiokkaasti”. Tieteellisten seurain valtuuskunta puolestaan kampanjoi ahkerasti kotimaisen tiedejulkaisemisen puolesta kärkenään ajatus, että suomenkielisyys on keskeinen osa sitä miten tiede on ja vaikuttaa yhteiskunnassa. Myös Sitra puhuu monipuolisesti tieteen kielestä ja korostaa sitä, miten toive ajanmukaisesta yhteiskunnallisesta aktiivisuudesta ja demokratiasta kytkeytyy tieteen ja yksittäisten tutkijoiden osallistumiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun nimenomaan kunkin yhteiskunnan omalla kielellä. Tämä liike ja suunta on ollut helppo hyväksyä – toki vastassa oleva olkiukko, siis kansainvälinen huippututkimus englanniksi, on aivan ilmeinen ja sen tuottamat vaikeudet tuttuja läpi koko tieteen tuotantokentän.

Tätä itsestään selvältä vaikuttavaa suuntaa sietää silti tarkastella lähemmin. Kuten usein muulloinkin tilanteissa, joissa jokin tunnistettu uhka ikään kuin löytää ratkaisun, josta kaikki

pitävät ja joka sopii kaikille todella hyvin, uhkaavassa ilmiössä itsessään saattaa jäädä huomaamatta jotakin oleellisesti ratkaistua asiaa hankalampaa.

Tieteen kielen suhteen tällainen kaikille sopiva ratkaisu näyttää olevan kotimaisen kielen, sen voiman ja rikkauden, vaaliminen: kun uhkana on neutraalin globaalien kielen uhka, voi olla luontevaa vaalia pienten kielten elävyyttä ja tilaa (ks. Saarikivi & Koskinen 2023). Kotimaisessa keskustelussa tieteen kielestä on tällaisia piirteitä: tiede ja tutkimus on saatava puhumaan kotimaista kieltä, tieteen pitäisi tavoittaa kotimaiset lukijat, tutkimuksen pitäisi puhua samaa kieltä kuin kotimainen yhteiskunnallinen keskustelu ja tuntee kotimaisen keskustelun tavat saada kiinni asioista. Tiivistetysti kaikille sopiva ratkaisu ongelmaan on, että tieteen julkaiseminen omalla kielellä edistää demokratiaa (Raento 2021).

Varovasti voi kuitenkin kysyä, onko tieteen voima todella näin tiukasti kytköksissä kotimaiseen kieleen, sen “ansioikkaaseen käyttöön”? On totta, että ajatus globaalista kielestä tarkoittaa nykyisessä konkreettisessa maailmassa juuri englanninkielisyyttä. Mutta jos globaalien kielen uhka asetetaan yksioikoisesti vasten oletusta

kotimaisesta kielestä tieteen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden välineenä, keskustelu kielen merkityksestä tieteessä ja tutkimuksessa kaventuu. Näin piirtyvien tiedepoliittisten rajojen ulkopuolelle jäävät kielen suurimmat voimalllähteet, käsitteet. Tutkimuksessa ja tiedejulkaisemisessa kun ei ole kyse vain kotimaisen kielen käytöstä tai hyvästä ja ymmärrettävästä kirjoittamisesta vaan myös käsitteiden käyttämisestä, luomisesta, keksimisestä ja kääntämisestä – lyhyesti sanottuna käsitteellisestä työstä.

Jos käsitteellinen työ ajatellaan merkittävänä osaksi tieteen kieltä, sen luomista ja käyttämistä, on syytä kysyä, missä tämän työn on tarkoitus tapahtua. Voiko akateeminen yliopisto nyky muodossaan tarjota sille tilaa ja aikaa? Missä määrin tieteellinen julkaiseminen voi ja saa olla paikka käsitteelliselle työlle? Millä tavoin käsitteellinen työ suhteutuu kysymykseen kotimaisen kielen merkityksestä?

Termit ja pankit

Edellisiin kysymyksiin on toki tarjolla institutionaalisia vastauksia. Tieteen käsitteellisen työn tasosta on nimittäin keskusteltu paljon. Tällöin kehiksenä on ollut niin sanottu termityö, jolla tarkoitetaan lähinnä informaatiotieteistä käsin tehtyä tutkimusta ja työtä käsitteiden organisoimiseksi. Erilaisina versioina informaatiotieteellisistä ontologioista on 1900-luvun puolestavälisistä lähtien tehty termityötä, joka tieteenalan luonteen vuoksi tarkoittaa määrittelemistä, luokittelua ja kokoamista ikään kuin sanakirjamuotoon. Näin on syntynyt kokonaisia uusia instituutioita, keskuksia ja pankkeja, jotka sitten tarjoavat termityönsä tuloksena määritellyt käsitteet valmiina kuin kaupan hyllyllä – toki ilmaiseksi.

Tällaisen termityön motivaatio on yksinkertainen: kyse on uusien teknologioiden ja tiedonkäsittelyn tekniikoiden synnystä 1900-luvun aikana ja sitä kautta realisoituneen globaalin tiedonhallinnan tarpeista. Ajatus universaalista tiedosta on toki vanha, mutta vasta tietojenkäsittelyn tekniikoiden ja tietokoneiden synty omalla tavallaan realisoivat tämän ikuisen

unelman: ideaali universaalista kielten moneuden hallinnasta vaikutti laskeutuvan maan päälle informaatioteknologioiden muodossa. Viimeistään tekoälyn ilmaantuminen todella olemassaolevaksi teknologiaksi on nostanut termityön panokset nykymittaansa. Näitä muutoksia ja niiden vaikutuksia on toki tutkittu kriittisesti vuosikausia – jopa niin perinpohjin että niiden avaamat uudet mahdollisuudet ovat saattaneet hämärtyä (ks. esim. Teivainen 2023).

Kiinnostavaa on tietysti, että tämän tiedon ja kielten moneuden hallinnan unelman historiaa ei voi erottaa siitä, että kyse on ollut nimenomaan maailman alueiden ja rajojen välisestä neuvottelusta ja kanssakäymisestä, olipa se sitten valtataistelua tai kaupankäyntiä. Siksiakin on tietysti ymmärrettävää, että termien kokoelmia kutsutaan “pankeiksi”: ne ovat pyrkimys hallita muuten hallitsemattomaksi koettua kanssakäymistä ja vaihtoa.

Termityön ja pankkien yhteys käy järkeen myös sitä kautta, että termityö on pankkijärjestelmien tapaan organisaatioiltaan valtava. Kyse on eurooppalaisesta hankkeesta, joka rakentuu erilaisista kansallisista toimijoista, jotka sitten saavat ohjausta, tekniikoita ja rahoitusta kansainvälisiltä ylemmän tason toimijoilta. Tieteen rahoittamisesta vastaavan Euroopan tiedeneuvoston (ERC) tapaan Euroopan unionin alaisuudessa toimiva Eurooppalainen tutkimusinfrastruktuurikonsortio (ERIC) on perustettu 2000-luvun alussa. Sen alaisuudessa toimiva Common Language Resources and Technology Infrastructure (CLARIN) on rakenne, joka varsinaista termityötä ohjaa. Se on perustettu vuonna 2012 ja samana vuonna luotiin myös suomalainen FIN-CLARIN konsortio, joka vastaa Kielipankin palveluista. Sikäli kuin kyse on ihmis- ja yhteiskuntatieteistä, kokonaisuuden nimi on “Kielivarojen ja kieliteknologian tutkimusinfrastruktuuri” (FIN-CLARIAH), ja se määrittelee itsensä niin, että se

tuo tutkijoiden käyttöön laajat kokoelmat tekstejä ja multimodaalisia aineistoja sekä työkaluja aineistojen analysointiin ja rikastamiseen.

Tämän kokonaisuuden alla viimein on yleinen TEPA-termipankki ja sen osana hanke nimeltä “Tieteen termipankki”, joka avautui palveluna verkkosivun muodossa vuonna 2012. Sen ajatuksena on, että eri tieteenalojen tutkijat tuottavat omille aihealueilleen sisältöjä, jotka sitten ovat verkkopalvelun muodossa avoin “termitietokanta tiedeyhteisön ja kansalaisten käyttöön” (ks. esim. Hakulinen ym. 2010).

Tämä monimutkainen valtiollisten tahojen, erilaisten konsortioiden, yhdistysten ja kansainvälisen ohjauksen verkosto on siis tietynlainen 2010-luvun versio ratkaisusta ihmis- ja yhteiskuntatieteellisten tutkimusaineistojen paikallisuuden ja kielten moninaisuuden tuottamaan hankaluuteen. Samaan aikaan kun unelmana on universaali kommunikaatio ja kaikkien tutkimusaineistojen yleistettävyyden, niiden paikallisuus ja erityisyys yritetään pelastaa käännettävyyden mekaanisen ideaalin kautta. Ymmärrettävästi tällainen työ on päässyt pisimmälle kaupan ja tekniikan alueilla – tämä käy järkeen kun ajattelee, mitä nykyään tarkoittaa niin sanottu “tekninen kääntäminen”.

Kiinnostavaa kuitenkin on se, mitä tapahtuu, kun aineistojen ja kielen yleisen käytettävyyden logiikka törmää ihmis- ja yhteiskuntatieteisiin. Jos katsoo esimerkkinä tutkimusinfrastruktuurien hengestä FIN-CLARIN-hankkeen “missiota”, joka verkkosivujensa mukaan on tutkijoiden auttaminen “poistamalla turhat tutkimuksen hidasteet”, niin voisi kysyä, mitä noilla tutkimuksen esteillä tarkoitetaan. Jos kysymystä venyttää, voisi asian muotoilla myös niin, että eikö tutkimukselle nimenomaan näin luoda esteitä. On toki hyvä luoda digitaalisia työkaluja, tunnistaa vaikkapa aineistojen käytön eettisen tarkastelun arvo ja luoda tilaa termityölle. Kuitenkin se muoto ja henki, jota nykyiset tutkimuksen “varojen” pankit seuraavat, tekee aivan muuta. Niissä saattaa pahimmillaan olla kyse logiikasta, joka on vastakkainen tieteenalojen tutkimukselliselle ytimelle: jos koko tutkimus lähtee aineiston ja tiedon radikaalista paikantuneisuudesta tai käsitteiden kääntymättömyydestä, voi sanoa että poistamalla esteen infrastruktuuri

tulee auttamishalussaan kaapanneeksi teki-jöidensä käsistä tutkimuksen voimakkaimmat elementit.

Näitä ilmiöitä on viime aikoina ihmetelty esimerkiksi tutkimuksen ja aineistojen eettisen säätelyn hankaluuksissa (ks. Korhonen & Mäkinen 2024). Monissa tilanteissa on huomattu, että sinänsä hyvää tarkoittavissa tieteen käytäntöjen ja infrastruktuurien kehittämissankkeissa syntyy ilmiöitä, jotka ikään kuin muuntavat tieteeseen kuuluvia hankaluuksia niin että niistä tulee institutionaalisia ja siten kaukaisempia ja entistä vaikeammin hallittavia tutkimuksen tekemisen ja jokapäiväisen työn kannalta (Härkönen ym. 2024).

Tieteen spontaani alistuminen

Miten termityö sitten on edistynyt, miten pankilla menee? Vuonna 2019 toteutetussa kyselyssä hanke tiedusteli tutkijoiden kokemuksia termipankkityöstä (Enqvist ym. 2020). Ilmeistä on, että Tieteen termipankki -palvelusta on tullut suosittu ja paljon käytetty, ainakin verkkosivun käyttöä seuraavat luvut ovat suuria. Kyselyn tuloksia esittelevässä artikkelissa käy kuitenkin hyvin ilmi hankkeen sisäinen ristiveto. Yhtäältä hanke esittelee itsensä nimenomaan vastauksena kotimaisten kielten ja globaalin englannin kamppailuun, toisaalta sen eteneminen on kiinnostavalla tavalla hankalaa. Ristivedon ensimmäisen osapuolen muotoilut ovat paljon puhuvia:

Kysymys tieteen englanninkielistymisen yhteiskunnallisista seurauksista nousee tämän tästä esiin julkisuudessa. Usein se ilmenee huolena suomen kielen asemasta ja kehityksestä tieteen kielenä. Tieteen termipankki on tarkoitettu niille, jotka eivät tyydy vain ilmaisemaan huolestuneisuuttaan vaan haluavat aktiivisesti parantaa tilannetta. (Enqvist ym. 2020, 26.)

Termipankki on ikään kuin käsitteellisen työn paikka, joka tarjotaan nimenomaan tutkimusinfrastruktuurina vastaamaan kysymykseen siitä, miten turvata kotimaisen ja paikallisen kielen

asema globaalin tieteen maailmassa, joka olettaa käsitteiden ja niiden määritelmien universaaliuden. Tätä syvällistä tehtävänasettelua vastaan asettuu ristivedon toinen ulottuvuus: käytännössä työ näyttää toivottoman hankalalta. Kyselyn tuloksena esitellään huomio siitä, että termityö on joko liian hidasta tai turhauttavalla tavalla tuhoon tuomittua.

Termipankin selkeimpänä heikkoutena tuli esiin sen epätasaisuus. Tämä koskee sekä sisältöjen määrää että laatua. Hankkeen hidaskäytännön eteneminen ja sisältöjen aukot voivat karkottaa potentiaaliset käyttäjät ja kartuttajat. Pahimmassa tapauksessa hanke jämähtää paikoilleen. Tiedeyhteisöllä olisi tässä siis terästytyksen ja vastuun ottamisen paikka. (Enqvist ym. 2020, 31.)

Kotimaisen pääoman kartuttaminen ei siis vaikea oikein talkoilla etenevän. Voi myös kysyä, miten kielen voiman rikkauksien sitten olisi tarkoitus kasaantua, mitä rikkauksille tapahtuu pankissa? Voinee ajatella, että tämä ristiveto ei ole vain satunnainen hidaste päämäärältään hyvässä ja läpinäkyvässä hankkeessa vaan jotakin, joka kertoo termityön paikasta tieteentekemisessä itsessään. Kieltämättä termipankkia käyttäessä ei voi välttyä ajatukselta, että pankkiholvissa käsitteet homehtuvat: ainakin kaikkein käsitteellisimmillä tieteenaloilla pankin termit ovat määriteltäytään hankalia, ja jos tutkimuksellinen ydin on siinä työssä, mitä jokin käsite tarkoittaa, termipankkiin kymmenen vuoden työn tuloksena syntynyt kirjaus voi olla hyvin lähellä absurdia.

Ainakaan ajatus avoimesta wiki-tyyppisestä demokratiasta ei ratkaise ongelmaa. Käsitteellisen työskentelyn sijasta syntyy monimutkainen tapahtumasarja, joka on tuttu itse Wikipediastakin: joissakin hyvin yleisissä aiheissa voi syntyä laadukas yleistajuinen määritelmä tai artikkeli, mutta erityisesti kiistanalaisissa tieteellisissä aiheissa lopputulos voi olla kompromissi, joka hukkaa koko aiheen panokset. Pahimmillaan tutkija saattaa tunnistaa oman tekstinsä kappaleita sanakirjojen ja pankkien määritelmässä, mutta nimenomaan talkootöiden tuloksena aivan väärässä

kontekstissa. Lopullista termiä katsoessa voi vain arvailla, miten toimitusprosessi on edennyt – joka tapauksessa lopputulos on kadottanut sisällöllisen mielekkyytensä.

Miksi tätä termityötä niin voimakkaasti siten ajetaan? Nykyään on jo vähän unohtunut, että niin sanotun tiedonhallinnan teknologioiden vaikutuksia tieteelliseen työhön pohdittiin muutama vuosikymmen sitten kiivaasti. Tässä hengessä niin sanottu postmodernikaan ei ollut alunperin mikään kulttuurinen tai taidetta koskeva käsite vaan nimenomaan tieteellisen tiedon kokonaisuuteen liittyvä piirre. Jean-Francois Lyotardin nimiin on laitettu ajatus siitä että juuri tiedonhallinnan automatisoituminen on osaltaan tuottamassa tilanteen, jossa niin sanotut ”suuret kertomukset” menettävät merkityksensä ja kokonaisuudet hajaantuvat heterogeenisiksi kielipeleiksi. Ajatuksena ei ollut esittää jättimäisiä teesejä aikakaudesta vaan jäsentää sitä, miten kysymys päämäärästä ja kokonaisuuksista kunakin aikana asettuu: tiedonhallinnan teknologioiden ilmaannuttua tieteellisiä kiistoja ei enää käydä vain akateemisten salien ja klubien sisällä vaan erilaisissa tietojärjestelmissä, niiden logiikoissa ja niitä säätelevissä käytännöissä.

Kun CLARIN-hanke siis sanoo ”poistavansa tutkimuksen turhat hidasteet”, on varmasti niin, että todella monta hankaluutta helpottuu: on selvää että suuria datamassoja on käsiteltävä teknisesti, automaattisesti, ja että näin syntyy tuloksia, joita ei voisi saada esiin ilman tekniikoita. Kokonaan toinen kysymys on, millaisia kysymyksiä siirtyy pois tieteen tekijöiden omista käsistä.

Vaikka tutkijat totta kai ovat oman tutkimuksensa suhteen selvillä työnsä ehdoista, sitoumuksista ja mahdollisista vääristymistä, voisi väittää, että tutkimuksen infrastruktuurien suhteen tilanne on erilainen. Eihän minäkään tieteen piirissä ole mahdollista sanoa sellaisia asioita niin yksioikoisesti ja värityneesti kuin Tieteen termipankin piirissä ilmeisesti voi. Se mitä klassisesti sanotaan ideologisuuksi, on varmasti eri tieteissä saatu haltuun eri tavoin, metodologisesti tai muuten, mutta

juuri tutkimusinfrastruktuurien suhteen näyttää siltä, että olisi tarve tietynlaiselle uudelle kritiikille – tai ehkä kriittisen paradigman ylittämislle.

Tällaista kriittistä väitettä vastaan voi puolustautua sanomalla että kyse on vain käytännöllisestä, tiettyjen tarpeiden sanelemasta teknisestä ratkaisusta: ei termipankkien tai aineistojen hallintajärjestelmien ole tarkoitus tulla tutkimuksen alueelle – ihmisethän tutkimuksen tekevät – vaan mahdollistaa, auttaa ja helpottaa käytännössä. Kuten termipankin vastuuhenkilöt esittävät,

termityö on välttämätöntä, jotta jatkuvasti kumuloituvia, sähköisessä muodossa olevia tutkimusaineistoja ja -julkaisuja voidaan tulevaisuudessa hyödyntää mahdollisimman tehokkaasti automatisoitujen hakutoimintojen ja tekoälyn avulla (Enqvist & Onikki-Rantajääskö 2018).

Avoimen tieteen kantava ajatus tutkimuksen aineistojen ja tulosten avoimesta hyödynnettävyydestä ja tieteen vapauden edistämisestä tätä kautta niin taloudellisesti kuin ideologisestikin on kuitenkin hyvä esimerkki siitä, missä ongelma piilee: kyse on kyllä hienosta periaatteesta, mutta sen kehys ja käytäntö ovat jotakin aivan muuta. Kun periaatteessa vaikkapa ajatus haastatteluai-
neiston yleisestä hyödynnettävyydestä kuulostaa tavoitteena hyvältä, käytännössä periaatteen toteuttaminen avaa kokonaan uudenlaisten kysymysten kentän, jonka tutkiminen tuon periaatteen piirissä ja sen avulla ei onnistu. Jos lähtökohdaksi otetaan yleinen hyödynnettävyys, ei jää tilaa kysyä mihin katoaa haastattelun paikantunut tieto, mitä aineistolla tekee ilman sen nimenomaan paikkaan ja aikaan sitoutunutta luonnetta – ja missä kulkevat aineiston niin sanotun hyödynnettävyyden rajat. Samalla tavoin myöskään termipankki ei tarjoa välineitä sen hahmottamiseen, miten pankin sisältöjä on mahdollista käyttää ja miten ne paikantuvat. Jos tiedontuotannon prosessi, tässä tapauksessa käsitteiden ja niiden määritelmien muotoutumisen historia, ei hahmotu pankin termejä selaavalle tutkijalle tai opiskelijalle, on mahdoton saada selvää myöskään siitä, millainen tieto on kysymyksessä.

Tältä pohjalta voisi sanoa, että tutkimusinfrastruktuurien mukanaan kantamat oletukset, ehdot ja rajoitukset – niiden ideologia – on tietyllä tavalla “spontaania”. Tutkimusinfrastruktuurit eivät siis ole ideologisia siksi, että ne tarjoilisivat jonkinlaista väärää tietoa maailmasta, vaan koska niiden kautta muotoutuu jokin ajattelematon mielikuva, käytännöllisen elämän myötä syntyvä spontaani representaatio suhteesta oman toimintansa ja olemassaolonsa ehtoihin. Kuva perimmäisestä päämäärästä tai auktoriteetista ei synny mistään tiedollisesta aivopesusta vaan jokapäiväiseen ja käytännölliseen toimintaan kuuluvan alistumisen myötä.

Tutkimusinfrastruktuurit tuottavat tutkimuksen maailmaan ennen kaikkea sääätelyä, hyviä käytäntöjä ja hyvää käytöstä – ja tämä on tietysti hyvä asia. Mutta näin syntyy myös tietty ideologinen kehys: tarjotessaan resursseja ja palvelujaan ne saavat aikaan tutkijan käytäntöihin aivan uudenlaisia malleja, joiden ajatksena on oikein toimiminen, oikea käyttö, oikea tapa. Merkittävää on, että näillä käytännöillä ei sinänsä ole suoraa yhteyttä tutkimuksen intresseihin – vaikka toki niistä voi seurata hyvää myös tutkimukselle – vaan ne palvelevat muita päämääriä.

Tässä mielessä tieteen tekijöiden instituutioihin sitoutuva spontaani ideologia on myös eräänlaista “julmaa optimismia” eli kiinnittymistä ja kiintymistä objektiin, joka samanaikaisesti lupaa ja tekee mahdottomaksi, ja jonka jatkuvuus ja olemassaolo itsessään sekä rajaa radikaalisti sitä mikä on mahdollista että vaikuttaa turvaavan mielekkään maailman subjektille (Berlant 2006).

Tutkimusinfrastruktuurien kohdalla tämä logiikka voisi mennä seuraavasti. Infrastruktuuri (vaikkapa Tieteen termipankki) lupaa, että kun noudattaa kaikkia tieteen hyviä käytäntöjä ja työskentelee pyyteettömästi instituutioiden ohjeita ja suuntaviivoja noudattaen, asiat menevät hyvin, syntyy hyvää tutkimusta ja tutkijan työ löytää tunnustuksensa – ja kotimainen tieteen kieli säilyy elävänä ja ilmaisuvoimaisena. Infrastruktuurin potentiaalinen

Julmuus syntyy siitä, miten se itsessään piilottaa näkyvistä, kieltää ja suoraan aiheuttaa juuri niitä ongelmia, joiden seurauksena asiat eivät tutkimuksessa ”suju hyvin” – ja joiden seurauksena jää tekemättä, puolitiehen tai ajautuu kohti absurdiutta juuri se käsitteellinen työ, jota kielen voiman vaaliminen vaatisi.

Kääntymättömät termit ja tieteellisen elämän jupina

Näkymä tutkimuksen käytäntöihin on melkein aina yllättävä – jo pelkästään siksi, miten syvä katkos tutkimuksen sisältöjen tason ja käytäntöjen tason välillä saattaa olla. Tutkimuksen tuloksista keskustellaan aina tieteentekemisen omien lainalaisuuksien mukaisesti, mutta tiedon tuotannossa muodostuu toisinaan katkoksia siinä, miten jotkin institutionalisoidut käytännöt jäävät ikään kuin tieteenalojen ja paradigmojen sisäisen keskustelun ulkopuolelle.

Edellä muotoiltu näkökulma tutkimusinfrastruktuurien vaikutukseen koskeekin sitä, millä tavalla erilaiset niin sanottuja tutkimuksen esteitä poistavat ja tutkitun tiedon käytettävyyttä edistävät järjestelyt tuottavat aivan uudenlaista sääntelyä, jolla on vaikutuksensa siihen konsensukseen, joka tieteessä yhteiskunnan osana vallitsee. Data- ja aineistopankkien ja termityön kaltaisten hankkeiden myötä syntyy asetelma, jossa tutkija yksin jää ylittämään kuilua erilaisten tutkimuksellisten prosessien ja niitä tukemaan tuotettujen infrastruktuurien välillä.

Tässä mielessä voi sanoa, että jos tieteen tekemistä motivoivat tutkijoiden huomaamat ristiriidat, niin tällaisen sääntelyn kautta nämä ristiriidat saattavat kadota näkyvistä ja ilmaantua esille lähinnä eräänlaisen häiritsevän jupinan muodossa: sellaiset asiat kuin tiedon paikantuneisuus tai subjektiivisuus näyttäytyvät ongelmina, joihin eettinen sääntely tai tieteen hyvät käytännöt sitten pureutuvat. Tällä emme tietenkään tarkoita, että päämäärä olisi väärä – kaikelle edellä kuvatulle on enemmän kuin hyvät syynsä.

Tutkimuksen käytäntöjen kannalta on varmasti niin että tieteellinen elämä rakentuu

sääntelyn myötä vakaammaksi: on mahdollista puuttua erilaisiin ongelmiin, ristiriitoihin ja väärinkäyttöksiin. Yhtä lailla voisi kuitenkin koettaa katsoa, tapahtuuko samalla jotakin muuta. Ainakin ilmaantuu hämmästyttäviä ristivetoja: mitä ajatella esimerkiksi siitä, että sääntely vaikuttaa olevan osa sitä koneistoa, joka muuttaa tutkimuksen paikantuneisuudet tutkijan tekijänoikeuksiksi, tutkijan tekijyyden metriikaksi tai vaikkapa etnografisen metodologian oman hienovireisen etiikan problemaattiseksi nimenomaan tutkimuksen eettisen arvioinnin kannalta (ks. Härkönen ym. 2024). Tässä mielessä tutkimusinfrastruktuurien kehittämishankkeen sisällään pitämä ontologia on taipuvainen tekemään tiedejulkaisuista neutraaleja julkaisualustoja ja tutkijoista universaaleja aineistojen tuottajia, jotka puolestaan poimivat aineistoja ja termejä pankeista.

Tiedejulkaisemisen suhteen voikin sanoa, ettei ole ihme, että globaalin kielen ja kansallisten kielten moninaisuuden välille ilmaantuu ratkaisemattomalta vaikuttava kamppailu, ja että sama kamppailu neutraalin ja yleisen ja erityisen ja paikantuneen välillä sitten siirtyy ongelmalliseksi osaksi ratkaisuna esitettyjä termipankeja. On nimittäin väärin tunnistaa ongelma neutraalin globaalin tieteellisen kielen ja ansiokkaan yksilöllisen kotimaisen kielen käytön väliseksi ristiriidaksi. Tieteen käsitteellisyys ei palaudu kurittomien kirjoittajien suitsimiseen sääntelyllä ja määrittelyllä: tieteen kielessä on samalla tavalla kuin kielessä ylipäätään loogista voimaa – tosin loogista jossakin sellaisessa merkityksessä, joka ei ole palauttavissa siihen ontologiaan, joka vaikkapa termityötä määrittää.

Kysymyksenä on, millä tavalla tutkimusinfrastruktuurien kehittyminen vie tilaa siltä tiedeyhteisön omalta toiminnalta, jossa kieltä käytetään, käsitteitä luodaan, rakennetaan ja niistä kamppaillaan. Millaisista lähtökohdista tutkimuksen käytäntöihin kohdistuva sääntely syntyy, millaisia ontologisia väitteitä sääntelyn taustalla on? Tieteen kielen kannalta voi siis uudelleen kysyä, millaisia toimijoita erilaiset kieli- ja termipankit oikein ovat. Miksi ne ovat

nimenomaan pankkeja? Jos kyse on yrityksestä hallita pääomien kasautumisen kannalta hallitsematonta vaihtoa, niin millaisia näin torjutut tieteellisen elämän uhkat ovat?

Ranskalainen filosofi Barbara Cassin on 2000-luvun alusta lähtien ollut organisoimassa eräänlaista vastausta edellisiin kysymyksiin ja tieteen kielen ongelmaan ylipäättään. Cassin on muistuttanut ihmis- ja yhteiskuntatieteilijöitä siitä, että kaikista humanismin kiroituista länsimaisista ja universalistisista piirteistä huolimatta perinteen ytimessä on ollut eräänlainen kaikkea hallintaa vastustava ja radikaalia ratkaisemattomuutta motivoiva tekijä. Kyse on ajattelun, sen kielen, termien ja käsitteiden käännöksistä ja kääntämisestä yleisenä periaatteena (Cassin 2016).

Vaikka unelma universaalista kielestä on toki kääntämisen kaunosieluinen haave, Cassinin ajatuksena on, että kääntämisen toiminnalla on myös täysin päinvastainen vaikutus: se osoittaa nimenomaan kääntämisen työn kautta, että ajattelu ja tiedontuotanto pitää sisällään kääntymätöntä. Tämä kääntymättömyys puolestaan kantaa mukanaan sitä singulaarista tekijää, yksittäistä kielenkäyttäjää, paikantunutta aineistoa ja käytäntöjen tasoa, jonka kanssa neutraaliutta tavoitteleva tiede on jatkuvasti hankaluuksissa. Vaikka tutkimuksen aineistoja, havaintoja ja reflektioita siis saakin siirrettyä toisiin kieliin, termien kääntämisessä esiin tuleva vastahanka näyttää, että tiedontuotantoon kuuluvista epäoikeudenmukaisuuksista, ajattelemattomuuksista ja unohduksista jää jälki – kieli kantaa niitä mukanaan moniselitteisyyksissään. Näin kielen hankaluus ei ole jotain, jonka voisi poistaa tutkimusinfrastruktuurin tuella. Pikemminkin sen hankaluudet kantavat sisällään tiedontuotannon paikallista luonnetta: kun jokin sana ei käännä, tiedon siirto paikasta toiseen tulee näkyväksi.

“Kääntymättömien termien sanakirja” (*Vocabulaire européen des philosophies. Le dictionnaire des intraduisibles*) on Cassinin toimittama jättimäinen teos, jonka hakusanoja

on ollut kirjoittamassa yli 150 kirjoittajaa Judith Butlerista ja Etienne Balibarista Alain Badiouhun ja Catherine Malabouhun. Teoksen ajatuksena on “kartoittaa eroja” ja – tässä mielessä nimenomaan suhteessa termipankkeihin – “kasata” sitä tietoa, jota on kertynyt kääntäjille ja myös jokaiselle tutkijalle sikäli kuin he väkisinkin kääntävät jatkuvasti työssään. Sanakirjassa on muutamakin hakusana, joiden kohdalla voi väittää, että onnistutaan sanomaan itse asiasta enemmän kuin monessa tutkimuksessa, joissa ei tarkastella pelkkää kieltä tai lainkaan sanojen tasoa. Alunperin ranskaksi toteutettu teos on nykyään myös käännetty eri kielille. Esimerkiksi hakusana “gender” on englanninkielisessä käännöksessä vielä alkutekstiä parempi ja yhä pedagogisempi: siinä Monique David-Ménardin ja Penelope Deutscherin artikkelin sisään on taitettu Judith Butlerin teksti “Gender and Gender Trouble”, joka on itse asiassa varsinaista hakusana-artikkelia pidempi.

Kun kotimaisen tiedejulkaisemisen paikkaa joutuu sekä iloiseen että murheikseen jatkuvasti miettimään, kyseistä sanakirjahanketta tutkiessa tulee mieleen kysyä, voisiko kotimainen tiedejulkaiseminen olla osaltaan kääntämisen paikka. Paikka jossa tieteen kieltä voisi käyttää ja työskennellä yhdessä sen parissa sellaisella tavalla, jota vallitsevan tieteen ideaali tutkimusinfrastruktuureineen ja käytäntöineen ei voi tarjota. Tällainen yhteinen työ ei ole kirjallista ilmaisua vaan käsitteellistä työtä. ■

KIRJALLISUUS

- Berlant, Lauren (2006) "Cruel Optimism". *Differences* 17:3, 20–36.
- Cassin, Barbara (toim.) (2005) *Vocabulaire européen des philosophies. Le dictionnaire des intraduisibles*. Le Robert & Seuil, Paris.
- Cassin, Barbara (2016) "Translation as Paradigm for Human Sciences". *The Journal of Speculative Philosophy* 30:3, 242–266.
- Enqvist, Johanna & Onikki-Rantajääskö, Tiina (2018) "Tiedeviestinnän ja tutkimusetiikan kysymyksiä tieteen termipankissa". <https://vastuullinentiede.fi/fi/julkaiseminen/tiedeviestinnan-ja-tutkimuseiikan-kysymyksiä-tieteen-termipankissa> Viitattu 24.9.2024.
- Enqvist, Johanna, Pitkänen-Heikkilä, K., & Onikki-Rantajääskö, Tiina (2020) "Tieteen termipankki tiedeyhteisön työkaluna". *Tieteessä tapahtuu* 38:4, 25–32.
- Hakulinen, Auli, Laitinen, Lea ja Nuolijärvi, Pirkko (2010) "Tieteen termitalkoisiin!" *Tieteessä tapahtuu* 28:4–5, 51–52.
- Härkönen, H., Alava, H., Eräsaari, M., Tammisto, T., Jouhki, J., & Weijo, H. (2024). "Etnografisen tutkimuksen eettisen arvioinnin erityispiirteet". *Tieteessä tapahtuu* 42:3, 30–33.
- Raento, Pauliina (2021) "Tieteen julkaiseminen omalla kielellä edistää kansainvälistymistä ja demokratiaa" <https://vastuullinentiede.fi/fi/ajankohtaista/tieteen-julkaiseminen-omalla-kielella-edistaa-kansainvalistymista-ja-demokratiaa> Viitattu 24.9.2024.
- Saarikivi, Janne & Koskinen, Jani (2023) "Monikielistä sivistystä vai englanninkielisiä ratkaisuja? Selvitys yliopistojen kielivalinnoista". Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:24, OKM, Helsinki.
- Teivainen, T. (2020) "Pelastaako tekoäly suomen kielen". *Tieteessä tapahtuu* 38:3, 46–4.

Félix Guattari

GUATTARI

Ilmestyy lokakuussa

Kolme

ekologiaa

Kaaosmoosi

ISBN 978-952-7092-56-6

TUTKIJALIITTO JA TIEDE & EDISTYS

HELSINGIN KIRJAMESSUILLA 24.10.–27.10.2024

Messuohjelmaa Kruunuhaka-lavalla

Pe 25.10. klo 12–12.30: Metsä puhuu!

Metsä on herättänyt viime aikoina kiivastakin yhteiskunnallista keskustelua, ja sen nimissä on esitetty monenlaisia puheenvuoroja. Mutta voiko metsää itseään ajatella yhteiskunnallisena toimijana, jolla on oma ääni? Puhuuko metsä, ja miten metsän puolesta puhutaan? Kuka on metsän puolella? Mitä on ilmastoestäminen? Keskustelu perustuu *Tiede & edistys* -lehden numeroon 1/2024, joka käsittelee metsää.

Keskustelemassa Ville Lähde, Tuija Kokkonen ja Tero Toivanen. Haastattelijoina *Tiede & edistys* -lehden päätoimittajat Ari Korhonen ja Katariina Mäkinen.

Pe 25.10. klo 13–13.30: Valkoista feminismiä purkamassa

Valkoisuuden normien sisällä pysyttelevä feminismi ei ole feminismiä. Näin toteaa ranskalainen tutkija ja aktivisti Françoise Vergès, jonka kirjan *Dekoloniaalinen feminismi* Tutkijaliitto julkaisi tänä vuonna suomeksi. Mikä valkoisessa keskiluokkaisessa feminismissä menee pieleen? Miten sen historia kietoutuu kolonialistiseen menneisyyteen? Entä mitä liittolaisuus voisi konkreettisesti tarkoittaa? Näitä kysymyksiä sekä Vergèsin ajattelua puidaan Tutkijaliiton järjestämässä keskustelussa feministitutkijoiden voimin.

Keskustelemassa Emma Kaskinen ja Katariina Yli-Malmi.

Pe 25.10. klo 18–18.30: Hiljaisuuden voima kirjallisuudessa

Puheen voima on ymmärrettävä laajemmin, kun sitä tarkastellaan kaunokirjallisen ilmaisun näkökulmasta: myös ääneton voi olla voimakasta, myös hiljaisuus voi puhua ja vaikuttaa. Ranskalaisen kirjallisuuden klassikon Marguerite Durasin teoksia tutkinut Aura Sevón on esittänyt, että Durasin teoksissa on tyyliä hiljaisuutta, joka luo paradoksaalisesti aivan omanlaistaan kieltä. Miten yhteiskunnalliset voimat aiheuttavat hiljaisuutta, hiljentävät? Mistä hiljaisuus kertoo? Näitä teemoja pohditaan *Tiede & edistys* -lehden järjestämässä keskustelussa.

Keskustelemassa Aura Sevón, Katariina Mäkinen ja Ari Korhonen.

Millaista tietoa koulussa tarvitaan? Katsaus *powerful knowledge* -käsitteen suomenkieliseen käyttöön

MIKKO A. NIEMELÄ & JENNI MARJOKORPI

ABSTRAKTI Tämä tutkimus käsittelee kasvatustieteen kentällä viimeisen 15 vuoden aikana kehittyneen *powerful knowledge* -käsitteen suomenkielisiä käännöksiä ja niiden muodostamia tulkintoja alun perin englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa esiintyneestä käsitteestä. Käsitteen kehittäjinä ovat tulleet tunnetuiksi etenkin koulutussosiologit Michael F. D. Young ja Johan Muller, jotka ovat pyrkineet kirkastamaan koulutiedon merkitystä koulutusta koskevissa keskusteluissa. Young ja Muller ovat kritisoineet tulevaisuustaitoja painottavaa valtavirran koulutuspolitiikkaa ja kuvanneet, miksi on oikeudenmukaista, että kaikilla nuorilla on yhdenvertainen pääsy luotettavan tiedon äärelle. *Powerful knowledge* -käsitteestä on kuitenkin tehty useita erilaisia, joskus ristiriitaisiakin tulkintoja. Tekemällä katsauksen käsitteen suomenkieliseen käyttöön tämä tutkimus selvittää, miten käsitettä on käytetty kuvaamaan, millaista tietoa koulussa tarvitaan.

ASIASANAT *powerful knowledge*, *sosiaalinen realismi*, *kasvatussosiologia*, *opetus suunnitelmatutkimus*, *ainedidaktiikka*

Johdanto

Yhteiskuntatieteiden yksi pitkäikäisin keskustelu koskee objektiivisen tiedon merkitystä ja mahdollisuutta. Keskustelu on jatkunut viime vuosina *Tiede & edistyksen* sivuilla käytynä debattina teorian asemasta nyky-yhteiskuntatieteissä (Herranen 2022; Lehtinen 2023; Maury 2021; Virtanen 2021). Kysymys teoriasta kytkeytyy tiiviisti tieteen kehitykseen. Tämän lisäksi on

tärkeää nähdä tietokäsityksemme seuraukset yhteiskunnallisen käytännön kannalta. Koulutus on yhteiskunnan sektori, jossa käsitys opiskeltavan tiedon luonteesta määrittää vahvasti toiminnan tapoja ja tavoitteita. Tieteellisillä keskusteluilla on olennainen vaikutus siihen, millaisia tiedollisia eväitä katsomme uusien sukupolvien tarvitsevan elämälleen ja miten näitä on

tarkoituksenmukaisinta sulatella. Käsitksemme tieteellisen tiedon luonteesta ja teorian tehtävää heijastuu näkemyksemme, millaista tietoa koulussa tarvitaan.

Tiede & edistykseen debatissa jaettu huomio on ollut, että yhteiskuntateorian rooli on kaiken kaikkiaan heikentynyt. Näkemykset ovat eronneet sen suhteen, mitä yhteiskuntateorialla tulisi ymmärtää ja tarvitaanko sellaista ylipäänsä. Virtasen (2021) mukaan käsitteellisestä työstä vapautuminen on mahdollistanut paneutumisen ajankohtaiseen, ilmiöpohjaiseen ja monialaiseen tutkimukseen. Maury (2021) taas kyseenalaistaa kaikenkattavien, usein kuuluisten miesten johtajuissaan rakentamien teorioiden tehtävän ja esittää tilalle eri positioista kumpuavaa moniäänistä teoretisointia, jossa teorian kehittäjänä voidaan pitää ketä tahansa, joka on kykenevä abstraktiin ajatteluun. Herranen (2022) puolestaan pitää jaettua teorianmuodostamista tärkeänä, koska teorialla on keskeinen tehtävä tieteellisen tiedon erottelussa muusta ajattelusta. Ilman yleisempää selitysvoimaa sisältävää teoriaa yksittäisten havaintojen luotettavuutta ei voida arvioida, niiden kautta ei voida nähdä laajempia yhteiskunnallisia ilmiöitä, eikä tutkijoiden välinen yhteisymmärrys olisi mahdollista. Lehtinen (2023) lisää, että teorialla on emansipatorinen tehtävä, sillä kokonaisvaltainen näkemys auttaa ensiksi hahmottamaan todellisuutta sen moninaisuudessaan ja toiseksi kuvittelemaan, miten tämä kokonaisuus voisi olla toisin.

Koulutusta koskeissa keskusteluissa objektiivisen tiedon asemaa koskeva debatti on näkynyt tiedon ja oppijan välisenä vastakkainasetteluna. Kiista on koskenut sitä, tulisiko ihmisen kasvun ohjautua ennen kaikkea sisältäpäin vai ulkoisten vaikuttimien myötävaikutuksesta (ks. Oelkers 1994). Ulkoa annetun ja jossain tapauksissa ulkoa opetellun tiedon merkitys on kyseenalaistettu, koska sen on nähty latistavan yksilön luovia kykyjä ja myös alistavan nuoret sukupolvet valtaapitävien ajattelutapoihin, jotka ilmenevät koulussa esimerkiksi keinotekoisesti rajattuina oppiaineina (esim. Lonka 2011; ks. Kirschner & van Merriënboer, 2013). Kasaantuneen tiedon ei ole katsottu myöskään olevan relevanttia

jatkuvasti muuttuvassa maailmassa, jossa tieto vanhenee nopeasti (Buddeberg & Hornberg 2017). Suomalaisessa koulukeskustelussa on viime vuosina ollut esillä Virtasen mainitsema ilmiöpohjaisuus ja Mauryn tapaan on painotettu tiedon positiointia tietäjien omiin elämän konteksteihin.

Kasvatustieteellinen tutkimus taas on pirstaloitunut rinnakkaisiksi diskursseiksi, jotka muodostavat tutkimuskohteidensa mukaisesti jakautuneita yhteismitattomia todellisuuksia (Siljander 2011). Näin tiedosta on tullut korostuneen kontekstisidonnaista, ja totuuden tavoittelun ovat korvanneet käytännölliset intressit, jotka tähtäävät koulun kehittämiseen tai oppimistulosten parantamiseen. Tällaisen relativistisen tietokäsityksen ongelma ei ole niinkään vaikeasti kiistettävä näkemys kaiken tiedon suhteellisuudesta; päinvastoin puutteena voi nähdä sen, ettei tietoa suhteuteta yleisempään teoriaan, vaan tieteellinen tieto ankkuroidaan siihen, miten asiat koetaan (Välilmaa, Heikkinen & Arvaja 2018). Teoriavajeesta johtuvan vaetun merkitystodellisuuden puuttumisen vuoksi voidaan Herrasen tapaan olla huolestuneita kasvatustieteellisen tiedon tieteellisyydestä.

Siljanderin (2011) mukaan kasvatustieteen teoriavajeeseen johtanut relativismi on yleistynyt yhtä aikaa erilaisten konstruktivististen epistemologioiden suosion kanssa. Merkittäväksi konstruktivismiin haastajaksi on noussut 2000-luvun taitteesta lähtien etenkin brittiläisessä kontekstissa kehittynyt sosiaalisen konstruktivismin perinteestä ammentava, mutta siihen kriittisen etäisyyden ottava sosiaalisen realismin teoreettinen viitekehys (ks. Niemelä 2021). Sosiaalisen realismin tiedonkäsitys jakaa konstruktivismiin käsityksen siitä, että tietoa rakennetaan erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa, mutta painottaa, että silti on mahdollista erottaa paremmat kuvaukset todellisuudesta huonommin perustelluista ja siten lähestyä totuutta kollektiivisen tieteellisen prosessin kautta. Mikäli tällainen demarkaatio on tehtävissä, on kysyttävä, miksi kenenkään tulisi opiskella heikommalla pohjalla olevaa tietoa. (Young 2008; Young & Muller 2016.) Sosiaalinen realismi on näkynyt

kasvatustieteellisessä tutkimuksessa etenkin käsitteen *powerful knowledge* (PK) kautta, josta on tullut teoreettista viitekehystä tunnetumpi.

Powerful knowledge on toiminut Lehtisen mainitsemana emansipatorisena teoreettisena käsitteenä. Sillä on pyritty kuvaamaan, millaisia mahdollisuuksia koulut voivat tarjota nuorille sukupolville tiedon voimin. Nuorten sukupolvien tulevaisuuden polttavimpia kysymyksiä on ilmastomuutos, jonka hallitsemiseksi tarvitaan tieteseen pohjautuvaa ymmärrystä ja siihen perustuvia käytännön ratkaisuja. Jotta ratkaisut eivät jäisi sinänsä tärkeälle henkilökohtaiselle tasolle, kuten jätteiden lajitteluun tai lentämisen välttämiseen, nuorilla on oltava teoreettisia kykyjä ajatella välittömän kokemusmaailmansa ulkopuolelle. Kyky suhteuttaa eri näkökulmia johonkin yleisempään tietoon voi olla tärkeää myös viime vuosina kärjistyneen yhteiskunnallisen polarisaation käsittelemiseksi. Kaiken kaikkiaan voidaan pitää reiluna, että koulutuksen tavoitteena on tarjota kaikille yhdenvertainen pääsy episteemisesti laadukkaana tiedon äärelle (ks. Hudson ym. 2023). Tällaista laadukasta tietoa on kuvattu käsitteellä *powerful knowledge* paitsi brittiläisessä, viimeisen kymmenen vuoden aikana myös suomalaisessa koulutusta koskevassa keskustelussa.

Tämän integratiivisen katsausartikkelin tehtävänä on tarkastella *powerful knowledge* -käsitteen käyttöä suomenkielisessä kontekstissa, koota eheämpää ymmärrystä käsitteen eri ulottuvuuksista ja siten edesauttaa rakentavaa tieteellistä keskustelua siitä, millaista tietoa koulussa tarvitaan. Artikkelin lähtökohdana on havainto, jonka mukaan PK-käsitettä on sovellettu 2010- ja 2020-lukujen suomenkielisessä tutkimuksessa aktiivisesti, joskin usein erilaisin konnotaatioin. Hajanaisuudesta kielii jo se, että itse termi *powerful knowledge* on käännetty suomeksi lukuisin eri tavoin (ks. taulukko 1). Kysymme, millainen käsitys *powerful knowledge* -käsitteestä muodostuu tarkastelemalla sen suomenkielistä käyttöä. Tavoitteenamme on, että katsaus voi auttaa lukijoita ymmärtämään tarpeen, johon käsite on kehitetty, sekä erilaisia ajattelutapoja, joista sen moninaiset tulkinnat ovat kummunneet.

Powerful knowledge -käsitteen taustaa

Koska katsauksen tavoitteena on muodostaa suomenkieliseen aineistoon pohjautuva ymmärrys PK-käsitteen merkityksestä, avaamme käsitettä alkuun vain suppeasti. Julkaisussa *powerful knowledge* -käsitettä käytti ensimmäisenä ammatillisen koulutuksen tutkija Leesa Wheelahan (2007), mutta kasvatussosiologi Michael Young sovelsi käsitettä samoihin aikoihin ja on kehittänyt sitä eteenpäin etenkin kollegansa Johan Mullerin kanssa (Young 2021; Young & Muller 2016). PK-käsite on levinnyt viimeisen vuosikymmenen aikana kasvatussosiologiasta muun muassa korkeakoulututkimukseen ja ainedidaktiikkaan, jossa tarkastellaan, millaista tietoa koulussa opetetaan ja tulisi opettaa (ks. Niemelä 2021).

Käsitteen taustalla on sosiolingvisti ja kasvatussosiologi Basil Bernsteinin pedagogiikkaan ja tiedon rakenteisiin kohdistuva tutkimus sekä erityisesti hänen tekemänsä erottelu horisontaalisiin ja vertikaalisiin diskursseihin eli arkiseen, kontekstisidonnaiseen tietoon sekä yleistettävämpään, tieteellisten tiedonalojen tutkimuksessa rakennettavaan tietoon (Bernstein 2000). Bernsteinin ajattelu on ammentanut etenkin sosiologi Émile Durkheimin "pyhän" ja "profaanin" tiedon erottelusta. Vaikka erottelu viittaa uskonnollisten ja arkisten käytänteiden väliseen eroon, se on tarjonnut lähtökohdan abstraktin ja yleistettävän tiedon hahmottamiselle arkitiedosta erillisenä rakenteena (Muller 2023; Talbot 2023).

Young (2021) on viimeisimmässä käsitteen kiteytyksessään kuvannut *powerful knowledgea* "parempana" tietona, joka on yleensä rakennettu erikoistuneiden tieteenalojen puitteissa ja sitten valikoitu sekä järjestelty koulutuksellisiin tarkoituksiin oppiaineiden muodossa. PK edustaa Youngille kriittistä yhteiskuntatieteellistä käsitettä, joka kuvaa tietoa, johon kaikilla nuorilla tulisi olla yhdenvertainen pääsy, jotta he voivat laajentaa maailmankuvaansa. Perinteisessä brittiläisessä koulutusjärjestelmässä syvällinen akateeminen tieto on ollut

eliittikoulujen keskiössä, kun taas työväenluokkaisille nuorille on katsottu riittävän käytännönläheisempi koulutus.

Young (2021) erottelee termin *powerful knowledge* sekä arkitiedosta (*everyday knowledge*) että valtaapitävien tiedosta (*knowledge of the powerful*). PK mahdollistaa etäisyyden ottamisen arkitietoon nähden, mikä on erityisen tärkeää niille nuorille, jotka eivät saa kotoaan abstraktia ajattelukykyä ruokkivaa kulttuurista pääomaa. Valtaapitävien tieto taas tarkoittaa jonkin etuoikeutetun ryhmän valikoimia kyseenalaistamattomia totuuksia, joiden uusintaminen on otettu koulujen tehtäväksi. Young oli 1970-luvulla syntyneen muun muassa rasistisia, sovunistisia ja nationalistisia valtaapitävien totuuksia purkamaan lähteneen ”uuden koulutussosiologian” keskushahmoja (ks. Antikainen 2012). Hän on kuitenkin tehnyt viimeisten kahden vuosikymmenen aikana merkittävän käännöksen. Siirtyessään sosiaalisen konstruktivismin paradigmasta sosiaalisen realismin piiriin Young on painottanut, että valtasuhteisiin liittyvän kritiikin lisäksi on tärkeää tutkia koulutusjärjestelmän sisäistä muotoa ja sitä, miten se voi toimia yhteiskunnassa yhdenvertaisten mahdollisuuksien perustana (Young 2008; Young & Muller 2016; Youngin ajattelun kehittämisestä ja sosiaalisen realismin viitekehystä ks. Niemelä 2021).

Lanseeraamisensa jälkeen *powerful knowledge* on saanut useita erilaisia tulkintoja ja painotuksia. Sitä on myös kritisoitu esimerkiksi epäselvästä teoretisoinnista ja arkitiedon merkityksen vähättelystä (White 2018). Kritiikki onkin saanut Youngin pohtimaan, onko PK sittenkin käyttökelpoinen pikemminkin sloganina kuin tieteellisenä käsitteenä; vain harva sinällään vastustaisi tiedon voimia (Duoblys 2022). Toisaalta käsitteen tieteellistä relevanssia on myös puolustettu ja vahvistettu sosiaalisen realismin viitekehyksessä esimerkiksi *powerful*-sanan semantiikasta käsin (esim. Talbot 2023). Palaamme tarkastelemaan PK-käsitteen lingvististen komponenttien semantiikkaa myöhemmin tässä artikkelissa. Lisäksi PK-käsite on saanut kritiikkiä tiedon tuotannon poliittisen

ja kolonialistisen ulottuvuuden sivuuttamisesta (Rudolph, Sriprakash & Gerrard 2020) sekä siitä, että se soveltuu kuvaamaan paremmin tietorakenteiltaan vertikaalisten eli kumuloituvien tiedonalojen, kuten luonnontieteiden, kuin humanistisen tai varsinkaan taiteellisen ja ammatillisen tiedon voimia (White 2018; ks. Bernstein 2000). Palaamme artikkelin lopulla tarkastelemaan näitä kritiikkejä sen valossa, miten käsitettä on käytetty suomenkielisessä keskustelussa.

PK-käsitteestä tekee mielenkiintoisen se, miksi Young on kokenut tarpeelliseksi ottaa etäisyyttä varhaisiin töihinsä, joista hän tuli kansainvälisesti tunnetuksi. Syynä on etenkin Youngin (2008) kokemus polarisoituneesta koulutuspoliittisesta keskustelusta, jossa yhtäällä pyritään palauttamaan kuri koulutukseen ja toisaalla nähdään kaikki koulutuksellinen tieto ideologisesti värityneenä. Luopumatta ideologikritiikistä Young toteaa, että keskittyminen kritiikkiin on jättänyt koulutuspoliittisen kentän uus-konservatiiveille ja taloudellisia intressejä edistäville eturyhmille. Siksi Young pyrkii *powerful knowledge* -käsitteen avulla luomaan kuvaa tulevaisuuden koulusta, jossa tiedolla on keskeinen yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta edistävä tehtävä.

Näkemyksensä selvästi vastakkain viime vuosina yleistyneen jatkuvan oppimisen diskursusin ja kompetenssiperustaisen koulutuksen suhteen. Näihin valtavirran koulutuspolitiikan fraaseihin sisältyy ajatus kiihtyvistä maailman muutoksesta, jossa nopeasti vanhentuvien tietojen sijaan on olennaista omaksua erilaisia joustavia taitoja (Buddeberg & Hornberg 2017; Miettinen 2019). Kouluihin nämä kehityssuunnat ovat heijastuneet muun muassa opettajan roolin kaventumisena (Tani 2017). Korkeakoulutuksessa muutos koskettaa osaamisperustaista koulutusta, mikä näkyy yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen lähentymisenä (Annala 2023). Kaiken kaikkiaan koulutusjärjestelmän kehittämistä on ohjannut ennen kaikkea kansainvälisen kilpailun luoma tarve lisätä osaavan työvoiman saatavuutta (Heikkinen & Kukkonen 2019; Lindén ym. 2016; Niemelä 2021; Simola ym. 2021).

Tutkimusote

Tässä luvussa tarkastelemme tutkimuksen metodologiaa. Avaamme ensin ymmärryksemme tutkimuksen kohteena olevasta tieteellisestä kielenkäytöstä ja katsaustutkimuksen merkityksestä tieteellisen keskustelun jäsentäjänä. Tämän jälkeen kuvaamme konkreettisesti tutkimuksessa sovellettua kirjallisuuskatsauksen metodia ja käytettyä aineistoa.

Käännökset kielipeleinä

Tieteellisten käsitteiden merkitystä voi kuvata soveltamalla Ludwig Wittgensteinin esittämää kielipelin ajatusta, jonka hän esitteli myöhäisfilosofiansa pääteoksessa *Filosofisia tutkimuksia*. Wittgensteinin ydinajatus on, että sanojen merkitys ilmenee niiden käytössä. Näin ollen ei voida sanoa, että termille *powerful knowledge* olisi löydettävissä oikea vastine muuttumattomasta merkitystodellisuudesta, vaan ymmärtääksemme käsitteen merkityksen meidän on tutkittava sen erilaisia käyttötapoja. Wittgensteinin mukaan ”[k]ysymys ’Mikä on oikeastaan sana?’ on analoginen kysymykselle ’Mikä on shakkinappula?’” (Wittgenstein 1999 § 108). Erilaiset sanojen käyttötavat ja määrittely-yritykset ovat liikkeitä kielipeliin kentillä.

Wittgenstein (1999) kuvaa kielipelejä tapojen ja instituutioiden ylläpitämien sääntöjen varassa tapahtuvana sosiaalisena toimintana. Kielipelit ovat jatkuvassa muutoksessa ja niitä syntyy ja kuolee alituisesti. Sanojen merkitykset ovat siis suhteellisia, mutta Wittgensteinin ajattelu ei johda täydelliseen relativismiin, sillä sanojen käyttö eri elämänmuotojen yhteydessä voi olla enemmän tai vähemmän menestyksekkästä. Mikäli kielipelin säännöt muuttuvat, sanan merkitys voi muuttua hyvinkin merkittävällä tavalla. Ihmiselle on mahdollista oppia hänelle vieraan kielipelin säännöt syventymällä kulttuuriseen kontekstiin, jossa kieltä käytetään. Tämä konteksti voi olla esimerkiksi tieteellinen tutkimuskenttä.

Sanojen kääntäminen kielestä toiseen on yksi Wittgensteinin kuvaamista kielipeleistä

(Gorlée 1989). Suomenkieliset tutkijat ovat tarjonneet lukuisia eri sanoja termin *powerful knowledge* käännöksiksi. Itse sanojen tarkastelu ei kuitenkaan vielä riitä paljastamaan sitä, millaisten kielipeliin osiksi ne on asetettu. Itse valitulla käännössanalla on siten vain toissijainen merkitys. Käännöksen sanavalinta voidaan kuitenkin nähdä yhdeksi liikkeeksi tutkimusalan ja teoreettisen PK-keskustelun kielipeliin risteyksessä, jossa käsitteen merkityksestä pyritään tuomaan esille se, mitä sen käyttäjä on katsonut käyttökotekstissaan olennaisimmaksi. Koska käännöstyö osaltaan pakottaa tekemään kielipelillisiä liikkeitä, se tekee tulkintoja näkyväksi. Suomenkielisen keskustelun tarkastelu antaa siten erityyppisen mahdollisuuden tutkia PK-käsitteen käyttöä.

Teoreettisia tieteellisiä ongelmia voi lähestyä filosofisina kysymyksinä, jolloin käsitteellinen selkeys on keskeistä. Tieteellinen teoria voi kehittyä, mikäli tutkimusyhteisön jäsenet käyttävät teoreettisia käsitteitä riittävän yhtenäisellä tavalla, eivätkä puhu toistensa ohitse. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö erilaisia käsitteellistyksiä ja tulkintoja tulisi esittää, että peli tulisi keskeyttää. Olennaista on tutkia, millä kaikilla eri tavoilla sanat voivat saada merkityksensä eri kielipeleissä. ”Tämän sotkeutumisen sääntöihimme haluamme ymmärtää, ts. saada siitä yleiskuvan” (Wittgenstein 1999 § 125).

Tutkijoiden vastuulla on perehtyä tutkimuskohdetta koskeviin erilaisiin kielipeleihin. Katsaustutkimukset voivat toimia tässä apuna kartoittamalla käsitteiden erilaisia käyttötapoja. Näin voidaan rakentaa Wittgensteinin tarkoittamaa yleiskuvaa tietyn tutkimusalueen kielipeliin sääntöjen moninaisuudesta ja vähentää käsitteiden vaihtelevista käyttöta-voista johtuvaa sotkeutumista. Tämän metodin haasteena on irrottautua sanan käyttötapaa koskevista ennakkoluuloista ja löytää osuvat sanat käsitteen käytön kuvaamiseksi. Kun kielipelejä eritellään, joudutaan väistämättä muodostamaan ideaalityyppejä kuvauksia, jotka yksinkertaistavat kielellistä todellisuutta (Oravakangas 2011).

Integratiivinen kirjallisuuskatsaus kielipeleistä

Sovellamme tässä tutkimuksessa integratiivisen kirjallisuuskatsauksen menetelmää. Integratiivisen kirjallisuuskatsauksen tavoitteena on luoda eheä kuvaus tutkimusaiheestaan ja paljastaa siitä sellaista, mikä ei tule näkyville tarkasteltaessa yksittäisiä tutkimuksia. Tällöin tutkimuskirjallisuudesta rakennetaan synteesi, jota tarkastellaan kriittisesti paikantaen tutkimuksellisia aukkoja ja kehittämällä uusia tutkimuskysymyksiä. (Torraco 2016.) Sovellamme menetelmää piirtämällä suomenkielistä PK-tutkimusta kuvaavan kartan (kuvio 1), joka erittelee tutkimuskirjallisuudessa esiintyviä käsitteen käännöksiä ja sovellusalueita sekä rakentamalla eri tulkintoja yhteen vetävän mallin käsitteen merkityksestä (kuvio 2). Näin rakentuu kokonaiskuva siitä, mitä *powerful knowledge* -käsitteellä on ymmärretty suomenkielisisä tutkimuksellisissa kielipeleissä.

PK-käsitteen käytöstä englanninkielisessä tai suomenkielisessä tutkimuksessa ei ole aiemmin tehty järjestelmällistä kirjallisuuskatsausta. Niemelä (2021) on tehnyt sosiaalisesta realismista ja Michael Youngin ajattelun kehityksestä narratiivisen katsauksen, jossa sivutaan käsitteen suomenkielisiä käyttötapoja ja avataan joitakin kansainvälisiä tutkimuskenttiä, joilla käsitettä on sovellettu. Kansainvälisesti PK-tutkimuksen tilaa ovat tarkastelleet muun muassa Hudson kump-paneineen (2023) ainedidaktiikan näkökulmasta sekä Morgan, Hoadley ja Barrett (2018) sosiaalisen realismin teorian kannalta.

Järjestelmällinen katsaus suomenkielisestä tutkimuksesta luo myös kansainvälisestä näkökulmasta kiinnostavaa tietoa käsitteen käyttötavoista, sillä pienestä kielialueesta huolimatta sitä sovelletaan useilla erilaisilla tutkimuskentillä. Suomenkielinen PK-kirjallisuus on laajuudeltaan riittävän pieni, jotta tähän tutkimukseen on ollut mahdollista sisällyttää kaikki saatavilla oleva suomenkielinen aihetta koskeva tutkimus ilman sisällöllisiä rajauksia. Näin ollen suomenkielinen kirjallisuus muodostaa monipuolisen aineiston kirjallisuuskatsaukselle.

Artikkelin kirjoittajat ovat olleet osana sekä suomeksi että englanniksi käytyä PK-käsitettä soveltavaa tieteellistä keskustelua. Perehtyneisyydestä on se etu, että tutkijat pystyvät paremmin tulkitsemaan teksteistä sen, mikä on eri tekstien PK-tulkinnoille tunnusomaista. Toisaalta ennakolta luotu käsitys voi ohjata tulkintoja suuntaan, minkä tutkija on luonut jo ennen katsauksen tekemistä. Tästä syystä on hyödyllistä, että tutkimuksen tekivät kaksi tutkijaa, jotka ovat itse soveltaneet PK-käsitettä eri tutkimuskentillä ja myös käyttäneet siitä eri käännöksiä.

Haimme tekstejä internetistä käyttämällä sekä Google Scholar- että Googlen yleistä hakukonetta hakulausekkeella: ”powerful knowledge” + tieto. Tavoitteenamme oli löytää Google Scholarin kautta käsitettä soveltavat tieteelliset tekstit, minkä lisäksi löysimme yleisen Googlen avulla muita lehtiartikkeleita, raportteja ja blogitekstejä. Lisäksi tarkistimme artikkeleiden kirjallisuuslistat sen varalta, että niissä mainittaisiin tekstejä, joita emme olisi mahdollisesti muuten löytäneet. Rajasimme pro gradu -tutkielmat aineiston ulkopuolelle. Lopulta aineiston muodosti yhteensä 36 tekstiä (taulukko 1).

Aineistoa jäsenneltiin seuraamalla reflektiivisen temaattisen analyysin periaatteita (Braun & Clarke 2006). Tavoitteena oli tunnistaa aineiston jakamia käsityksiä *powerful knowledge* merkityksestä ja näkökulmia, jotka ovat vieneet tulkintoja eri suuntiin. Näin tulisi mahdolliseksi tunnistaa, millaiseksi PK:n ydin muodostuu suomenkielisten tutkijoiden mukaan. Kutsumme aineistossa toistuvia jaettuun käsityksiä PK-kielipelin sisäisiksi teemoiksi. Lisäksi pyrimme kartoittamaan erityisiä keskusteluja, joihin PK on liitetty, mutta jotka erottelevat aineiston tekstejä. Näitä nimitämme ulkoisiksi kielipeleiksi. Laadullisen teemoittelun lisäksi vertailimme käännosten ja teemojen esiintyvyyttä määrällisesti (kuvio 1). Tulkintamme tehtiin teoriaohjautuvasti siten, että sisäisten teemojen ja ulkoisten kielipelien erottelussa hyödynsimme ymmärrystämme siitä, miten PK on tullut määritellyksi kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa, etenkin Youngin ja Mullerin teksteissä.

Osa aineistomme teksteistä oli tutkijoille jo ennalta tuttuja. Tämän esitietämyksen ja tutkimuskysymyksen pohjalta muotoilimme kysymysjoukon, jota käytimme luodaksemme yleiskuvan aineistosta. Molemmat tutkijat lukivat aineiston läpi ja kirjasivat kustakin tekstistä ylös 1) käytetyn käännöksen, 2) tekstityypin, 3) tutkimusalan, 4) tarkastelun tason, 5) viitatus suomenkieliset PK:ta käsittelevät tekstit ja keskeiset kansainväliset lähteet sekä vastasivat kysymyksiin 6) miten käsite kuvataan ja ymmärretään käytössä ja 7) mitä käsitteen käytöllä tavoitellaan. Kirjoja ja raportteja emme analysoineet kokonaisuudessaan, vaan etsimme tutkimuksemme kannalta olennaiset luvut sisällysluetteloiden ja hakutoiminnon avulla. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa merkitsimme aineistoon kohdat, joissa PK-käsitettä eksplisiittisesti käsitellään.

Analyysin toisessa vaiheessa teemoittelimme käsitteen käyttötapoja sekä jo muodostetun yleiskuvan perusteella että palaamalla lukemaan uudestaan aineistoihin merkittyjä kohtia. Tässä vaiheessa jaoimme teemat sisäisten teemojen ja ulkoisten kielipelien ryhmiin. Analyysin toinen vaihe tehtiin kaksi kertaa luotettavuuden ja järjestelmällisyyden parantamiseksi, minkä seurauksena teemoja lisättiin ja poistettiin sekä niiden paikannuksia muokattiin. Kolmannessa vaiheessa kokosimme teemoja laajemmiksi teemaryhmiksi, minkä jälkeen avasimme niiden merkitystä sanallisesti ja kokosimme tulokset kuvioon 1. Etenkin tässä vaiheessa kävimme yhteistä keskustelua teemaryhmien merkityksestä. Tutkimuksen viimeisessä vaiheessa pyrimme tunnistamaan aineistosta ristiriitoja, jännitteitä sekä epäselviä tai avoimeksi jääneitä kysymyksiä. Lopuksi otimme tavoitteeksi vetää keskustelua yhteen *powerful knowledge* merkitystä integroivan mallin avulla (kuvio 2). Malli on muodostettu tulkitsemalla kriittisesti suomenkielistä PK-kirjallisuutta teemojen ohjaamana.

Aineiston esittely ja käytetyt käännökset

Taulukko 1 kokoa löytämämme 36 suomenkielistä *powerful knowledge* -käännöstä käyttänyttä julkaisua, joista ensimmäinen on vuodelta 2015

ja viimeisin vuodelta 2023. Julkaisuihin kuului 15 vertaisarvioitua tieteellistä artikkelia tai kirjan lukua, kolme artikkeliväitöskirjaa ja kolme sellaisen lektiota, kaksi tieteellistä monografiaa, yksi raportti sekä 12 vertaisarvioimatonta artikkelia, blogitekstiä tai muuta lyhyempää mutta kuitenkin tieteelliseen keskusteluun osallistuvaksi katsomaamme kirjoitusta. Tulkitsimme tieteellisen keskusteluun osallistuvaksi vertaisarvioimattomat tekstit, jotka oli julkaistu joko tieteellisessä julkaisussa (esim. *Ainedidaktikka*- ja *Kasvatus & Aika* -journaalit) tai ammatilliselle tai suurelle yleisölle suunnatulla alustalla (*Kanava*- ja *Natura*-lehdet, *Kansan Uutisten* blogi) mutta jotka olivat tutkijoiden kirjoittamia ja tieteellisiä lähdeviittauskäytänteitä pääpiirteittäin noudattavia. Tieteellisten ja ammatillisten lehtien lisäksi kirjoituksia oli julkaistu esimerkiksi korkeakoulujen verkkosivuilla ja julkaisusarjoissa sekä Opetushallituksen raporttisarjassa. Tämän artikkelin analyysiluvussa viitamma aineistona olleisiin teksteihin selkeyden vuoksi yleisnimellä artikkeli, vaikka kaikki tekstit eivät täsmälleen artikkelimuotoisia olekaan.

Kaikki aineistomme tekstit käsittelevät koulutusta, mutta niiden tulokulmat vaihtelevat eri oppiaineista (maantiede, historia, yhteiskuntaoppi, luonnontieteet, äidinkieli ja kirjallisuus, katsomusaineet) laajempiin koulutuspoliittisiin ja opetussuunnitelmateoreettisiin konteksteihin. PK-käsitettä sovelletaan aineistossamme koulutusjärjestelmän eri tasoilla alakoulusta korkeakoulutukseen. Keskustelusta sivuun jäävät varhaiskasvatus sekä ammatillinen koulutus, vaikka kansainvälisessä keskustelussa PK-käsitettä on sovellettu myös ammatillisen koulutuksen kontekstissa (ks. Wheelahan 2007).

Taulukosta voidaan havaita, etteivät yksittäisetkään tutkijat ole aina lukittautuneet yhteen käännösvaihtoehtoon. Esimerkiksi historian ja yhteiskuntatiedollisten aineiden didaktiikan tutkijat ovat puhuneet niin merkityksellisestä (Niemelä ym. 2023) ja merkityksellisestä ja vaikuttavasta (Rantala & Ouakrim-Soivio 2018) kuin vaikuttavasta (Hansen ym. 2021; Löfström ym. 2017) tiedosta sekä voimallisesta tietämyksestä (Simola ym. 2021) hieman kontekstista ja kirjoittajaryhmän kokoonpanosta riippuen.

Taulukko 1. Katsaukseen sisällytetyt *powerful knowledge* -käsitettä käyttävät suomenkieliset julkaisut

Käännös	Esiintymät	Tekstityyppi	Julkaisija
Voimallinen tietämys	Keurulainen 2021	blogikirjoitus	JAMK
	Niemelä 2021	vertaisarvioitu artikkeli	<i>Kasvatus</i>
	Niemelä 2022	lectio praecursoria	<i>Ainedidaktiikka</i>
	Nilivaara 2023	artikkeliväitöskirja	TUNI
	Nyysölä 2022	raportti	Opetushallitus
	Simola 2021	artikkeli	<i>Kasvatus</i>
	Simola, Hansen, Lanas, Niemelä, Nikkola, Saari & Sääntti 2021	aikakauslehtiartikkeli	<i>Kanava</i>
Merkityksellinen ja vaikuttava tieto	Vesterinen & Julkunen 2019	kirjoitus tieteellisessä joulissa	<i>J@argonia</i>
	Kärki, Keinänen & Hoikkala 2021	vertaisarvioitu kirjan luku	Ainedidaktinen tutkimusseura
	Marjokorpi 2019	vertaisarvioitu kirjan luku	Ainedidaktinen tutkimusseura
	Marjokorpi 2023a	artikkeliväitöskirja	HY
	Marjokorpi 2023b	lectio praecursoria	<i>Virittäjä</i>
	Oittinen, Särkelä & Tani 2016	tutkimushankkeen sanasto	GeoCapabilities-hanke
	Rantala & Ouakrim-Soivio 2018	vertaisarvioitu artikkeli	<i>Ainedidaktiikka</i>
	Tani, Kiilakoski & Honkatukia 2019	vertaisarvioitu artikkeli	<i>Kasvatus & Aika</i>
	Tani 2017	vertaisarvioitu artikkeli	<i>Terra</i>
	Valtauttava tieto	Annala 2023	blogiteksti ja esitelmä
Annala, Linden & Mäkinen 2019		vertaisarvioitu kirjan luku	TUNI
Heikkinen & Kukkonen 2019		vertaisarvioitu artikkeli	<i>Aikuiskasvatus</i>
Linden, Annala & Mäkinen 2016		vertaisarvioitu artikkeli	<i>Tiedepolitiikka</i>
Rastas, Forde & Annala 2023		puheenvuoro tieteellisessä joulissa	<i>Kasvatus</i>
Ripatti-Torniainen, Annala, Linden, Mälkki & Sandström 2022		kirjan luku	Haaga-Helia
Merkityksellinen tieto		Hynynen, Jylhä, Lammi, Nysten & Muukkonen 2023	vertaisarvioitu artikkeli
	Kaasinen, Juvonen & Routarinne 2021	vertaisarvioitu kirjan luku	Ainedidaktinen tutkimusseura
	Niemelä, Khawaja, Puustinen & Tani 2023	kirjoitus tieteellisessä joulissa	<i>Kasvatus & Aika</i>
	Tani, Cantell & Hilander 2020	vertaisarvioitu artikkeli	<i>Terra</i>
	Virranmäki 2022a	ammattillinen julkaisu	<i>Natura</i>
	Virranmäki 2022b	lectio praecursoria	<i>Alue ja Ympäristö</i>
Vaikuttava tieto	Hansen, Sääntti & Saari 2021	vertaisarvioitu kirjan luku	Kasvatustieteiden tutkimuskeskus
	Löfström, Virta & Salo 2017	monografia	Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämisskeskus
	Volanen 2020	blogikirjoitus	<i>Kansan Uutiset</i>
Vahva tieto	Juuti 2019	vertaisarvioitu artikkeli	<i>Tiedepolitiikka</i>
	Juuti, Kairavuori & Kallioniemi 2019	kirjoitus tieteellisessä joulissa	<i>Ainedidaktiikka</i>
Merkityksellinen ja valtauttava tieto	Särkelä 2021	artikkeliväitöskirja	HY
Vaikutusvaltainen tieto	Simola 2015	monografia	Vastapaino
Voimaannuttava tieto	Hannikainen & Räsänen 2023	vertaisarvioitu artikkeli	<i>Teologinen Aikakauskirja</i>

Käännösten tarkastelua

Suomenkielisessä tutkimuksessa *powerful knowledge* -käsitettä hyödyntäneet ovat kääntäneet käsitteen yhdeksällä erilaisella tavalla (taulukko 1). Mistään käännöksestä ei ole muodostunut vallitsevaa. Varsinaista keskustelua eri käännösten välillä on ollut vain vähän, sillä käännösvaihtoa on avattu ja perusteltu harvoin. Käännösten moninaisuudelle voidaan esittää kolme selitystä. Ensinnäkin erilaisten käännösten määrä heijastanee sitä, ettei hankalasti käännettävälle käsitteelle ole löydetty tyydyttävää käännösvaihtoehtoa. Toisena syynä voi olla, että suomenkieliset tutkijat ovat käyttäneet ja kääntäneet käsitettä osin toisistaan erillään ja mahdollisesti myös toisistaan tietämättä. Tätä selitystä tukee havainto siitä, että aineiston tekstit osallistuvat kasvatustieteen sisällä hyvin erilaisiin keskusteluihin (tästä havainnosta lisää myöhemmin). Kolmas selitys liittyy englanninkielisen alkuperäiskäsitteen ja sen osien ilmeiseen polysemiaan: *Oxford English Dictionary* (OED) tunnistaa sanalle *powerful* yhdeksän ja sanalle *knowledge* peräti 22 erillistä merkitystä. Englanniksi sanaa *powerful* voidaan käyttää niin adjektiivina (kuten sanaliitossa *powerful knowledge*), substantiivina (kuten termissä *knowledge of the powerful*) kuin puhekielessä adverbina. Adjektiivina *powerful* voi OED:n mukaan tarkoittaa: 1) henkilöstä tai ihmisryhmästä puhuttaessa sellaista, jolla on valtaa toisiin ihmisiin tai tapahtumiin; 2) fyysisen tai aineettoman voiman käyttöön kykenevää; 3a) voimaa käyttävää; vaikutuksia tai reaktioita aiheuttavaa; väkivaltaista, sekä 3b) vaikuttavaa (*impressive*), vakuuttavaa (*convincing*) tai retorisesti tai esteettisesti voimakasta tai liikkuttavaa. Viimeaikaisessa englanninkielisessä tutkimuksessa PK:n *powerful*-sanaa on avattu lisäksi *power*-sanan latinannosten kautta: tällöin *potentia* tarkoittaa valtaa saada jotakin aikaan – ikään kuin potentiaalia tai valmiuksia, kun taas *potestas* on vaikutus- tai määräysvaltaa toisiin (Talbot 2023; Muller & Young 2019).

Knowledge-sanan merkitykset puolestaan asettuvat OED:ssa kolmeen ryhmään: 1) tunnistaminen ja tunnustaminen, 2) jonkin tietämisen tila, 3) tietämisen kohde, jokin tiedetty tai

tiedetyksi tehty. Näistä merkityksistä ryhmä 1 on sanakirjan mukaan vanhentunut, mutta merkitysten 2 ja 3 sen sijaan voidaan nähdä ilmenevän myös *powerful knowledge* -käsitteen kääntämisen vaikeudessa; onko *knowledgessa* kyse tietämisen tilasta (merkitysryhmä 2), tiedon kohteesta eli tiedetystä asiasta (merkitysryhmä 3) vai molemmista?

Suomenkielisissä *powerful knowledge* -käännöksissä (ks. taulukko 1) voidaan tunnistaa kaksi ryhmää, joista ensimmäinen kääntää *powerful*-sanan *merkityksellinen*-adjektiivilla joko yksinään (6 tekstiä) tai *vaikuttava*- (7 tekstiä) tai *valtauttava*-partisiipeilla (1 teksti) täydennettynä. Tämä käännösvaihtoehto tuottaa tärkeyteen ja arvokkuuteen, ehkä myös mielekkyyteen liittyviä tulkintoja; Kielitoimiston suomen kielen sanakirja luetlee *merkitykselliselle* merkitykset “jolla on merkitystä, merkittävä, huomattava, tärkeä, arvokas”. Tällaista tietoa oppilaan on siis oleellista, tarkoituksenmukaista ja ehkä myös sisäisen motivaation kannalta mielekästä oppia. OED:n *powerful*-sanalle esittämistä merkityksistä käännös *merkityksellinen* tulee lähimmäs kohtaa 3b. On kuitenkin huomionarvoista, että jos *merkityksellinen* käännetään takaisin englantiin, sen tavallisia käännöksiä *meaningful* tai *significant* ei löydetä sanan *powerful* synonyymeista. Tässä käännöksessä onkin nähtävissä tulkintaa, joka irtoaa *powerful*-sanan valtaan ja voimaan liittyvistä merkityksistä ja korostaa sitä, miten oppija kokee tiedon ja sen opiskelun. Voidaan ajatella, että tällöin *merkityksellinen* asettuu esimerkiksi *irrallisen*, *mielenkiinnottoman* tai *merkityksettömän* vastakohtaksi.

Powerful-sanan valtaan liittyviä merkityksiä toisintavat uskollisemmin v-alkuiset käännökset *voimallinen* (8 tekstiä), *valtauttava* (6), *vaikuttava* (3 tekstissä erikseen, 7:ssä *merkityksellisen* parina), *vahva* (2), *voimaannuttava* (1) ja *vaikutusvaltainen* (1). Takaisin englantiin kääntämällä voidaan hahmottaa, että teetoverbien partisiipit *valtauttava* ja *voimaannuttava* kytkeytyvät englannin ing-partisiippiin *empowering*. Niiden merkitys tulee siten lähelle vallan tai jonkinlaisten toimintavalmiuksien antamista jollekulle, tässä tapauksessa tiedon omaksujalle. Näin ollen nämä käännökset korostavat tiedon potentiaalia nostaa oppija

subjektipositioon, jolla on mahdollisuuksia toimia ja vaikuttaa. Sen sijaan, jos tietoa sanotaan *vaikuttavaksi*, näkökulmasta tulee oppijaa objektivoiva: tieto vaikuttaa häneen. Käännökset *vahva* ja *vaikutusvaltainen* ovat v-alkuisten käännösr ryhmän ainoat adjektiivit (siis eivät verbistä muodostetut partisiipit): ne eivät siis sananmukaisesti kuvaa sitä, mitä tieto tekee, vaan sitä, millaista se on. Tästä huolimatta *vaikutusvaltainen* kantaa *vaikut-tavan* kanssa jokseenkin samanlaista merkitystä: tällaisella tiedolla on valtaa vaikuttaa – oletettavasti oppijaan, ehkä hänen kauttaan eteenpäinkin. Suomen kielen monimerkityksinen *vahva*-sana voi kuvata esimerkiksi kestäväää, horjumatonta, pätevää, vakaata, tehokasta, väkevää tai voimakasta. *Vahva*-käännöstä voidaan siten pitää sananmukaisimpana, kun taas muissa käännöksissä voidaan nähdä suurempaa tulkinnallisuutta sen suhteen, mitä *powerful* nimenomaan *knowledge*-sanan määrittäjänä ja tiettyssä diskurssissa tarkoittaa.

Suomenkielisissä *powerful knowledge*-tutkimuksissa *knowledge* käännetään yleisimmin tiedoksi lukuun ottamatta *voimallinen tietämys* -vaihtoehtoa. Kielitoimiston sanakirjan mukaan *tieto*-sana sisältääkin englannin *knowledge*-sanaa vastaavat merkitysryhmät 1–3, eli se voi tarkoittaa tietämisen tilaa, tosiasioihin perustuvaa käsitystä tai tiedettävää asiaa tai ilmoitusta. Tietämys puolestaan viittaa Kielitoimiston sanakirjan mukaan tietoihin kokonaisuutena tai tietouteen. Kielitoimiston sanakirja esittää *tiedon* ja *tietämyksen* synonyymiksi: tieto on yhdessä merkityksessään sama kuin ”opintojen tms. avulla hankittu tietämys, tietous, oppi; viisauts”. Käännösvaihtoehtona *tietämys* näyttää korostavan enemmän *knowledge*-sanan merkitysryhmää 2 eli tietämisen tilaa tietäjän ominaisuutena, kun taas *tieto* tietämisen kohteena olevia asioita (merkitysryhmä 3), joita esimerkiksi koulussa opiskellaan.

Sisäiset teemat

Pitkälle toista vuosikymmentä käydyssä kansainvälisessä *powerful knowledge* -keskustelussa useat erilaiset tieteelliset kielipelit ovat ristenneet (ks. Niemelä 2021). Kuten alussa totesimme, PK on rakentunut usean tieteellisen teorian yhdistelmänä. Kun PK-keskustelu on vakiintunut, on

erilaisista teoreettisista viitekehyksistä tulevista ajattelutavoista tullut PK-kielipelien teemoja. Teemat tarkoittavat tulkintoja, jotka toistuvat aineistomme teksteissä, eivätkä näytä muodostavan merkittäviä ristiriitoja. Tieteelliset keskustelut sisältävät kuitenkin erilaisia painotuksia ja ovat jatkuvassa kehitystilassa. Näin ollen aineistomme teksteissä jaetut teemat ovat läsnä eri laajuuksissa. Lisäksi PK-käsitettä on pyritty kehittämään tuomalla mukaan vakiintuneen keskustelun ulkopuolelta uusia kielipelejä, jotka voivat auttaa käsitteen kuvaamisessa. Tässä luvussa rakennamme aineistoa kuvaavia teemoja, jotka toimivat yhdistävinä nimittäjinä PK-käsitteen ymmärtämisessä. Esittelemme teemat järjestyksessä yleisimmästä harvinaisimpaan. Tämän jälkeen erittelemme ulkoisia kielipelejä.

Kriittiset ajattelutaidot

Aineiston yleisimmäksi sisäiseksi teemaksi nousi kriittisten ajattelutaitojen korostaminen (19 tekstiä). PK:n nähtiin näissä artikkeleissa mahdollistavan esimerkiksi maailmankuvan laajentumisen (Niemelä 2021, 2022; Nyyssölä 2022), tiedonmuodostuksen ymmärtämisen (Löfström ym. 2017) sekä kyvyn ajatella vaihtoehtoja (Marjokorpi 2023a; Kärki ym., 2021). Tieteenalakohtainen ajattelu nähtiin useissa artikkeleissa kriittisen ajattelun tai yleisemmin ajattelutaitojen tärkeänä osana; esimerkiksi Rantala ja Ouakrim-Soivio (2018) nostavat historian didaktiikan kontekstissa esiin, että historiallisen ajattelun, kuten tieteenalan tulkinnallisen luonteen ymmärtämisen, ja PK:n tavoitteet sopivat hyvin yhteen.

Tiedon lajit ja rakenteet

Aineistomme artikkeleista 17 tarkasteli tiedon rakenteita ja lajeja, joita eriteltiin etenkin Lambertin ja Mauden taksonomioiden avulla. Esimerkiksi Tani (2017) sekä Hynynen kollegoineen (2023) soveltavat Lambertin ym. (2015) kolmitasoista taksonomiaa, joka heidän oppiaine-kontekstissaan kattaa maantieteellisen pohjatiedon, arviointikyvyn tai maantieteellisen ajattelun sekä oppijan arkeen liittyvän, toimintavalmiuksia

tuottavan tiedon, kuten arjessa kohdatun geomedian. Virranmäki (2022a, 2022b) puolestaan jäsentää tietoa viitaten Mauden (2018) viiteen tiedon lajiin, joita ovat tieto maailmasta; tieto, joka mahdollistaa analysoinnin ja ymmärtämisen; tieto, joka mahdollistaa osallistumisen; tieto, joka auttaa arvioimaan omaa tietoa; sekä tieto, joka tarjoaa uusia ajattelemisen tapoja. Nämä tiedon lajit Virranmäki (2022a) rinnastaa Krathwohlin (2002) tiedon ja kognitiivisten prosessien taksonomiaan. Myös Marjokorpi (2023a) soveltaa taksonomiaa, mutta ei tarkastele PK:ta eksplisiitisti sen valossa. Niemelä (2021) mainitsee englantilaisen filosofin Christopher Winchin kolme tiedon lajia (propositionaalinen, proseduraalinen ja tuttuuteen perustuva tieto), joiden avulla on koitettu avata, millaisissa muodoissa PK voi ilmetä. Annala (2023) puolestaan jäsentää tiedon lajeja pohtimalla teoreettisen tiedon ja ammatillisen osaamisen suhdetta kysyen, onko huoli osaamisen heikkenemisestä seurausta siitä, että tiedon merkitys on pillossa. Hieman toista näkökulmaa tuo Simola kollegoineen (2021) nostaa esiin PK:n pohjautumisen paitsi tieteelliseen tietoon, myös ammatilliseen ja taiteelliseen perinteeseen.

Tiedonala- ja arkitiedon suhde

Artikkeleista 15:ssä nähtiin PK:n eroavan olennaisesti arkitiedosta, jonka Marjokorpi (2023a) määrittelee käytännölliseksi ja sovellusmahdollisuuksiltaan rajoitetuksi, Bernsteinin horisontaalisiin diskursseihin sisältyväksi tiedoksi. Toisaalta osa artikkeleista esittää, että arkitietoa ja akateemista tietoa tulisi silloittaa (Löfström ym. 2017 yhteiskuntaopin kontekstissa), että arkitieto voidaan ottaa opetuksen lähtökohdaksi (Marjokorpi, 2023a kieliopin kontekstissa), tai että eroa arki- ja tiedonalatiedon välillä ei edes oikeastaan tarvitsisi olla, sillä myös nuoret voivat toimia systemaattisen tiedon rakentajina (Särkelä, 2021 maantieteen kontekstissa). Nämä näkökulmat arkitiedon ja tiedonalatiedon suhteeseen korostavat myös tieteenalojen välisiä eroja: kirjoittajien mukaan horisontaalisesti rakentuneisiin tiedonaloihin perustuvissa oppiaineissa, kuten yhteiskuntaopissa, kielessä ja kirjallisuudessa sekä maantieteessä,

on olennaista kytkeä uusi tieto oppijan esitietoihin ja arkielämään. Esimerkiksi matematiikan ja luonnontieteiden kontekstissa tehdään selvempi ero arkitiedon ja tieteellisen tiedon välillä (Juuti 2019), mille voidaan hakea perusteita kyseisten tiedonalojen hierarkkisesta tiedon rakenteesta (ks. Bernstein 2000).

Yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus ja osallistuminen

Yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden teeman alle sisällytimme 15 artikkelia, jotka lähestyivät PK:ta pohtien valtarakenteita (Hansen ym. 2021), mahdollisuuksia päästä osalliseksi tiedosta (Annala ym., 2019), tasa-arvon vahvistamista (Niemelä 2021) ja yhteiskunnallisen osallistumisen edellyttämiä toimintavalmiuksia (Juuti 2019; Marjokorpi 2023a, 2019; Tani ym. 2019). Useissa artikkeleissa nähtiin, että pätevä tieto mahdollistaa yhteiskuntaan osallistumisen (Hannikainen & Räsänen 2023), demokraattisen kansalaisuuden (Lindén ym. 2016; Rastas ym. 2023; Ripatti-Torniaainen ym. 2022) ja vaikuttamisen (Heikkinen & Kukkonen 2019). Luimme tähän kategoriaan kuuluvaksi myös kriittiset lukutaidot, joita Marjokorven (2023b) mukaan metakielellinen ymmärrys edistää.

Keskittien vaihtoehto

Aineistomme artikkeleista kymmenen toi esiin PK-teoriaa jonkinlaisena keskittien vaihtoehdona kahden ei-toivottavan ääripään välillä. Yhdeksän näistä hyödynsi suoraan Youngin ja Mullerin (2016) esittelemää koulun kolmen tulevaisuusskenaarion mallia, joissa PK:n edustama kolmas skenaario muodostaa mielekkään vaihtoehdon staattisen tiedon omaksumista painottavan ensimmäisen skenaarion ja kompetensseja ja oppijakeskeisyyttä painottavan toisen skenaarion välillä (esim. Tani 2017; Niemelä ym. 2023; Marjokorpi, 2023a). Kolmannen skenaarion mukaisessa koulussa tiedonalatietoa pidetään arvokkaana mutta ei esineistyneenä vaan muuttavana ja sosiaalisesti rakentuvana (Tani 2017). Niemelä (2021) tarkastelee kolmen skenaarion

tiedonkäsityksiä ja katsoo, että nimenomaan sosiaalisella realismilla on pyrkimys rakentaa kolmatta skenaariota kahden ääripään, positivismin ja relativistisen konstruktivismiin, välille. Aineisto sisältää kaiken kaikkiaan vain vähän PK:ta kohtaan esitettyä kritiikkiä. Hansen ym. (2021) ja Nilivaara (2023) kuitenkin huomauttavat, että kolmen skenaarion mallin tulevaisuuskuvat eivät tunnista riittävällä tavalla sitä, että todellisuudesta useat kehityskulut tapahtuvat samanaikaisesti ja toisiinsa sekoittuen.

Kompetenssiajattelun kritiikki

Toisen skenaarion (Young & Muller 2016) keskeiseksi piirteeksi aineistossamme nostetaan niin sanottu kompetenssiajattelu tai osaamisperustaisuus (8 tekstiä). Se on kasvattanut vaikutusvaltaansa viime vuosikymmeninä ja painottaa tiedon sijaan osaamista koulutuksen tavoitteena (ks. Miettinen 2019). Tiedon rooli marginalisoituu, koska osaamisen ajatellaan olevan muuttuvassa maailmassa kestävämpää kuin nopeasti vanhentuva tieto (Lindén ym. 2016; Niemelä 2021; Tani ym. 2020). Kompetenssiajattelun kritiikki koskettaa aineistossamme koko koulutusjärjestelmää, mutta korostuu muutoksen tilassa olevaa korkeakoulusektoria koskevista teksteistä (Annala ym. 2019; Annala 2023; Lindén ym. 2016; Rastas ym. 2023; Ripatti-Torniainen ym. 2022). Teema ulottuu kuitenkin laajasti PK-keskusteluun, jonka tavoitteena on ollut kaiken kaikkiaan tiedon merkityksen kirkastaminen koulutuksessa.

Kompetenssiiperustaisessa ajattelussa yhdistyvät oppimislähtöinen pedagogiikka ja käsitys tiedon suhteellisuudesta sekä kontekstisidonnaisuudesta. Osaamisen painoutuessa opiskelijat voivat jäädä tiedonalaperustaisen tiedon ulkopuolelle, mikä heikentää heidän yhdenvertaisia mahdollisuuksiaan osallistua yhteiskuntaan (Lindén ym. 2016). Perusopetuksen kontekstissa kompetenssiajattelu näkyy muun muassa kielen opiskelussa siten, että kielen käyttötaitoja korostetaan ja samalla kieleen liittyvällä, esimerkiksi kielitieteellisellä tiedolla katsotaan olevan vain vähän arvoa (Marjokorpi 2019; 2023a). Korkeakoulukontekstissa PK taas asettuu

työelämäosaamisen rinnalle. Annalan (2023) mukaan opetus suunnitelma rakentuu erilaisella logiikalla, kun sitä ohjaa työelämässä vaadittava osaaminen kuin silloin, kun sitä ohjaa tiedon systemaattinen rakentaminen. Ripatti-Torniainen ym. (2022) toteavat kuitenkin, ettei PK:n ja työelämätaitojen välillä tule nähdä ristiriitaa, sillä korkeakouluopintojen aikana rakentuva tietosuhde mahdollistaa työelämässä kohdattavien monimutkaisten kysymysten käsittelyn ja laajalaian näkemyksen siitä, mikä on mahdollista.

Sosiaalinen realismi

Vaikka PK-käsitettä on kehitetty ennen kaikkea sosiaalisen realismin tiedonsosiologisessa viitekehityksessä, analyysimme vahvistaa Niemelän (2021) esittämän väitteen siitä, että suomenkielisessä PK-keskustelussa viitataan harvakseltaan sosiaalisen realismin perinteeseen; aineistossamme sitä käsitelti kuusi tekstiä. Tästä huolimatta sosiaalinen realismi muodostaa vähintään historiallisesti merkittävän taustan PK:n kehityksessä ja siten keskeisen jaetun teeman. Lindén ym. (2016) kiteyttävät sosiaalisen realismin merkityksen siten, että tieto nähdään yhtä aikaa sekä objektiivisena että sosiaalisena. Tarkoituksena on siten välttää tietoteoreettisesti sekä naiivin realismin että relativismin ongelmat. Niemelä (2021) puolestaan on katsauksessaan pyrkinyt palauttamaan PK:n sosiaalisen realismin yhteyteen huomioiden sen juuret sosiaalisen konstruktivismiin perinteessä.

Ero valtaapitävien tietoon

Viidessä artikkelissa tarkasteltiin PK-käsitettä asettamalla se vastakkain Youngin ja Mullerin (2016) käsitteen *knowledge of the powerful* (KOTP) kanssa. Määrä on huomattavan vähäinen siihen nähden, että Young (2021) on pitänyt näiden käsitteiden välistä erontekoa tärkeänä niiden määrittelyssä. Niemelän (2021) mukaan *vaikutusvaltaisten tieto* (KOTP) tarkoittaa ”tietyn intressiryhmän valikoimaa totuuksien joukkoa”. Muissa artikkeleissa KOTP-käsitteestä puhuttiin termillä *valtaa käyttävien tieto* (Lindén ym., 2016) tai

valtaapitävien tieto (Marjokorpi 2023a; Niemelä ym. 2023; Volanen 2020), mutta niissäkin ymmärrys käsitteen sisällöstä yhteni Niemelän määritelmän kanssa. Lindén ja kumppanit (2016) nostavat opetussuunnitelmatyön käytännössä olennaiseksi kysymykseksi sen, mitä pidetään tietona, kenellä on pääsy tietoon ja kenen tietoa pidetään arvokkaana, sekä viittaavat aiempaan tutkimukseensa, jonka mukaan näissä kysymyksissä valtaa käyttävät niin akateemiset kuin poliittiset ja elinkeinoelämään kytkeytyvät tahot. Siksi PK:ta on heidän mukaansa tarkasteltava samanaikaisesti tietoon liittyvän vallankäytön tarkastelun kanssa.

Opetussuunnitelmatutkimuksen kriisi

Opetussuunnitelmatutkimus on ajautunut Youngin mukaan kriisiin, koska se on jakautunut yhtäällä koulutyön managerialistista hallintaa koskeviin ja toisaalla uusliberaaliksi kutsuttua koulutuspolitiikkaa kritisoivaan tutkimukseen (Annala ym. 2019; ks. Young & Muller 2016). Näin opetussuunnitelmatutkimus on dekontekstualisoitunut konkreettisista opetussuunnitelman muotoa ja sisältöä koskevista kysymyksistä, joista tiedon rooli on yksi keskeisimmistä (Niemelä, 2021). Lindénin ym. (2016) mukaan korkeakoulutuksessa kriisi näkyy työelämälähtöisyyden ja osaamisperustaisuuden korostumisena. Vaikka kriisistä puhutaan eksplisiittisesti vain vähän, aineistomme tekstit (4 kpl) jakavat tilannekuvan opetussuunnitelmatutkimuksen kriisistä ja pyrkivät käytännössä ratkaisemaan tieteellisen tutkimuksen tasolla vallitsevaa kriisiä.

Ulkoiset kielipelit

Monet tutkijat ovat tulkinneet *powerful knowledge* -käsitettä yhdistämällä sen johonkin toiseen tutkimukselliseen keskusteluun. Viittaamme tällaisiin keskusteluihin ulkoisina kielipeleinä, sillä niiden kautta tuodaan uutta käsitteistöä ja näkökulmia siihen, mitä PK voi olla. Nämä ulkoiset kielipelit eivät ole tietenkään täysin vieraita PK:n määrittelyille. Jonkinlainen yhtymäpinta eri kielipelien välillä on oltava, jotta kytkentä on mahdollista tehdä.

Ulkoiset kielipelit voivat kuitenkin tuoda implisiittisesti mukanaan sellaisia oletuksia, jotka voivat aiheuttaa epäselvyyksiä tutkijoiden tarkeitusperistä ja tulkintojen merkityksistä. Jako sisäisten teemojen ja ulkoisten kielipelien välillä on osin näennäinen, koska ulkoiset kielipelit toimivat välineinä, joiden avulla pyritään vaikuttamaan PK-kielipelin sisäiseen muotoon. Ulkoiset kielipelit voidaan erotella sisäisistä teemoista siten, että ulkoiset kielipelit edustavat selkeästi erilaisia teoreettisia viitekehyyksiä ja käyttävät toisenlaisia käsitteitä kuin vain Youngin ja Mullerin ajattelulle perustuvat PK-tulkinnat. Siksi ulkoiset kielipelit voidaan ymmärtää pyrkimyksinä viedä käsitteen ymmärrystä uuteen suuntaan tai perustella tiettyä tulkintaa lisävoimin. Mikäli jokin ulkoinen kielipeli vakiintuu osaksi laajempaa PK-keskustelua, voidaan sen katsoa muuntuvan sisäiseksi teemaksi.

Ainedidaktiikka

Koska Young ja Muller ovat korostaneet tiedonalaperustaisen opetuksen merkitystä erikoistuneen tiedon oppimiselle, on PK herättänyt paljon kiinnostusta ainedidaktisen tutkimuksen piirissä (Niemelä 2021). Yli puolet aineistostamme (20 tekstiä) kytkeytyy joko selkeästi ainedidaktiseen tutkimukseen tai käsittelee tietyn oppiaineen opetusta. Oppiaineista mukana ovat historia, maantiede, ympäristöoppi, yhteiskuntaoppi, äidinkieli ja kirjallisuus, uskonto sekä luonnontieteet. Ainedidaktisessa ajattelussa PK kiinnittyy etenkin erikoistuneen tieteenalatiedon, oppiaineen ja oppilaiden elämismaailman välisiin suhteisiin, joihin suomeksi on viitattu käsitteillä rekontekstualisaatio (Marjokorpi 2023a) ja transformaatio (Tani ym. 2020). Keskeistä on tarkastella sitä, miten tiedonalaperustainen tieto muuntuu saadessaan oppiaineen muodon ja tullessaan oppilaiden elämismaailmojen yhteyteen.

Marjokorpi (2019) käsittelee kielitieteellisen tiedon muuntumista kieliopin opetuksiksi. Opetusta suunniteltaessa on pohdittava, mitä tieteenalatietoa tahdotaan opettaa ja miksi, jotta se voisi palvella PK:n kehittymistä. Oppiaineiden ja tieteenalajien välistä suhdetta tarkastellessa

oman haasteensa luo se, että joidenkin oppiaineiden, kuten äidinkielen ja kirjallisuuden sekä yhteiskuntaopin taustat ovat monitieteellisiä (Marjokorpi 2023a). Löfström ym. (2017) puolestaan kuvaavat, miten kouluopetuksen haasteena on rakentaa siltaa oppiaineiden ja oppilaiden elämisaailmojen välille. Tällöin PK tarkoittaa tietyn tiedonalan käsitteiden oppimista, mikä auttaa ajattelemaan arkielämän ilmiöitä uudella tavalla. Niemelän ym. (2023) mukaan on olennaista tutkia syvemmin, millainen rooli ark tiedolla ja nuorilla aktiivisina tiedonrakentajina on PK:n oppimisen näkökulmasta.

Ainedidaktisesta näkökulmasta tarkasteltuna on olennaista ymmärtää tiedonalojen erilaisia tiedonmuodostuksen tapoja, mikä auttaa arvioimaan erilaisten tiedontyyppien pätevyyttä. Tanin ym. (2020) mukaan eri oppiaineet määrittelevät eri tavoin, mitä PK tarkoittaa niiden yhteydessä. Rantala ja Ouakrim-Soivio (2018) tarkentavat, että PK perustuu kullekin tiedonalalle ominaiseen tiedontuottamisen tapaan, johon voidaan perehtyä ja jota voidaan harjoitella koulussa. Marjokorpi (2023a) mainitsee esimerkkinä, että maantieteen opetusta koskevissa tutkimuksissa PK on ymmärretty paljolti toimintavalmiusajattelun kautta, kun taas historian opetuksessa on ollut keskeistä erotella PK valtaapitävien tiedosta. Marjokorven (2023a, 98) mukaan sitä, mitä PK ”käytännössä eri oppiaineissa tarkoittaa, ei voida määritellä ainoastaan yleisellä opetussuunnitelmateoreettisella tai tiedonsosiologisella tasolla, vaan tieteenalatiedon rekontekstualisatioprosessissa tarvitaan ainedidaktista keskustelua sekä tieteenalan että koulun näkökulmista”. Ainedidaktisen tarkastelun kohdalla avoimiksi kysymyksiksi ovat kuitenkin jääneet, missä määrin PK on ainekohtaista ja miten oppiaineen ja oppilaiden elämisaailman suhde rakentuu siten, että voidaan puhua PK:sta. Ainedidaktinen näkökulma on kuitenkin noussut niin vahvaksi, että se lähestyy sisäisen teeman asemaa (Muller 2023). Vaikka Young ja Muller (2016) ovat painottaneet oppiaineperustaisen opetuksen merkitystä, näkökulma on puuttunut englanninkielisestä keskustelusta, sillä brittiläisessä kontekstissa vastaavaa alaa ei ole.

Opetussuunnitelman eheyttäminen

Opetussuunnitelman eheyttämisellä viitataan tässä oppiainerajat ylittävään koulutuyöhön, jota aineistossamme käsitteli seitsemän artikkelia. Niemelä (2021, 2022) kuvaa, miten Young ja Muller ovat suhtautuneet opetussuunnitelman eheyttämiseen varauksella, mutta ovat olleet kiinnostuneita ajatuksesta. Oppiainerajat ylittävä eheyttäminen on PK:n ulkoinen kielipeli, sillä Young ja Muller eivät ole ilmaisseet selkeää käsitystä asiasta. Tällöin tutkijoiden on ollut tarpeellista viitata laajempaan eheyttämisestä käytyyn keskusteluun perustellakseen näkökulman tarpeellisuutta. Useissa aineistomme teksteissä korostetaan tiedonalojen rajojen merkitystä niiden ylittämisen sijaan. Monet tekstit toisaalta katsovat rajojen ylittämisen myös tärkeäksi tavoitteeksi. Näissä teksteissä opetussuunnitelman eheyttäminen tarkoittaa oppiaineiden välisten rajojen ylittämistä sen jälkeen, kun rajat on ensin asetettu. Tällainen tiedonalalähtöinen eheyttäminen poikkeaa siten esimerkiksi monista ilmiölähtöisen eheyttämisen muodoista (Löfström ym. 2017).

Ainedidaktisesti PK:ta tarkastelevat Löfström ym. (2017) ja Tani ym. (2020) katsovat, että eri tiedonalojen käsitteiden ja lähestymistapojen tunteminen auttaa tarkastelemaan todellisuutta useista näkökulmista. Näin juuri eri tiedonalojen näkökulmat mahdollistavat PK:n kehittymisen. Niemelä ym. (2023) tutkivat, miten tämä voi käytännössä toteutua. Kärki ym. (2021) puolestaan tarkastelevat eheyttämistä kolmen skenaarion mallin näkökulmasta siten, että ensimmäistä luonnehtivat jäykät oppiainerajat, toista oppiainerajojen hämärtyminen ja kolmatta rajoja rikkovien liiallisten vapauksien tunnistaminen. Niemelä (2022, 101) jopa samaistaa PK:n eheyttämiseen siinä määrin, että se ”tarkoittaa oppilaan kykyä soveltaa eri tiedonalojen näkökulmia monimutkaisten kysymysten käsitteilyyn”. Simolan ym. (2021) mukaan PK voi tällöin ”johtaa kokonaisvaltaiseen maailmankuvaan ja kriittiseen ajatteluun perustuvaan sivistykseen”. Eheyttäminen nähdään siis olennaiseksi, jotta monet PK:lle asetetut tavoitteet voidaan

saavuttaa. PK:n liittäminen eheyttämisen kontekstiin luo jännitteiseksi kysymykseksi sen, voiko PK olla yksittäisen oppiaineiden tavoitteena vai vasta oppiaineiden kokonaisuutena.

Laaja-alainen osaaminen

Kuten edellä mainittiin, yksi PK-keskustelun tunnistettavia piirteitä on ollut osaamispe- rustaisen kompetenssiajattelun kritiikki. Aineistossamme on kuitenkin useita tekstejä, jotka näkevät PK:n olennaiseksi laaja-alaisen osaamisen kehittämisessä; teemaa käsittelee seitsemän artikkelia. Juuti (2019) ja Nilivaara (2023) toteavat, että oppiainekohtainen tieto ja laaja-alainen osaaminen on usein asetettu vastakkain. Nilivaara (2023) kuitenkin tunnistaa tiedon ja laaja-alaisen osaamisen välisen suhteen tarkastelun osaksi tulevaisuuden kou- lua koskevaa keskustelua, jota myös Nyysölän (2022) raportti edustaa. Juuti ym. (2019) esit- tävät, että nimenomaan PK mahdollistaa laa- ja-alaisen osaamisen oppimisen. Simola ym. (2021) kuvaavat tätä tietoon perustuvien tai- tojen kehittymisenä. Niemelä (2021) tarken- taa, että on aihekohtaista, millaisten taitojen kehittymisen tietynlainen tieto mahdollistaa. Juuti (2019) ymmärtää opetussuunnitelmiin kirjattujen tiedon hakemisen, soveltamisen, tul- kitemisen, tuottamisen ja jakamisen kaltaisten laaja-alaisen osaamisen tavoitteiden kuvaavan sitä, millaisia taitoja oppiainekohtainen PK voi tarkoittaa.

Laaja-alaisen osaamisen liittäminen PK-keskusteluun luo haasteeksi erotella ylei- siä osaamistavoitteita painottava kompetens- siajattelu sellaisista laaja-alaisen osaamisen tavoitteista, jotka ovat yhtenäisiä PK:n tavoit- teiden kanssa. Aineistomme perusteella erot- telu voidaan tehdä tarkastelemalla tiedon mer- kitystä osaamisen kehittämisessä. Laaja-alaisen osaamisen ja PK:n välinen ristiriita laukeaa silloin, kun tunnistetaan osaamisen kehitty- misen tapahtuvan jonkin sisällöllisen seikan parissa. Kompetenssiajattelussa osaamisen kehittyminen asetetaan suoraan tavoitteeksi. PK-näkökulmasta laaja-alainen osaaminen taas

kehittyy perehdyttäessä tiedonalojen sisältöihin ja ajattelutapoihin.

Sivistys

Mannermainen sivistysperinne (saks. *Bildung*) on muodostanut kielipelin, jonka käsitteet eivät ole yksiselitteisesti käännettävissä englannin kielelle, jolla PK on alun perin kuvattu. Näin ollen sivistysajattelu on lähtökohtaisesti ulkoi- nen PK-kielipelille. Aineistossamme sivistyksen kielipeli esiintyy PK:n yhteydessä laajemmin seitsemässä tekstissä. Niemelä (2021) kuvaa sivistysperinnettä historiallisesti muuttuvana ajatteluna, jossa tiedon merkitys on aina tun- nistettu. Koska sivistysajattelu puolustaa laaja- alaisen tiedon arvoa, Niemelä esittää, että PK:n sisältämät merkitykset olisi mahdollista liittää sivistyksen käsitteeseen. Niemelä on epäileväi- nen PK:n käyttökelpoisuudesta suomenkielisen kasvatustieteellisen puitteissa, mutta näkee mahdollisuuden käyttää sitä välineenä määri- teltäessä nykyaikaista sivistysihannetta.

Heikkinen ja Kukkonen (2019) sekä Nyysölä (2022) puolestaan liittävät PK:n ekososiaa- lisen sivistyksen käsitteeseen. Heikkinen ja Kukkonen (2019) näkevät ekososiaaliselle sivi- tykselle perustuvan globaalin vastuun ammat- tikorkeakoulun vaihtoehtona vain paikallisia tuotannollistaloudellisia päämääriä tavoitte- levalle. Nyysölän (2022) mukaan ekososiaa- lisisessa sivistyksessä PK tarkoittaa tietoa sekä yhteiskunnasta että elämän materiaalisista reunaehdoista.

Kestävä kehitys

Seitsemässä artikkelissa PK tulkitaan kestävän kehityksen edellytyksenä. Kestävä kehitys on yleinen kasvatustieteellisen keskustelun läh- tökohta, sillä se muodostaa kielipelin, jonka mukaiset tavoitteet ovat valikoituneet osaksi suomalaisia opetussuunnitelmia (Juuti 2019; Tani 2017). Youngin ja Mullerin (2016) mukaan PK mahdollistaa vaihtoehtoisten tulevaisuuk- sien ajattelun, mutta he eivät rajaa tätä ajat- telua mihinkään ennalta annettuun suuntaan.

Kestävän kehityksen käsitteellä pyritään antamaan tietty suunta suotavalle tulevaisuudelle. Siten kyseessä on PK-keskustelun ulkoinen kielipeli.

Niemelä ym. (2023, 112) esittävät, että PK ”auttaa näkemään, miksi luotettavalla ja totuudenmukaisella tiedolla on ratkaiseva asema niin opetuksessa ja oppimisessa kuin kestävän tulevaisuuden rakentamisessa”. Nyssölä (2022) täsmentää, että tämä tieto tarkoittaa ymmärrystä ihmisjärjestelmien ja luontojärjestelmien yhteen kietoutumisesta. Simola ym. (2021) ja Niemelä (2022) ovat ehdottaneet YK:n kestävän kehityksen tavoitteita oppiaineita yhteen sitovaksi sisältöverkostoksi, joka voi punoa eri oppiaineiden näkökulmia systemaattiseksi kokonaisuudeksi. Juuti (2019) taas katsoo, että aikamme ongelmien ratkominen edellyttää kaikille opiskelijoille pääsyä ”paremman tiedon” äärelle, mikä mahdollistaa tietoon perustuvan toiminnan. Heikkisen ja Kukkosen (2019, 266) mukaan PK on tärkeää, koska ”maailman muuttaminen edellyttää, että ymmärretään näkyvien asioiden ja ilmiöiden taustalla vaikuttavia tekijöitä”.

Toimintavalmiusajattelu

Amartya Senin ja Martha Nussbaumin kehittämä toimintavalmiusajattelu (*capability approach*) on tullut osaksi PK-keskusteluja David Lambertin ja kumppaneiden (Lambert ym. 2015) johtaman maantieteen opetusta tutkivan *GeoCapabilities*-hankkeen kautta. Toimintavalmiusajattelu tavoittelee laaja-alaisen osaamisen kaltaisia kaikille kansalaisille elämässä tärkeitä yleisiä kykyjä, mutta muodostaa selkeästi omaleimaisen kielipelin. Aineistomme artikkeleista siihen kytkeytyy viisi. Nussbaum on painottanut yksilöllisten kykyjen lisäksi ympäristön merkitystä sille, millaisia toimintamahdollisuuksia se yksilöille tuottaa (Tani ym. 2019). Toimintavalmiusajattelun kautta on pyritty kritisoimaan kompetenssijattelua samaan tapaan kuin edellä kuvattiin, miten kompetenssit on pyritty erottelemaan laaja-alaisen osaamisen tavoitteista. Keskiössä on siis tiedon rooli toimintavalmiuksien tuottajana. (Tani ym. 2019;

Oittinen ym. 2016.) Toimintavalmiusajattelu on lähtöisin maantieteen opetuksen tutkimuksesta, mutta Niemelä (2021) on pyrkinyt avaamaan käsitteellä yleisemmin sitä, miksi PK:ssa ei ole kyse tiedosta itsessään. Aineistomme perusteella toimintavalmiusajattelu kytkeytyy laaja-alaista osaamista läheisemmin kansalaisten mahdollisuuksiin vaikuttaa omaa elämäänsä ja yhteiskuntaa koskeviin kysymyksiin. Näin ollen toimintavalmiusajattelu nostaa esille PK:n merkityksen yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kannalta.

Ajattelutaitojen kehitys

Myös ajattelutaitojen kehittymistä koskeva tutkimus (4 artikkelia) on yhteydessä laaja-alaisesta osaamisesta käytyyn keskusteluun (ks. Nilivaara 2023). Se on lähellä kriittisten ajattelutaitojen kehittymistä painottavaa sisäistä teemaa, mutta ajattelutaitojen kehitys nousee aineistossa kuitenkin omaksi kielipelikseen kahden erityisen teoreettisen viitekehityksen kautta. Nilivaara (2023) soveltaa Demetrioun ym. (2011) teoriaa mielen kehityksestä ja puolustaa kantaa, jossa ajattelutaitojen kehitys kulkee käsi kädessä tiedollisten valmiuksien kanssa. Virranmäki (2022a, 2022b) on puolestaan rakentanut uudistetulle Bloomin taksonomiale (Krathwohl, 2002) perustuvan mallin ajattelutaidoista ja tiedon lajeista maantieteessä. Taksonomia sisältää kuusi ajattelun taitoa: 1) muistaa, 2) ymmärtää, 3) soveltaa, 4) analysoida, 5) arvioida ja 6) luoda. Ensimmäiset kolme edustavat alempia ja jälkimmäiset kolme korkeampia ajattelutaitoja. Alemmat taidot ovat välttämättömiä ylempien taitojen kehittymiselle. Virranmäen (2022a, 2022b) mukaan nämä kaikki tasot yhdessä muodostavat PK:n merkityksen ja mahdollistavat laaja-alaisen osaamisen sekä arvoihin sidotun toiminnan. Malli on lähellä edellä kuvattuja Mauden (2018) viisitasoista ja Lambertin ym. (2015) muotoilemaa kolmitasoisia mallia PK:n merkityksestä maantieteessä (Hynynen ym. 2023; ks. Tani ym. 2020), joihin myös Virranmäki (2022a, 2022b) vertaa kehittämänsä mallia.

Kaasinen ym. (2021) toteavat Lambertiin viitaten, että yksittäisten asioiden tietäminen ei voi vielä kattaa PK:n merkitystä, vaan tarvitaan ajattelun taitotasojen kytkeytymistä kokonaisuudeksi. Vaikka alemmat ajattelun taidot on joskus kyseenalaistettu oppimisen tavoitteena, Marjokorpi (2019) ja Tani ym. (2020) huomauttavat, että muistamisen ja käsitteiden hallinnan kaltaiset taidot ovat olennaisia korkeampien taitojen kehittymiselle, eikä niitä siksi tule sivuuttaa. PK:n määrittelemisen ajattelutaitojen kehittymistä kuvaavien teorioiden avulla tuo keskusteluun mukaan kasvatuspsykologian näkökulmia, mikä tekee PK:sta entistä tieteidenvälisemmän käsitteen.

Tiedon omistajuus

Young ja Muller (2016, 74–79) ovat käsitteellisesti erotelleet PK:n valtaapitävien tiedosta, mutta samalla todenneet, että valtakysymykset koskettavat myös PK:ta. Siksi Lindénin ym. (2016, 21) mukaan on tarkasteltava, ”kuka omistaa opetus suunnitelmalyön ja vaikuttaa siihen, millaista tietoa pidetään arvokkaana eri instituutioissa ja tieteenaloilla”. Tiedon omistajuuden kysymykset viittaavat siihen, kenen tieto on relevanttia PK:n kannalta. Tähän liittyviä kysymyksiä käsiteltiin kolmessa artikkelissa. Annala ym. (2019) käyttävät PK-käsitettä kuvatessaan korkeakoulujen opetus suunnitelman tekemistä, jossa opiskelijoilla on aktiivinen ja luova rooli. Kun opiskelijat voivat osallistua, on heillä mahdollisuus harjaannuttaa kriittisen ajattelun taitojaan ja yhteiskunnallista toimijuuttaan, jotka ovat Annalan ja kumppaneiden mukaan keskeisiä PK:n piirteitä. Näin opiskelijat ovat mukana määrittämässä sitä, mitä PK tarkoittaa.

Koska korkeakoulujen tiedonalat kantavat erilaisten valtasuhteiden värittämää kehityshistoriaa, ne edustavat tietyllä tavalla rajattua ja kehystettyä maailmankuvaa. Rastas ym. (2023) katsovat, että PK:lla on tärkeä tehtävä opetus suunnitelmien dekolonisaatiossa. Tällöin PK:n lähtökohtana on tarkastella tiedonalojen historiallista kehitystä paikantaen, miten kolonialismi on vaikuttanut niiden käsitteiden,

menetelmien ja teorioiden muodostumiseen. Rastas ym. (2023) eivät kuitenkaan esitä kolonialistisen menneisyyden omaavien tiedonalojen hylkäämistä, vaan valta-asetelmien purkamista tunnistamalla tämä historia.

Tiedon omistajuuteen liittyvät kysymykset ovat tulleet usein esille PK-käsitettä kritisoivissa puheenvuoroissa (esim. Rudolph, Sriprakash & Gerrard 2020). Koska Young ja Muller ovat pyrkineet tekemään pesäeroa esimerkiksi dekolonialistiseen keskusteluun (Moore & Muller 1999; Young 2008), tulkitsemme puheen tiedon omistajuudesta PK-käsitteen ulkoiseksi kielipeliiksi, jonka voi liittää muun muassa dekoloniaaliin käänteeseen (ks. Rastas ym. 2023). Tiedon omistajuuden suhteen keskeiseksi kysymykseksi nousee, miten tiedon tuotantoon väistämättömästi sisältyvät valtasuhteet olisi tunnistettava osana PK:ta.

Sisäisten teemojen, ulkoisten kielipelien ja käännosten suhde

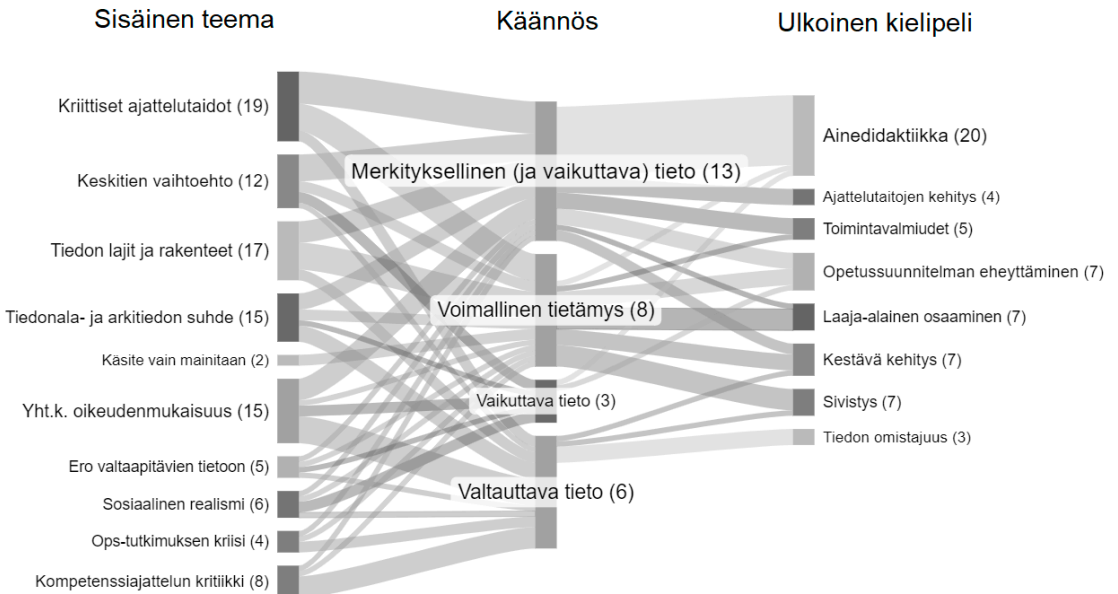
Analyysin lopuksi tarkastelemme edellä kuvatujen ulkoisten kielipelien ja sisäisten teemojen esiintymistä eri käännoksissä. Kuvioon 1 olemme valinneet selkeyden vuoksi vain aineistomme yleisimmät käännökset, joista *merkityksellinen* (ja *vaikuttava*) yhdistää pelkkää *merkityksellinen*-käännoästä sekä *merkityksellinen* ja *vaikuttava* -fraasia käyttävät tekstit yhdeksi ryhmäksi. Kuvion vasemmassa reunassa esitetään sisäiset teemat, keskellä käännökset ja oikeassa reunassa ulkoiset kielipelit. Kielipelejä, käännoksia ja teemoja yhdistävien palkkien paksuus kertoo tekstien määrästä: esimerkiksi yläreunan *ainedidaktiikka*-kielipeliin osallistuu useita *merkityksellinen* (ja *vaikuttava*) *tieto*-käännoästä käyttäviä tekstejä mutta vain yksi *voimallinen tietämys*- ja yksi *vaikuttava tieto*-käännoästä käyttävä teksti.

Käännökset osallistuvat monilta osin erilaisiin kielipeleihin eli kasvatus tieteiden alaan liittyviin erillisiin keskusteluihin. *Merkityksellisen* (ja *vaikuttavan*) *tiedon* käsite näyttäytyy selvästi ainedidaktisen tutkimuksen käyttämänä käännoäksenä, kun taas *valtauttavasta tiedosta* puhuvat tekstit osallistuvat tiedon omistajuutta ja sivistystä

käsitteleviin, usein laajempaa koulutusjärjestelmää ja koulutuksen tarkoitusta koskeviin kielipeleihin. Konteksti näissä on usein korkeakoulutus, mikä näkyy myös siinä, ettei niissä osallistuta opetussuunnitelman eheyttämiseen ja laaja-alaiseen osaamiseen liittyviin keskusteluihin. Toisaalta kestävään kehitykseen liittyvään keskusteluun osallistutaan useita eri *powerful knowledge* -käännöksiä käyttäen.

Sisäiset teemat risteävät eri käännöksissä enemmän kuin ulkoiset kielipelit, ja

kuvio 1 osoittaakin, etteivät kansainvälisen PK-tutkimuksen teemat jakaudu suomenkielisessä tutkimuksessa selkeästi käytetyn käännöksen mukaan. Selvimmin tällä saralla erottuu *valtauttava tieto* -käännös, jota käyttävät tekstit käsittelevät muita enemmän opetussuunnitelman ja sen tutkimuksen kriisiä sekä kompetenssiajattelun kritiikkiä. Toisaalta voidaan ajatella, että vastaavaa teemaa käsitellään hieman eri näkökulmasta myös niissä tutkimuksissa, joissa pohditaan tiedon lajeja ja niiden suhdetta toisiinsa.

Kuvio 1. Sisäiset teemat ja ulkoiset kielipelit *powerful knowledge* -käsitteen yleisimmässä suomenkielisissä käännöksissä

Yhteenveto: Integratiivinen malli *powerful knowledge* merkityksistä

Tämän katsausartikkelin tavoitteena on auttaa tutkijoita ymmärtämään *powerful knowledge*-käsitteen erilaisia käyttötapoja, mikä tukee jaetun tieteellisen keskustelun rakentumista. Samalla pyrkimyksenä on ollut hahmottaa kuva siitä, millaiset määreet ovat aineistomme perusteella keskeisiä koulutuksessa käytettävälle tiedolle. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi olemme paikantaneet PK-käsitteen käytön sisäisiä teemoja ja siihen liitettyjä ulkoisia kielipelejä. Jotta käsitteen merkityksen ydin voi tulla vielä kirkastetuksi, luomme aineiston pohjalta keskustelua yhteen vetävän mallin (kuvio 2). Malli ei välttämättä vastaa täysin yhdenkään tutkijan näkemystä käsitteen merkityksestä, vaan luo yleiskuvan. Suurimmasta osasta käsitteen tulkinnoista puuttuu joitakin mallin kuvaamista ulottuvuuksista. Toisaalta malliin voisi myös lisätä täsmennyksiä, mutta tällöin yleistettävyyks kärsisi. Kokoamalla eri teksteissä painottuvat elementit malliksi voimme luoda käsitteen merkityksestä kokonaisvaltaisen käsityksen, jossa elementtien väliset suhteet tulevat näkyviksi. Malli pyrkii kuvaamaan *powerful knowledge* merkitystä aineistolähtöisesti, mutta kirjoittajat ovat tulkinneet aineistoa siten, että sen pohjalta on ollut mahdollista luoda johdonmukainen kuvaus käsitteen merkityksestä. Koska malli on kirjoittajien katsauksen pohjalta tekemä tulkinta, on se väistämättä myös omalta osaltaan puheenvuoro käsitteen merkityksestä käytyyn keskusteluun. Kyseessä on tietääksemme ensimmäinen käsitteen merkitystä kuvaamaan pyrkivä visualisointi.

Mallin keskellä oleva kartio kuvaa tietoa, joka voidaan määrittellä *powerful knowledge*ksi. Kartion takana ovat valtaapitävien tietoa ja arkitietoa kuvaavat kartiot, jotka osittain leikkaavat PK-kartion. Tämä tarkoittaa ensinnä sitä, että vaikka PK pyrkii kohti totuudenmukaista tietoa, se ei ole koskaan täysin vapaa tiedon tuotantoon ja uusintamiseen vaikuttavista valtasuhteista. Toiseksi PK muodostaa olennaisen suhteen arkitietoon, sillä oppiminen lähtee liikkeelle oppijan elämismailmasta. PK:n näkökulmasta

oppiminen on onnistunut silloin, kun oppija kykenee laajentamaan todellisuuskuvaansa ja tekemään siitä totuudenmukaisemman PK:n sisältämän käsitteellisen tiedonalaperustaisen tiedon avulla. Kartiot eivät kuvaa jotain tiettyä tietoa, joka lähtökohtaisesti sisältyisi johonkin näistä kolmesta kategoriasta. Ne voivat viitata sekä tietämiseen että tietämisen kohteisiin.

Powerful knowledge -kartion alalaidassa on mainittu tiedonalaperustainen tieto, joka viittaa sekä tieteenaloihin että niille eri muodoissaan perustuviin koulun oppiaineisiin ja korkeakoulujen oppialoihin. Tieto risteää kartion sisällä osaamisen kanssa siten, että mitä ylemmäksi kartiossa mennään, sitä laaja-alaisempaa osaaminen on. Osaamisen laaja-alaisuutta esittävä nuoli viittaa kokoavasti aineistossa esiintyviin tiedon lajeja ja laaja-alaista osaamista kuvaaviin malleihin. Tiivistetysti ilmaistuna ylöspäin osoittava nuoli tarkoittaa alemmille tasoille perustuvaa abstraktimpaa tietoa ja laaja-alaisempaa osaamista, joiden kehittyminen kietoutuu yhteen.

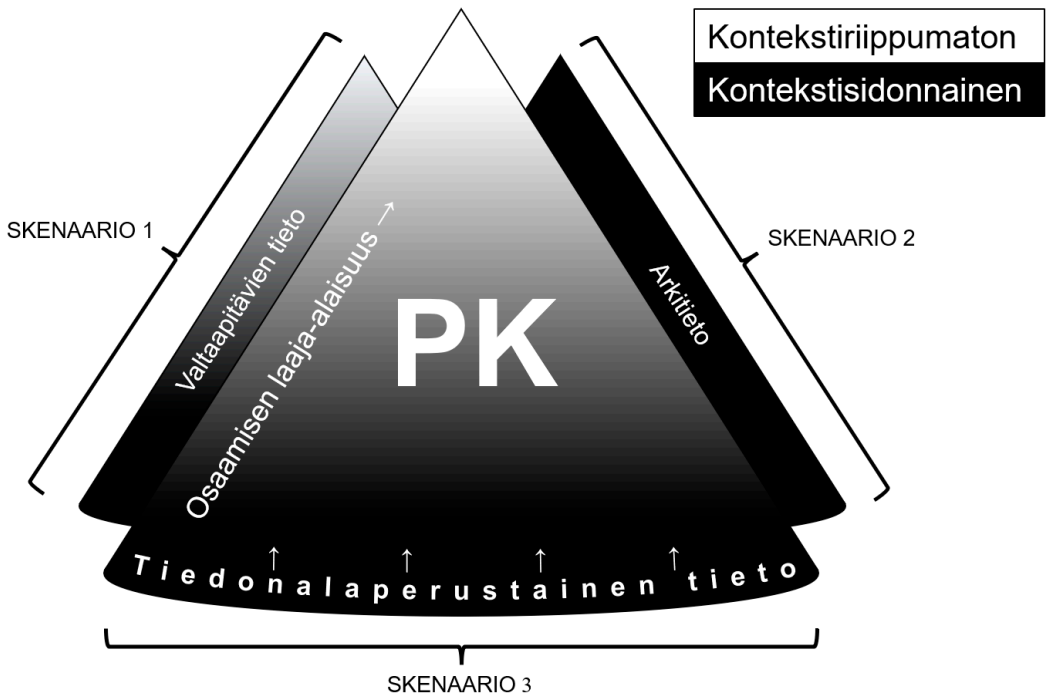
Mitä tummempi alue mallissa on kyseessä, sitä kontekstisidonnaisempaa tieto ja osaaminen on. Vaaleat alueet taas kuvaavat kontekstiriippumattomuutta. Kartion alalaidassa tiedonalakohtaisesti sidottu osaaminen tarkoittaa esimerkiksi kykyä muistaa tai soveltaa tiedonalojen käsitteitä. Kartion huipulla oleva suhteellisen kontekstiriippumaton osaaminen voi puolestaan viitata esimerkiksi kriittiseen ajatteluun, mikä ei ole mahdollista ilman alempaa, kontekstisidonnaisempaa tietoa ja osaamista. Kartion huipulla tieto mahdollistaa ”sen ajattelemisen, mitä ei vielä ole ajateltu”. Tällä Bernsteinilta (2000) lainatulla fraasilla onkin pyritty kiteyttämään *powerful knowledge* ydin (Marjokorpi 2023; Niemelä ym. 2023).

Aineistossa arkitieto määrittellään korostuneen kontekstisidonnaiseksi. Tämä tarkoittaa sitä, että arjessa opittava tieto kytkeytyy aina välittömään muun muassa kielelliseen tai kulttuuriseen elämismailman ympäristöön. Valtaapitävien tietoa kuvaava kartio puolestaan sisältää myös harmaan sävyjä, koska valtasuhteet voivat ilmentyä sekä kyseenalaistamattomana

faktuaalisena tietona että sisäistettyinä käsityksinä siitä, miten esimerkiksi kritiikkiä on sopivaa harjoittaa.

Kartioiden ympärille on aseteltu kaarisulkeisiin useissa teksteissä sovellettu kolmen koulutuksellisen skenaarion heuristiikka. Ensimmäinen skenario on asetettu valtaapitävien tiedon kartion kylkeen, sillä tätä skenaariota luonnehtii valtaapitävien valikoiman tiedon tallettaminen uusille sukupolville. Toinen skenario on taas sijoittunut arkitiedon puolelle, koska toisen

skenaarion puitteissa vapautuminen valtaapitävien tiedon omaksumisesta tarkoittaa katseen kääntämistä kunkin oppijan kokemukselliseen tietoon. Useissa teksteissä keskittien vaihtoehdoksi esitetty kolmas skenario on sijoitettu PK-kartion alle ensimmäisen ja toisen skenaarion väliin. Kolmas skenario viittaa ennen kaikkea PK:hon, mutta sillä on edellä mainitulla tavalla suhde sekä valtaapitävien tietoon että arkitietoon.

Kuvio 2. Integratiivinen malli *powerful knowledge* -käsitteen merkityksistä suomenkielisessä tutkimuksessa

Lopuksi

Tässä katsaustutkimuksessa havaitsimme, että *powerful knowledge* -käsitettä on käännetty ja käytetty monin tavoin ja painotuksin, jotka kuitenkin pikemminkin tavoittavat englanninkielisen PK-käsitteen eri nyanseja kuin asettuvat tulkitsemaan käsitettä selkeästi toisistaan poikkeavasti. Täydellistä vastaavuutta englannin kielen monitahoiseen käsitteeseen ei kenties edes tarvita. Whiten (2018) PK:ta kohtaan esittämä kritiikki vaikuttaa monilta osin aiheelliselta: käsitteen teoretisointi on ollut osin epäselvää tai keskeneräistä, ja jos tilanne on tämä englanninkielisen käsitteen kohdalla, sen kääntäminen on ymmärrettävästi hankalaa. Siksi tietty liikkumatila kääntämisessä ja käytössä on välttämätöntä.

Powerful knowledge -käsitettä hyödyntävät tutkijat näkevät selvästi, että käsitteellä on annettava suomenkieliseen koulutuskeskusteluun, kuten koulutuspoliittisten ja ainedidaktisten vaihtoehtojen jäsentämiseen ja parempien tulevaisuuksien kuvitteluun. Suomeksi kirjoittavien eri aloilla toimivien PK-tutkijoiden olisikin hyvä lisätä keskinäistä keskusteluaan, jotta käsitteen ymmärrys kirjastuisi entisestään ja sen ilmentämiä tavoitteita voitaisiin paremmin kommunikoida myös laajemmalle yleisölle ja koulutukselliseen päätöksentekoon. *Powerful knowledge* -käsite avaa selkeästi, miksi kysymys tiedosta on koulutuksen ytimessä. Aineistomme täsmentää, että koulussa tarvittava tieto kumpuaa arkikokemuksen ja valtaapitävien totuuksien sijaan tieteellisistä tiedonaloista, joihin nojaten myös osaaminen voi kehittyä. Näin määritelty koulutuksellinen tieto voidaan vielä viedä käytäntöön monin tavoin koulutusjärjestelmän eri tasoilla. Aineistomme sisältää joitakin näkemyksiä siitä, mitä PK:n soveltaminen käytännön koulutyöhön voisi tarkoittaa. Esimerkiksi Simola ja kumppanit (Simola 2015; Simola ym. 2021) ovat luonnostelleet koulutuspoliittista tulevaisuudenkuvaa, jota he ovat nimittäneet ”syventymisen kouluksi”. Volanen (2020) puolestaan käyttää PK-käsitettä pohtiessaan lukion ja ammatillisen koulutuksen kahtiajaon purkamista hahmottamalla vaihtoehdoksi ”opiskelevan työskentelyn ja työskentelevän opiskelun”.

Vaikka aineistomme näyttää kulkevan pääosin samaan suuntaan PK-käsitteen tulkinnassa, tekstit jättävät auki tiettyjä jännitteisiä kysymyksiä käsitteen jatkokehittelylle. Eri käännösvaihtoehdot ovat ottaneet vaihtelevasti kantaa siihen, tulisiko PK:n tieto nähdä ennen kaikkea tietorakenteena, tietämisen kohteena vai pikemminkin tietämisenä, toimintana. Mikäli kaikkea tietämistä reunustavat jonkinlaiset valtasuhteet, ei ole vielä täysin selvää, miten PK voidaan lopulta erottaa valtaapitävien tiedosta. Mikäli opetussuunnitelmatutkimuksen kriisi on tylpistänyt tutkimuksen pelkäksi kritiikiksi, miten vallitsevien valtasuhteiden kritiikkiä tulisi harjoittaa, jotta myös mahdollisia vaihtoehtoja voitaisiin ajatella? Onko arkitieto sellainen lähtökohta PK:n oppimiselle, joka tulisi ottaa vakavasti? Miten erikoistuneesta tiedonalaperustaisesta tiedosta voi todella tulla nuorten sukupolvien elämismailmoja laajentavaa? Miten eriytyneiden oppiaineiden opiskelu voi auttaa rakentamaan kokonaisvaltaisesti jäsentynyttä ymmärrystä todellisuudesta ja avata tiedon emansipatoriset voimavarat monimutkaisen maailman muuttamiseksi? Kuinka on käytännössä mahdollista erotella tiedolle nojaava laaja-alainen osaaminen yleisistä kompetensseista esimerkiksi opetussuunnitelmaa laadittaessa? Muun muassa näihin kysymyksiin tulevan tutkimuksen on katsauksemme perusteella aiheellista kiinnittää huomiota.

Powerful knowledge ei näytä muodostavan vielä kokonaisvaltaista, riittävän yhtenäistä teoriaa, joka mahdollistaisi varteenotettavan koulutuksellisen tulevaisuuden hahmottelun. Sitä voi pikemminkin kutsua käsitteeksi, joka pyrkii puolustamaan teoreettisen tiedon asemaa koulutuksessa. Tällainen projekti vaatii tuekseen vankalla pohjalla olevaa yhteiskuntateoriaa. Mikäli tieteessä teorianmuodostuksen merkitys heikkenee, heijastuu se väistämättä siihen, millaista tietoa koulussa katsotaan tarvittavan. Jos tieteellinen tutkimus suuntautuu lähinnä ajankohtaisten ilmiöiden perkaamiseen, menettämme käsityksen siitä, missä olemme, mistä olemme tulossa ja minne kenties menossa. Voimme lainata vanhempien sukupolvien silmiä

nähdäksemme itsemme paremmin. Näin on kenties mahdollista välttää myös pyörän keksiminen jatkuvasti uudelleen, mikä on ollut Kansasen (2006) mukaan yleistä kasvatustieteessä.

Herranen (2022) esittää, että tutkijat voivat ymmärtää toisiaan paremmin, mikäli niin sanotut pienet teoriat ankkuroidaan jonkin laajemman teorian yhteyteen. Sosiaalinen realismi muodostaa PK-käsitettä laaja-alaisemman teoreettisen perustan, mutta tähän viitekehyykseen on suomenkielisessä keskustelussa viitattu lähinnä käsitteen kehkeytymisen taustana, jos lainkaan. Tuloksistamme käy ilmi, että *powerful knowledge* on ankkuroitu moniin muihin teoreettisiin keskusteluihin, joihin olemme viitanneet ulkoisina kielipeleinä. Tässä tapauksessa tutkijat ovat siis ikään kuin jakaneet pienen teorian, jonka he ovat ankkuroineet erilaisiin suurempiin teoreettisiin keskusteluihin. Lopputuloksena voidaan joko todeta, että eri ankkuroinnit ovat yhteen sovittamattomia tai että käsite voi toimia erilaisten teoreettisten lähestymistapojen risteyskohtana, jonka kautta laajemmat teoriat voivat tehdä kytkentäpintoja.

Mutta millaista tietoa sitten koulussa tarvitaan? Katsaustutkimuksemme perusteella aineistollemme yhteistä on näkemys, että koulutuksen perimmäinen emansipatorinen tavoite on kehittää kykyä ajatella abstraktisti. Tähän tarkoitukseen tarvitaan teoreettista tietoa, joka on organisoitu hyvin opiskelua varten. Teorian muodostaminen on jo itsessään tapa organisoida tietoa koherentiksi kokonaisuudeksi. Koulutusjärjestelmän tasolla organisointi tapahtuu sekä opetus suunnitelmaan hyvin jäsenneiltyjen oppiaineiden että opiskelutyötä johtavien opettajien opetuksen ja ohjauksen muodossa. Käytännössä teoreettisen tiedon sisäistäminen ja abstraktin ajattelun kehittäminen edellyttävät huomattavan määrän työtä, joka tarvitsee materiaaliseen muun muassa muistiin painettuja sanoja ja ymmärrettyjä faktoja maailmasta. Koulukeskustelu on sisältänyt usein huolen siitä, että lapset kokevat koulun oppiaineiden välittämät sisällöt tosielämästä vieraannuttavina. Välittömästä elämänpiiristä vieraantuminen voi kuitenkin olla lapselle tai nuorelle tärkeä silmiä avaava kokemus. Koulun tarkoitus

onkin saattaa lapset ja nuoret kodeistaan yhteiskunnan ja inhimillisen kulttuurin jäseniksi siten, että uudet sukupolvet voivat rakentaa ajatteluaan, arvojaan ja toimintaansa edeltävien sukupolvien jättiläisten harteilta käsin. ■

KIITOKSET

Kiitämme *Tiede & edistyksen* toimituskuntaa ja kahta nimetöntä arvioitsijaa osuvista kommenteista ja parannusehdotuksista. Lisäksi kiitämme KOSS (Knowledge and Quality across School Subjects and Teacher Education) -verkostoa artikkelin aihepiiriin syventyneestä yhteistyöstä. Suomen Akatemian rahoittama hanke (355096) *Tieto kestäviä tulevaisuuksia rakentamassa: tiedonalaperustainen, eheytetty ja arkitieto maantieteen, historian ja yhteiskuntaopin opetuksessa* on tukenut artikkelin tutkimustyötä.

VIITTEET

- 1 Tiedon rakentamisesta on käytetty eri tutkimuskonteksteissa useita erilaisia konstruktivismiin käsitteen muunnoksia, eikä Hackingin (2009) mukaan ole läheskään aina ollut selvää, millaisesta rakentumisesta kulloinkin puhutaan. Siksi konstruktivismiin ottaminen kritiikin kohteeksi voi johtaa myös olkiukon rakentamiseen. Young (2008) käyttää sosiaalisen konstruktivismiin käsitettä viitataksaan ennen kaikkea tietoteoreettiseen relativismiin, jonka mukaan todellisuus palautuu sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Kasvatustieteellisessä keskustelussa on olennaista erottaa tietoteoreettinen konstruktivismi psykologisesta oppimisen prosesseja kuvaavasta konstruktivismista (ks. McPhail, 2017). Sosiaalisella konstruktionismilla puolestaan viitataan yleensä yhteiskuntatieteelliseen teoriasuuntaukseen. Konstruktionismin klassikot Peter Berger ja Thomas Luckmann katsoivat tärkeänä pitää etäisyyttä erilaisiin konstruktivistisiin liikkeisiin, koska heidän tutkimansa yhteiskunnallisen todellisuuden sosiaalinen rakentuminen sekoittui järjestäen muun muassa relativistiseen tietokäsitykseen ja psykologiseen konstruktivismiin (Knoblauch & Wilke, 2016). Itse asiassa Bergerin ja Luckmannin (1997) teoria todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta ei välttämättä ole kovin kaukana sosiaalisen realismin kannoista.

KIRJALLISUUS

- Antikainen, A. (2012) "Michael Young: Uusi kasvatussosiologia". Teoksessa T. Aittola (toim.) *Kasvatussosiologian suunnannäyttäjiä*. Gaudeamus, Helsinki, 75–87.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1997/1966) *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: tiedonsosiologinen tutkimus*. Suom. V. Raiskila. Gaudeamus, Helsinki.
- Bernstein, B. (2000) *Pedagogy, symbolic control and identity: theory, research, critique* (2. painos). Rowman & Littlefield, Lanham.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006) "Using thematic analysis in psychology". *Qualitative Research in Psychology* 3:2, 77–101.
- Buddeberg, M., & Hornberg, S. (2017) "Schooling in times of acceleration". *British Journal of Sociology of Education* 38:1, 49–59.
- Demetriou, A., Spanoudis, G., & Mouyi, A. (2011) "Educating the developing mind: towards an overarching paradigm". *Educational Psychology Review* 23:4, 601–663.
- Duoblys, G. (2022) "Michael Young: What we've got wrong about knowledge and curriculum". *TES* 21.9.2022. <https://www.tes.com/magazine/teaching-learning/general/michael-young-powerful-knowledge-curriculum/> Viitattu 2.9.2024
- Gorlée, D. L. (1989) "Wittgenstein, translation, and semiotics". *Target* 1:1, 69–94.
- Hacking, I. (2009/1999) *Mitä sosiaalinen konstruktio on?* Suom. I. Koskinen. Vastapaino, Tampere.
- Herranen, O. (2022) "Yhteiskunta teoriassa – teoria yhteiskunnassa". *Tiede & edistys* 47:3, 225–232.
- Hudson, B., Gericke, N., Olin-scheller, C., & Stolare, M. (2023) "Trajectories of powerful knowledge and epistemic quality: analysing the transformations from disciplines across school subjects subjects". *Journal of Curriculum Studies* 55:2, 119–137.
- Kansanen, P. (2006) "Onko pedagogiikka konstruktivismin vihollinen? Vai päinvastoin?" Teoksessa J. Husu & R. Jyrhämä (toim.), *Suora puhetta: kollegiaalisesti opetuksesta ja kasvatuksesta*. PS-kustannus, Jyväskylä, 15–27.
- Kirschner, P. A., & van Merriënboer, J. J. G. (2013) "Do learners really know best? Urban legends in education". *Educational Psychologist* 48:3, 169–183.
- Knoblauch, H., & Wilke, R. (2016) "The common denominator: the reception and impact of Berger and Luckmann's the Social construction of reality". *Human Studies* 39:1, 51–69.
- Kotimaisten kielten keskus (2024) "Kielitoimiston sanakirja". Kotimaisten kielten keskus, Helsinki. <https://www.kielitoimistonanakirja.fi/> Päivitetty 19.3.2024. Viitattu 20.5.2024.
- Krathwohl, D. R. (2002) "A revision of Bloom's taxonomy: an overview". *Theory Into Practice* 41:4, 212–218.
- Lambert, D., Solem, M., & Tani, S. (2015) "Achieving human potential through geography education: a capabilities approach to curriculum making in schools". *Annals of the Association of American Geographers* 105:4, 723–735.
- Lehtinen, M. (2023) "Yhteiskuntateorian tehtävä – Emansipaatiot ja kuvittelun lupaus". *Tiede & edistys* 48:4, 44–49.
- Lonka, K. (2011) "Oppiminen ja opetus tulevaisuudessa: bulimiaooppimisesta hyvään oppimiseen". Teoksessa J. Paalasmaa (toim.) *Lapsesta käsin: Kasvatuksen ja opetuksen vaihtoehtoja*. PS-kustannus, Jyväskylä, 344–358.
- Maury, O. (2021) "Missä lymyilet, yhteiskuntateoria?" *Tiede & edistys* 46:1–2, 79–83.
- Maude, A. (2018) "Geography and powerful knowledge: a contribution to the debate". *International Research in Geographical and Environmental Education* 27:2, 179–190.
- McPhail, G. (2017) "Constructivism: clearing up the confusion between a theory of learning and "constructing" knowledge". *Set: Research Information for Teachers* 43:2, 29–33.
- Miettinen, R. (2019) "21. vuosisadan kompetenssit – OECD kasvatuksen kielen uudistajana". *Kasvatus* 50:3, 203–215.
- Moore, R. & Muller, J. (1999) "The discourse of "voice" and the problem of knowledge and identity in the sociology of education". *British Journal of Sociology of Education* 20:2, 189–206.
- Morgan, J., Hoadley, U. & Barrett, B. (2018) "Introduction: social realist perspectives on knowledge, curriculum and equity". Teoksessa B. Barrett, U. Hoadley, & J. Morgan (toim.) *Knowledge, Curriculum and Equity: Social Realist Perspectives*. Routledge, Lontoo & New York, 1–16.
- Muller, J. (2023) "Powerful knowledge, disciplinary knowledge, curriculum knowledge: educational knowledge in question". *International Research in Geographical and Environmental Education* 32:1, 20–34.
- Oelkers, J. (1994) "Influence and development: two basic paradigms of education". *Studies in Philosophy and Education* 13:2, 91–109.
- Oravakangas, A. (2011) "Wittgensteinin arkikielen filosofia koulun tuloksellisuuskeskustelun avaajana". Teoksessa K. Holma & K. Mälkki (toim.) *Tutkimusmatkalla: Teoria, metodologia ja filosofia kasvatustutkimuksessa*. Gaudeamus, Helsinki, 177–196.

- Oxford English Dictionary (2024) *Oxford English Dictionary*. Oxford University Press, Oxford. <https://www.oed.com/> Päivitetty 3/2024. Viitattu 20.5.2024.
- Rudolph, S., Sriprakash, A. & Gerrard, J. (2020) "Knowledge and racial violence: the shine and shadow of 'powerful knowledge'". *Ethics and Education* 13:1, 22–38.
- Siljander, P. (2011) "Kasvatustieteen metodologiset käänteet – kaikkiko käy?" Teoksessa K. Holma & K. Mälkki (toim.) *Tutkimusmatkalla: Teoria, metodologia ja filosofia kasvatustutkimuksessa*. Gaudeamus, Helsinki, 199–210.
- Talbot, D. (2023) "Knowledge, knowers, and power: understanding the 'power' of powerful knowledge". *Journal of Curriculum Studies* 55:6, 633–645.
- Torraco, R. J. (2016) "Writing integrative literature reviews: using the past and present to explore the future". *Human Resource Development Review* 15:4, 404–428.
- Virtanen, M. J. (2021) "Yhteiskuntateorian nykytila ja tulevaisuus". *Tiede & edistys* 46:4, 300–308.
- Välilä, J., Heikkinen, H. L. T., & Arvaja, M. (2018) "Koulutuksen tutkimuksen ääni". *Kasvatus* 49:5, 363–367.
- Wheeler, L. (2007) "How competency-based training locks the working class out of powerful knowledge: A modified Bernsteinian analysis". *British Journal of Sociology of Education* 28:5, 637–651.
- White, J. (2018) "The weakness of 'powerful knowledge'". *London Review of Education* 16:2, 325–335.
- Wittgenstein, L. (1999/1953) *Filosofia tutkimuksia*. Suom. H. Nyman. WSOY, Porvoo-Helsinki-Juva.
- Young, M. F. D. (2008) *Bringing knowledge back in: from social constructivism to social realism in the sociology of education*. Routledge, Lontoo & New York.
- Young, M. F. D. (2021) "Powerful knowledge or the powers of knowledge: A dialogue with history educators". Teoksessa A. Chapman (toim.) *Knowing History in Schools: Powerful knowledge and the powers of knowledge*. UCL Press, Lontoo, 234–259.
- Young, M. F. D., & Muller, J. (2016) *Curriculum and the specialization of knowledge: studies in the sociology of education*. Routledge, Lontoo & New York.
- korkeakoulututkimuksessa". Teoksessa T. Autio, L. Hakala, & T. Kujala (toim.) *Siirtymiä ja ajan merkkejä koulutuksessa: opetussuunnitelmatutkimuksen näkökulmia*. Tampere University Press, Tampere, 411–438.
- Hannikainen, P., & Räsänen, A. (2023) "Uskontolukutaidon arvioiminen – Mitä 9-luokkalaisten tietävät maailmanuskonnoista?" *Teologinen Aikakauskirja* 128:4, 363–388.
- Hansen, P., Sääntti, J., & Saari, A. (2021) "Tulevaisuuskuva koulutuksen hallintana ja ohjauksena: Koulutuksen vaihtoehtoiset, kerrokselliset ja rinnakkaiset tulevaisuudet". Teoksessa J. Varjo, J. Kauko, & H. Silvennoinen (toim.) *Koulutuksen politiikat: Kasvatustieteellisen vuosikirja 3*. Suomen kasvatustieteellinen seura, Jyväskylä, 283–309.
- Heikkinen, H. L. T., & Kukkonen, H. (2019) "Ammattikorkeakoulu toisin ajateltuna: Osaaminen, sivistys ja tiedon intressit". *Aikuiskasvatus* 39:4, 262–275.
- Hynynen, L., Jylhä, M., Lammi, P., Nylén, T., & Muukkonen, P. (2023) "Geomedialukutaito ja niiden kehittyminen". *Terra* 135:2, 92–98.
- Juuti, K. (2019) "Tiedonalojen vahva tieto koulussa – Digitaaliset välineet muuttavat opetuksen sisältöä". *Tiedepolitiikka* 44:4, 25–32.
- Juuti, K., Kairavuori, S., & Kallioniemi, A. (2019) "Lukion yleissivistys rakentuu oppiaineissa". *Ainedidaktiikka* 3:2, 1–1.
- Kaasinen, A., Juvonen, R., & Routarinne, S. (2021) "Viidesluokkalaisten Eurooppa: Oppilaiden ajatuskartat ja niiden laatimisen prosessi ympäristöopin tunnilla". Teoksessa E. Luukka, A. Palomäki, L. Pihkala-Posti, & J. Hanska (toim.) *Opetuksen ja oppimisen ytimessä*. Suomen ainedidaktinen tutkimusseura, Helsinki, 30–52.
- Kärki, T., Keinänen, H., & Hoikkala, M. (2021) "Oppiaineita ja aiheita – Luokanopettajapiskelijöiden käsityksiä ehyttämisestä". Teoksessa R. Hildén, P. Portaankorva-Koivisto, & T. Mäkipää (toim.) *Aineenopetus ja aiheenopetus*. Helsingin yliopiston kasvatustieteellinen tiedekunta, Helsinki, 11–30.
- Keurulainen, H. (2021) "Koulutyön reunaehto ja opetussuunnitelmatyötä". PEDAJOGI - Pedagogisen Johtamisen Blogi. <https://blogit.jamk.fi/pedajogi/2021/10/25/koulutyon-reunaehdoja-ja-opetussuunnitelmatyota/> Viitattu 2.9.2024.
- Lindén, J., Annala, J., & Mäkinen, M. (2016) "Tieteenalakohtainen tieto ja opetussuunnitelman kriisi korkeakoulutuksessa". *Tiedepolitiikka* 41:1, 19–28.

AINEISTO

- Annala, J. (2023) "Onko osaamispuhe johtanut tietosokeuteen?" Teaching and Learning Centre -blogi. <https://www.tuni.fi/tlc/onko-osaamispuhe-johtanut-tietosokeuteen/> Viitattu 2.9.2024.
- Annala, J., Lindén, J., & Mäkinen, M. (2019) "Opetussuunnitelmaajattelu ja -käsitteet

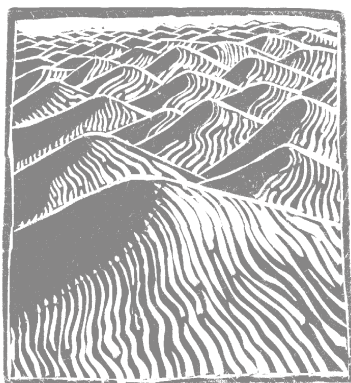
- Löfström, J., Virta, A., & Salo, U.-M. (2017) *Valppaaksi kansalaiseksi – Yhteiskuntatiedollisen opetuksen taito ja teoria*. Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus, Helsinki.
- Marjokorpi, J. (2019) ”Muistaminen ja ulkoa opettelu yhdeksäsluokkalaisten kielioppikeskusteluissa”. Teoksessa M. Rautiainen & M. Tarnanen (toim.) *Tutkimuksesta luokkahuoneisiin*. Suomen ainedidaktinen tutkimusseura, Jyväskylä, 363–382.
- Marjokorpi, J. (2023a) *Merkityksellinen ja vaikuttava kieliopillinen tieto perusopetuksessa*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Marjokorpi, J. (2023b) ”Onko kielioppi hyödyllistä – vai sittenkin merkityksellistä ja vaikuttavaa?” *Virittäjä* 127:4, 1–9.
- Niemelä, M. A. (2021) ”Sosiaalinen realismi, voimallinen tietämys ja Michael Youngin kolmas tie”. *Kasvatus* 52:4, 401–413.
- Niemelä, M. A. (2022) ”Koulutiedon eheyttäminen: mahdollisuuksia ja haasteita opetukselle sekä opetus suunnitelman tekemiselle”. *Ainedidaktiikka* 6:2, 98–105.
- Niemelä, M. A., Khawaja, A., Puustinen, M., & Tani, S. (2023) ”Historia, maantiede ja yhteiskuntaoppi kestäväen tulevaisuuden rakentajina”. *Kasvatus & Aika* 17:4, 112–116.
- Nilivaara, P. (2023) *#Peruskoulu2040: Kolme skenaariota tulevaisuuden peruskouluun*. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Nyysölä, K. (2022) *Koulutus Tulevaisuudessa: Ennakointinäkökulmia koulunkäyntiin, kehittämiseen ja osaamiseen*. Opetushallitus, Helsinki.
- Oittinen, R., Särkelä, E., & Tani, S. (2016) ”Glossary in Finnish”. <https://www.geocapabilities.org/glossary/finnish/> Viitattu 2.9.2024.
- Rantala, J., & Ouakrim-Soivio, N. (2018) ”Opettajien näkemyksiä historian opetus suunnitelmaperusteista”. *Ainedidaktiikka* 2:2, 2–20.
- Rastas, A., Forde, M., & Annala, J. (2023) ”Mistä opetuksen dekolonisaatiosta on kyse?” *Kasvatus* 54:1, 77–81.
- Ripatti-Torniainen, L., Annala, J., Lindén, J., Mälkki, K., & Sandström, N. (2022) ”Mikä on pedagogisen kehittämisen suhde yliopistojen kokonaisvaltaiseen muutokseen?” Teoksessa K. Mäki & L. Vanhanen-Nuutinen (toim.) *Korkeakoulupedagogiikka – Ajat, paikat ja tulkinnat*. Haaga-Helia, Helsinki.
- Särkelä, E. (2021) *Nuorten elämismaailma ja arjen maantiede osana maantieteen opetusta*. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Simola, H. (2015) *Koulutusihmeen paradoksit: Esseitä suomalaisesta koulutuspolitiikasta*. Vastapaino, Tampere.
- Simola, H. (2021) ”Dekontekstualisaation lyhyt historia”. *Kasvatus* 52:4, 380–387.
- Simola, H., Hansen, P., Lanas, M., Niemelä, M., Nikkola, T., Saari, A., & Säänti, J. (2021) ”Mediaseksikkyy ei saa korvata tutkimusnäyttöä – Koulua pitää kehittää kouluna eikä muotivirtausten mukaan”. *Suomen Kuvalehti* 1.9.2021. <https://suomenkuvalehti.fi/kotimaa/kanava-mediaseksikkyy-ei-saa-korvata-tutkimusnayttoa-koulua-pitaa-kehittaa-kouluna-eika-muotivirtausten-mukaan/> Viitattu 2.9.2024
- Tani, S. (2017) ”Maantieteen opetuksen haasteita: digitalisaatio, opetuksen eheyttäminen ja opettajan roolin murros”. *Terra* 129:4, 211–222.
- Tani, S., Cantell, H., & Hilander, M. (2020) ”Ylioppilaskirjoitukset ja maantieteen merkityksellinen tieto”. *Terra* 132:1, 3–16.
- Tani, S., Kiilakoski, T., & Honkatukia, P. (2019) ”Toimintavalmiusajattelu nuorisotyön, kasvatuksen ja opetuksen kentillä: kokonaisvaltainen näkökulma nuorten hyvinvoinnin edistämiseen?” *Kasvatus & Aika* 13:3, 4–25.
- Vesterinen, I., & Julkunen, L. (2019) ”Konflikteja ja käsitteitä”. *J@rgonia* 17:33, 65–71.
- Virranmäki, E. (2022a) ”Maantiede mahdollistaa merkityksellisten ajattelutaitojen opettamisen”. *Natura* 2022:2. <https://www.naturelehti.fi/2022/05/06/maantiede-mahdollistaa-merkityksellisten-ajattelutaitojen-opettamisen/> Viitattu 2.9.2024.
- Virranmäki, E. (2022b) ”Maantiede merkityksellisten ajattelutaitojen ja tietojen edistäjänä”. *Alue Ja Ympäristö* 51:1, 211–215.
- Volanen, M. V. (2020) ”Uuden opintojärjestelmän perusteet 3. osa: Opetussuunnitelma opintosuunnitelmaan”. *Kansan Uutiset -blogi*. <https://blogit.kansanuutiset.fi/volanen-vasemmalta/uuden-opintojarjestelman-perusteet-3-osa-opetussuunnitelma-opintosuunnitelmaan/> Viitattu 2.9.2024.

UUSINTAPAINOS

"Filosofia on aina käsitteiden keksimistä. En ole koskaan piittänyt metafysiikan ylittämistä tai filosofian kuolemasta. Filosofialla on tehtävä, käsitteiden luominen, joka pysyy täydellisen ajankohtaisena."

GILLES DELEUZE

HAASTATTELUJA

TUTKIJALIITTO

Paradeigma

Toim. Anna Helle, Vappu Helmisaari ja Jussi Vähämäki

Haastatteluja on kokoelma Gilles Deleuzen artikkeleita ja haastatteluja 1960-luvulta 1990-luvulle. Näissä yksi 1900-luvun innovatiivisimmista filosofiista puhuu filosofiasta, politiikasta, taiteesta ja ennen kaikkea käsitteiden luomisesta.

TUTKIJALIITTO.FI

SISÄLTÄÄ
LISÄTEKSTIN!

Vettä, mätää, happikatoa ja kätten työtä

MARIA KOJONEN

Pujottelen naavaa kasvavien risuoksaisten kuusien tiheikössä päästäkseni lammen rantaan. Paksun ja pehmeän sammalmassan peittämä rinne laskee jyrkästi kohti vettä.

Vettä ja metsärinteen maankamaraa erottaa jonkinlainen välimuodon vyöhyke: soistuva vesikasvien ja maatuvan kasvimassan vyö, jonka kosteaan sisukseen jalkani uppoaa. Suovehkat värjäävät valkoisiin lenkkareihini ja sukkiin kellertävänvihertäviä tahroja.

Sudenkorennot räpyttelevät siipiään levottomin pyrähdyksin.

Olen saapunut Likolammelle, yhdelle sadoista samannimisistä lammista. Nimensä lammet ovat saaneet niiden käyttötarkoituksen mukaan: niissä liotettiin pellavakasvien varsia pellavakankaan valmistusta varten. Lammen hapettomissa olosuhteissa kasvit mätänivät ja niiden liimamaiset ainesosat liukenivat veteen, mikä auttoi irrottamaan toisistaan puuaineksen ja pellavalankaan sopivat kuidut. Veteen liunneet ravinneeaineet muuttivat lampien olosuhteita aiheuttaen rehevöitymisen ja happikadon kierteen. Nykyisin monet lammista ovat uimarantoja, syrjäisiä metsälampia tai umpeenkasvaneita soita. Unohtuneesta käyttötarkoituksesta kielivät vain nimi sekä runsas kasvillisuus.

Kurotan kohti lammen pohjaa ja kauhaisen paksun kerroksen hajoavaa kasvimassaa käteeni vesimittareiden säikkyessä liikettä. Kuvataiteilija **Roni Hornin** mielestä *vedestä ei voi puhua ilman, että puhuisi itsestään*. Ympäristötutkija **Jamie Lintonin** mukaan *vesi on sitä mitä siitä teemme*.

Viimeaikainen työskentelyni on liikkunut sekä veden että valokuvan materiaalisuuksien parissa. Pohdin veden kiertokulkua, sen aineellisia ominaisuuksia sekä veteen liittyviä kulttuurisia siteitä ja tunnekokemuksia. Hajotan lammesta otetun ja sitten vedostetun kuvapinnan, liuotan musteen muodostamaa valokuvaa takaisin nestemäiseksi liikkeeksi, muokkautuvaksi aineeksi. Vesi aiheuttaa kuviin häiriöitä ja muunnoksia, poistaa kuvasta ensimmäisenä magentan ja jättää jäljelle luonnottoman kaulan sinisen.

MARIA KOJONEN on kuvataiteilija, joka työskentelee valokuvan, videon, äänen ja tekstin parissa sekä opiskelee maisema-arkkitehtuuria.

Waterlight, 2022

30 x 21 cm

vedellä liuotettu pigmenttivedos, skannattu ja vedostettu uudelleen japaninpaperille

Edellisellä aukeamalla:

The debris, the creases, 2024

100 x 150 cm

vedessä liotettu pigmenttivedös, skannattu ja vedostettu uudelleen japaninpaperille

Tällä aukeamalla:
(*Squeeze*), 2022
5 kuvan sarja, 60 x 40 cm kukin
pigmenttivedos japaninpaperille

Materiaalikoekiluja työhuoneella ylijäämämusteella, vedellä, maa-aineksilla ja eloperäisillä aineksilla

Yksityiskohta teoksesta *A walk in the evening dusk*, 2021
100 x 150 cm
vedessä liotettu pigmenttivedos, skannattu ja
vedostettu uudelleen japaninpaperille

The river looks like a solvent for identity, doesn't it? 2022
80 x 120 cm
pigmenttivedos japaninpaperille

Työstäkieltäytymisen vaikeus ja mahdollisuus teknologisoituneessa hoivatyössä

JONI JAAKOLA

Äsken tuli kaatuminen kello kahdeksan, mutta mä olin suihkuttamassa toisen luona. Hän on tiputtanut jotakin lattialle.

Lainaus on etnografisesta tutkimuksesta, jossa selvitin Elsi-teknologian käyttöä julkisessa palvelukodissa (Jaakola 2023a). Useimmilla palvelukodin asukkailla oli diagnosoitu muistisairaus. Elsin avulla hoitajat pystyivät seuraamaan asukkaiden liikkeitä ja reagoimaan riskitilanteisiin kuten kaatumisiin. Elsin toiminta perustuu lattioihin asennettuihin sensoreihin, jotka toimivat samalla periaatteella kuin älypuhelimien näytöt: paineen muutokset lattiassa laukaisevat hälytyksiä hoitajien puhelinsovelluksissa (Grosen & Hansen 2021). Haastattelulainauksessa hoitaja kertoi tilanteesta, jossa oli suihkuttamassa asukasta, kun sai hälytyksen mukanaan kantamaansa älypuhelimien. Hoitajan vastuulla ollut toinen asukas oli kaatunut ja tarvitsi mahdollisesti apua. Hoitaja kuitenkin tulkitsi tilanteen vahingoksi, jossa hälytyksen aiheuttanut asukas oli pudottanut jotakin lattialle, ja siten hälytyksen virheelliseksi.

Haastattelussa tilanne meni ohi nopeasti ja siirryin aloittelevan väitöskirjatutkijan (epä)varmuudella seuraavaan kysymykseen. Myöhemmin

käsitelin tilannetta esimerkkinä epävarmuustyöstä, jota Elsin käyttämiseen liittyi (Jaakola 2023a). Hoitajan kuvauksessa ei ollut sinänsä mitään uutta, sillä hälytysten kyseenalaistaminen on tavallista tällaisten hoivateknologioiden yhteydessä (López & Domènech 2008, 670). Elsi-järjestelmässä vääriä hälytyksiä tuli ajoittain. Joskus niiden syyt jäivät epäselviksi, mutta välillä hälytykset aiheutuivat hoitajien mukaan asukkaiden keskimääräistä suuremmasta painosta tai tavoista, joilla lattiat oli asennettu tiettyihin huoneisiin. Haastattelussa esiin tulleeseen tilanteeseen liittynyt kieltäytymisen akti on kuitenkin jäänyt vaivaamaan minua. Se vaikutti radikaalilta siihen nähden, että kaatumisista voi koitua laajoja terveyshaittoja ja siten myös kustannuksia. Myös palvelukodin johdon ja monen työntekijän mukaan kaatumishälytyksiin tuli reagoida aina ja nopeasti. Voisiko kaatumishälytykseen vastaamisesta kieltäytymistä tulkita myös työstäkieltäytymisen näkökulmasta?

Tässä puheenvuorossa jäsenmän tapoja lähestyä teknologisoituvaa hoivatyötä työstäkieltäytymisen teoriaperinteen näkökulmasta. Hoivatyö poikkeaa muusta palkkatyöstä merkittävästi. Historiallisesti hoiva sijoittuu palkkatyön,

perinteisten työtaistelumuotojen ja työstäkieltäytymisen ulkopuolelle (Precarias a la deriva 2009, 17–18). Hoivatyössä esimerkiksi lakkoilu voi asettaa haavoittuvassa asemassa olevat välittömään vaaraan, sillä hoivassa ”ei ole tehdasta jota pysäyttää ilman että siitä kärsivät muutkin kuin pääoma” (Viren 2022). Pelkät vihjaukset hoivaajien lakoista herättävät nopeasti vastalauseita. Tästä saatiin todisteita vuonna 2022, kun sosiaali-, terveys- ja kasvatustalon ammattijärjestö Tehy ja lähihoitajaliitto SuPer aloittivat laajat hoitajalakot vastauksena pahenevaan hoivakriisiin eli alan riittämättömiin resursseihin, huonoihin työoloihin ja mataliin palkkoihin (Viren 2022). Lakkoja seurasivat ulostulot, joissa itsekkäiksi leimattujen hoitajien nähtiin asettavan potilaat hengenvaaraan. Esimerkiksi Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin ylilääkäri Markku Mäkijärvi vertasi hoitajien lakkoa vaarallisuudessaan Venäjän aloittamaan hyökkäyssotaan Ukrainassa (Rinne 2022).

Samaan aikaan, kun hoitajat ovat turvautuneet poikkeuksellisiin työtaistelumuotoihin, teknologiasta on tullut yhä keskeisempi osa hoivatyötä. Sen rooli hoivatyössä alkaa olla niin merkittävä, että teknologia kaavaillaan laskettavaksi mukaan hoitajamitoitukseen (STM 2024). Teknologinen kehitys muuttaa palkkatyön ja siten väistämättä myös työstäkieltäytymisen muotoja (Yli-Malmi 2023). Työstäkieltäytyminen ei tällöin välttämättä ilmenny lakkoiluna tai laajana mediahuomiona vaan hiljaisempana, välittömämpänä ja näkymättömämpänä vastarintana. Työstäkieltäytymistä ei ole kuitenkaan liiemmin käsitelty teknologisoituneen hoivatyön yhteydessä.

Teknologisoitunut hoivatyö

Hoiva pitää sisällään palkattomia ja palkallisia työmuotoja. Selkeyden vuoksi puhun koulutustaustaa vaativasta palkallisesta hoivasta *hoivatyönä*. Hoivatyötä tekevät esimerkiksi sairaanhoitajat, lähihoitajat ja hoiva-avustajat (vrt. Hoppania ym. 2016, 99). Vaikka sivuan myös hoivaa palkkottomana ja yhteiskuntaa uusintavana työnä, keskityn tarkastelussani palkalliseen ja ammatilliseen iäkkäiden hoivatyöhön.

Aina ei ole selvää, mitä teknologialla hoivatyön yhteydessä tarkoitetaan. Jos sillä viitataan ”esineisiin, laitteisiin ja työkaluihin” (Schillmeier & Domènech 2010, 2, käänös J), on hoiva, kuten ihmiselämä ylipäänsä, aina ollut teknologisoitunutta. Erilaiset tieto- ja viestintäteknologiat, turvajärjestelmät sekä näihin liittyvät mobiililsovellukset, rannekkeet ja sensorit ovat olleet jo pitkään osa hoitajien työtä, iäkkäiden elämää ja hoivakäytäntöjä. Viime vuosina myös tekoäly, automatisaatio ja robotiikka ovat tulleet hoiva-alalle. (Lampi & Sihto 2022; Oinas ym. 2021; Rytönen 2018.)

Yhtäältä hoivaan liittyy arkisia kodin teknologioita, kuten sänkyjä ja liesiä. Tällaisten kulutustuotteiden yhteydet hoivatyöhön ovat sopimuksenvaraisia. Toisaalta varta vasten iäkkäille suunnatusta teknologiasta käytetään nimitystä *ikäteknologia* (Huuhtanen 2019). Ikäteknologialla pyritään usein vahvistamaan iäkkään omatoimisuutta ja itsenäisyyttä, mikä etäännyttää sen hoivaan yleensä liittyvistä tarve-riippuvuussuhteista (esim. Tronto 1993).

Hoivan teknologisoitumisessa on keskeistä huomioida, kuinka hoivapolitiikka vaikuttaa teknologian rooliin ja sen merkityksen kasvuun hoivan käytännöissä. Pohjoismaissa käytetäänkin hoivapolitiikan ja -teknologian yhteyksien kartoittamisessa termiä hyvinvointiteknologia (*welfare technology*). Hyvinvointiteknologian käsite korostaa pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden vahvaa pyrkimystä kunnioittaa universalismin ja laajojen sosiaalietuuksien perinteitä osana sosiaali- ja terveyspalveluiden digitalisointia, vaikka teknologian avulla haetaan samalla kustannussäästöjä ja palveluiden tehostamista (Jaakola 2023b; Östlund ym. 2015).

Elsi edustaa etähoivateknologiaa, jota käytetään palvelukodeissa ja yksityisissä asunnoissa kotihoidon tukena (Callén ym. 2009). Sen perimmäisin tarkoitus on lisätä turvallisuutta ja auttaa erilaisten terveysriskien hallinnassa. Elsi on kuitenkin myös hyvinvointiteknologia siinä mielessä, että sen avulla pyritään turvaamaan yhtäältä hoivaa tarvitsevien perusoikeuksia ja toisaalta julkisten palveluiden taloudellista kestävyttä. Hoivaa tehostamalla

voidaankin tarjota ”turvallisuutta ja säästöjä” (MariCare 2024) muuttuvassa suomalaisessa hyvinvointivaltiossa.

Tarkastelen seuraavaksi neljän eri lähestymistavan – autonomismin, *Wages for Housework*-liikkeen, teknologian arvostamisen ja luddismin – soveltuvuutta työstäkieltäytymisen ja teknologisoituneen hoivan suhteiden hahmotamiseen. Hyödynnän tarkastelussa edellä mainittua etnografista tutkimustani, joka perustui Elsi-lattiaseurantajärjestelmään. Tarkasteluni ei pyri kattavaan esitykseen, vaan avaamaan uusia tutkimussuuntia ja keskusteluita.

Autonomismi

Työstäkieltäytyminen on teoria, käytäntö ja poliittinen agenda (Shukaitis 2014; Weeks 2011, 92, 96). Käsitteestä ei ole kuitenkaan yksimielisyyttä. Työstäkieltäytymisen syyt ja vaikutukset voivat olla samanaikaisesti yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia (Kankila ym. 2019; Mudu 2018; Shukaitis 2014). Keskenään hyvin erilaiset käytännöt kuten lakot, tuotantovälineiden sabotaaši ja erakoituminen voidaan nähdä työstäkieltäytymisenä (Shukaitis 2014). Työstäkieltäytymisen historiassa on ollut kaksi vaikutusvaltaista ja toisiinsa limittyvää perinnettä. Näistä ensimmäinen on alkuaan teollisuuden piiristä alkanut marxilainen autonomismi.

Autonomismin juuret ovat Euroopan ulkopuolella, esimerkiksi orjuutta vastustavissa käytännöissä 1800-luvun lopun Karibiassa (Federici 2004; Pizzolato 2017; Taylor 2014). Tunnetuimman muotonsa liike saavutti kuitenkin Italiassa 1960- ja 1970-luvuilla. Tärkeitä italialaisia autonomistisia ajattelijoita olivat esimerkiksi Antonio Negri, Mario Tronti ja Raniero Panzieri (ks. Seppä 2006). Autonomialla oli italialaisessa liikkeessä kaksi merkitystä. Ensinnäkin autonomismi haki poliittista riippumattomuutta aikansa Italian hegemonisesta vasemmistopuoluepolitiikasta, edunvalvontajärjestöistä ja Neuvostoliiton autoritarismissa (Pizzolato 2017). Toiseksi liike pyrki riippumattomuuteen kapitalismista ja näki työläisten luovuuden ja ruohonjuuritason toiminnan muutoksen moottoreina. Autonomismi eroaa

”perinteisestä” marxismista juuri tässä mielessä: pääoman ajatellaan reagoivan työläisten liikkeisiin, ei toisin päin, jolloin kieltäytymisestä tulee voimakkain kritiikin muoto ja vallankumouksellisen politiikan lähtökohta (Weeks 2011, 94). Autonomismi kääntää marxilaisen teorian peruskäsitteitä pääläelleen, jolloin esimerkiksi vieraantumisen muuttuu ”aktiiviseksi ulkopuolisuudeksi työstä kieltäytymällä” (Seppä 2006, 38). Perinteen mukaan työehtojen ja -olojen parantaminen tai työn ja työläisten romantisointi eivät auta vasemiston tarkoituspäriä, sillä ne eivät varsinaisesti haasta kapitalismin perimmäistä logiikkaa (Gill & Pratt 2008, 5).

Autonomismissa on pohjimmiltaan kyse kieltäytymisestä kapitalismin vastavoimana. Hoivan rinnastaminen italialaisten teollisuustyöntekijöiden käytäntöihin saattaa vaikuttaa kaukaa haetulta. Silti teollisuuteen limittyvät mielikuvat ovat jo pitkään värittäneet myös hoivatyötä. Esimerkiksi Hirvonen ja Husso (2012) puhuvat teollista tuotantoa muistuttavasta ”taloudellishallinnollisesta aikakehyksestä”, joka on tullut hoiva-alalle työn tehostamispyrkimysten myötä. Tällainen aikakehys synnyttää helposti päällekkäisiä työtehtäviä ja vastuuta, joista selviäminen voi olla hoitajalle vaikeaa, ellei jopa mahdotonta.

Myös Elsin toimintaperiaatteessa on nähtävissä taloudellishallinnollisen aikakehyksen ensisijaisuus ja sen taipumus synnyttää päällekkäisiä työtehtäviä, kuten pesemistä ja hälytyksiin vastaamista. Toisin kuin autonomismissa, Elsiin liittyvät kieltäytymisen aktit eivät kuitenkaan varsinaisesti pysäytä hoivan tuotantoa. Oikeastaan kieltäytymisen synnyttämät katkokset mahdollistavat työn tekemisen hyvin ja ihmisten yksilölliset tarpeet huomioiden (Jaakola 2023a). Palaan tähän ristiriitaan myöhemmin. Sitä ennen *Wages for Housework* -liike tarjoaa ymmärrystä sille, miten hoivatyöstä kieltäytyminen ei oikeastaan ole edes tavoiteltavaa.

Wages for Housework

Toinen merkittävä työstäkieltäytymistä teoretisoinut perinne on feministinen *Wages for Housework* -liike (Dalla Costa & James 1975;

Federici 1975/2024). 1970-luvulla alkanut liike sekä hyödynsi autonomismin lähtökohtia että kritisoi niitä. Autonomismin mukaisesti liike kohdisti katseensa ruohojuuritasolle: kotitalouksiin ja niissä tehtyyn palkattomaan ja näkymättömään työhön. Samalla paljastui kuitenkin autonomismin keskeinen ongelma, sukupuolisokeus. Kapitalismissa palkkatyö on sukupuolittunutta, eikä palkkatyöstä kieltäytyminen poista tätä epäsuhtaa. Jättäessään menemättä töihin tehtaiden miestyöläiset ovat samalla jättäytyneet käytännössä naisten palkattoman ja tunnistamattoman kotitaloustyön varaan. *Wages for Housework*-liike kohdistikin huomion pääosin naisten tekemään, yhteiskuntaa ja taloutta uusintavaan mutta silti palkkatyölle vieraaseen työhön, kuten hoivaan ja kotitaloustyöhön (Federici 2004; Mudu 2018; Viren 2023; Yli-Malmi 2023; Weeks 2011). Iskulauseet kuten ”jokainen keskenmeno on työtapaturma” (Federici 1975/2024) painottivat, että työvoiman ja siten myös talousjärjestelmän uusintamisesta kieltäytyminen horjuttaisi kapitalismin paalutuksia vielä enemmän kuin perinteisistä palkkatöistä kieltäytyminen (Yli-Malmi 2023).

Silvia Federici (2004) tutkii kirjassaan *Caliban and the Witch* sukupuolittuneen työnjaon juuria kapitalismin alkuhämärissä keskiajalla. Kirjassa noidan hahmosta muodostuu keskeinen vastavoima kapitalistiselle kehitykselle. Noidissa ja niihin liitettyssä naissukupuolisuudessa kiteytyvät esimerkiksi yhteismaiden suosiminen maiden yksityistämisen sijaan ja lisääntymisestä eli uuden työvoiman synnyttämisestä kieltäytyminen erilaisin ehkäisymenetelmin. Noidan hahmon voi nähdä myös feministisen työstäkieltäytyjän esikuvana. Kapitalismin alkuhämärissä noidiksi väitettyjen ”taikuudet” olivat suurin synty vallinnutta talousjärjestelmää vastaan, sillä niiden päämääränä oli saada mitä haluaa tekemättä työtä muiden nimiin (Federici 2004, 170, 208).

Wages for Housework määritteli hoivan arvon tunnustamisen edellytykseksi siitä kieltäytymiselle. *Wages for Houseworkin* mukaan naisten kodeissa tekemän palkattoman hoivan tasapuolisempi jakaminen ei ole itsessään riittävää työn sukupuolittuneisuuden korjaamiseksi (Weeks

2011, 110). Liikkeen päämääränä ei ollut vain rahallisen korvauksen hakeminen, vaan työn radikaali muutos, joka toisi mukanaan myös paremmat mahdollisuudet kieltäytyä palkattomasta hoivasta ja tavoista, joilla hoiva ja kotityöt luonnollistetaan naisille ominaisiksi vastuualueiksi. Kotitöistä maksettu palkka olisi ollut ensimmäinen askel tässä kehityksessä.

Wages for Houseworkissa on pohjimmiltaan kyse kieltäytymisestä tapana osoittaa palkattoman työn merkitys kapitalistisessa yhteiskunnassa. Siksi se soveltuu vain osittain *palkallisen* hoivatyön tarkasteluun. Liike tarjoaa kuitenkin joitakin välineitä kieltäytymisen tarkasteluun myös työsuhteisessa hoivassa. *Wages for Housework* muistuttaa, että kokonaisvaltainen kieltäytyminen hoivatyön tekemisestä ei ole usein mahdollista eikä edes tavoiteltavaa (Yli-Malmi 2023, 62). Liikettä mukaillen hoivan yhteydessä kieltäydytään tietyistä työn tekemisen tavoista, etenkin niistä, joista kapitalismissa koituu työntekijälle enemmän haittaa kuin hyötyä. Erityisesti Federicin (2004) analyysi ”noituudesta” muistuttaa tapaa, jolla käsittelin edellä Elsin hälytysten sivuuttamista. Kun hoitajat luottivat omiin arvioihinsa tarkistamatta mikä hälytyksen aiheutti, he ”tiesivät tietämättä” (*knowing without knowing*) (Jaakola 2023a, 52–53). Tietämällä tietämättä työntekijä ”saa mitä haluaa” – esimerkiksi työrauhan ja oman toimijuuden vahvistumisen – kieltäytymällä vastaamasta hälytykseen ohjeituksen mukaisesti. Samalla hoitajat kieltäytyvät kiireestä, johon jatkuvat hälytykset ja päällekkäiset työtehtävät painostavat.

Teknologia, poissulkien tuotantovälineet ja niiden omistus, ei ole autonomistisen tai *Wages for Housework* -perinteiden keskiössä ja sen käsittely työstäkieltäytymisen yhteydessä on yllättävän vähäistä. Tarkastelemalla teknologian roolia työstäkieltäytymisessä voidaan kuitenkin kuvitella uusiksi kieltäytymisen mahdollisuuksia ja rajoja myös hoivatyössä.

Teknologia vapauttaa työstä?

Työstäkieltäytymisen käsitteen tavoin myöskään sen suhde teknologiaan ei ole yksiselitteinen.

Työstäkieltäytymiseen liittyy kaksinapaisuutta: näkemyksiä kieltäytymisestä rakentavana ja luovana toimintana, joka auttaa vaihtoehtoisten tulevaisuuksien kuvittelussa ja tekemisessä sekä analyttistä kritiikkiä, joka painottaa kieltäytymistä vastustamisena (Weeks 2011, 99). Tätä kaksinapaisuutta on syytä tarkastella myös teknologian yhteydessä, jolloin erottuu kaksi linjaa. Niistä ensimmäisessä painottuu teknologian arvostaminen ja toisessa teknologian tuhoaminen.

Ensimmäisen kannan mukaan teknologian suhde työstäkieltäytymiseen voi olla myönteinen. Ensinnäkin teknologinen kehitys on historiassa ollut ajoittain vastaus työstäkieltäytymiseen. Teknologiaa, kuten höyryvoimaa, on tarvittu, kun vipuvoimaa työläisten suostutteluun raskaisiin töihin ei ole enää ollut tai ihmistyövoima on ollut liian kallista (Kankila ym. 2019; Viren 2023). Tässä mielessä teknologinen kehitys voi ilmaista työstäkieltäytymisen onnistumisia. Toiseksi teknologisoitumiseen liittyvän automaation lupauksen voi nähdä työstäkieltäytymisen asiaa ajavana. Teknologia, kuten robotit, voivat vapaasti viedä Eetu Virenin sanoin huonopalkkaiset, vaaralliset ja yksitoikkoiset ”paskaduunit” (Lehtniemi 2011). Automaation myötä on vähemmän paskaduunia, josta kieltäytyä, mikä on linjassa työstäkieltäytymisen tavoitteiden kanssa. Myös Työstäkieltäytyjäliiton (2018) pamfletissa automaatio tuottaa vaurautta, ongelmana on vain sen epätasainen jakautuminen yhteiskunnissa. Liitto näkee myös, että työpäivän lyhentäminen olisi mahdollista teknologisen kehityksen myötä.

Tässä kolmannessa työstäkieltäytymisen muodossa on pohjimmiltaan kyse siitä, että työstäkieltäytyminen painostaa kehittämään uusia teknologisia ratkaisuja, jotka vuorostaan parantavat työoloja ja tekevät työstä tekijälleen mielekkäämpää. Tämä lupaus ei ole kuitenkaan toistaiseksi toteutunut teknologisoituneen hoivatyön yhteydessä, eikä Elsin tapauskaan anna väitteelle täyttä tukea. Jotta teknologian voisi nähdä tukevan työstäkieltäytymistä, hoivatyön arvostuksen tulisi olla suurta. Silloin olisi kannattavampaa sijoittaa teknologiaan kalliin työvoiman sijasta. Hoivassa tilanne on kuitenkin toinen: työvoima on perinteisesti halpaa ja teknologia kallista (Wajcman 1995).

Vaikka hoivatyötä arvostetaan juhlapuheissa ja mielikuvissa laajasti, ei tämä arvostus näy paremmissa palkoissa, työolosuhteissa tai resursoinnissa (Vasara & Sihto 2023). Tällaisessa tilanteessa teknologiaan sijoittaminen ei varsinaisesti paranna hoitajien työstäkieltäytymisen mahdollisuuksia.

Odotuksiin automaation työstä vapauttavana voimasta törmää hoivatyössä työntekijöitä todennäköisemmin työnantajapuolella, yritysmaailmassa ja viranomaistahojen laskelmissa. Esimerkiksi Elinkeinoelämän valtuuskunta laski vuonna 2016, että 20 prosenttia hoivatyöstä olisi automatisoitavissa jo olemassa olevan teknologian avulla (Kangasniemi & Andersson 2016). Väite on sittemmin arvioitu ylimitoitetuksi ja harhaanjohtavaksi (Parviainen 2019). Hoitajien mukaan teknologia ei ole vapauttanut heitä tärkeisiin työtehtäviin, kuten kohtaamiseen ja keskusteluun, vaikka yritykset ja päätöksentekijät ovat näin luvanneet (Jaakola 2022; Rytönen 2018). Hoivan teknologisoitumisessa onkin enemmän kyse työn, vastuiden ja velvollisuuksien uudelleen määrittelemisestä kuin automaatiosta, työvoiman korvaamisesta tai sen vapauttamisesta (esim. Oudshoorn 2011; Pols 2012).

Yritysten, poliitikkojen ja viranomaisten lupauksissa hoivatyötä tehostamalla työtä saadaan vähennettyä ja kohdennettua tärkeimpiin tehtäviin. Tehostaminen ja siihen liittyvät teknologiset ratkaisut kuitenkin usein johtavat työ määrän säilymiseen ennallaan tai jopa lisääntymiseen. Tilannetta kuvataan usein *rebound*-ilmiönä. Esimerkiksi asuinrakennusteknologian kehittämisestä on seurannut, että nykyisin talojen rakentamista ohjaa ajatus standardoidusta sisälämpötilasta läpi vuoden. Lämmittämiseen vaadittu energia – ja sen eteen tehdyn työn – tarve ei ole kuitenkaan poistunut mihinkään vaan itse asiassa lisääntynyt (Rinkinen 2022). Vastaavasti Ruth Schwarz Cowan (1983) näyttää klassikkotutkimuksessaan, miten pyykinpesuteknologian kehittyminen ei suinkaan vähentänyt (kotiaitien) pyykin parissa vietettyä aikaa. Tehokkaamman teknologian avulla saatettiin pestä enemmän pyykkiä ja teknologian mukanaan tuoman markkinoinnin myötävaikutuksella pyykin puhtaudelle asetettiin uusia laatuvaatimuksia eli standardeja.

Seurauksena pyykkäämisen vaatima työ ja siihen käytetty aika eivät vähentyneet, vaikka työ muuttuikin fyysisesti vähemmän kuormittavaksi. Myös Elsin tapaus muistuttaa *rebound*-ilmiöstä. Vaikka teknologian avulla on saatu karsittua työntekijöitä palvelukodin yövuoroissa, työ määrä ei ole vähentynyt. Väärien hälytysten mahdollisuuden takia hoitajat eivät täysin luota Elsiin vaan tekevät omia kierroksiaan. Valvonta on siis tavallaan tuplaantunut. Jos aikaa säästyy, se käytetään muihin tehtäviin esimerkiksi keittiössä tai pyykkituossa. (Jaakola 2022, 2023a.)

Luddismi

Luddismi tarjoaa teknologian arvostamiselle vastakkaisen kannan. Luddismi oli hajanainen liike, jonka jäsenet tuhosivat ja sabotoivat uusia tuotantovälineitä Englannin tekstiilitehtailla 1800-luvun alussa. Tuhoamisen syyt eivät olleet teknologiassa sinänsä. Pikemminkin taustalla oli kehitys, jossa teknologisoituminen johti käsityöläisammattien arvostuksen vähenemiseen, palkanalennuksiin ja työttömyyteen samalla kun lisääntynyt tuottavuus ja voitot hyödyttivät ensi sijassa tehtaiden omistajia (Jones 2006; Lachney & Dotson 2018).

Luddismi määritellään joskus teknologiavastaiseksi filosofiaksi (Mudu 2018). Vaikka luddismin tulkinnat vaihtelevat, olisi yksinkertaistavaa nähdä se pelkästään koneiden pelon aiheuttamana muutosvastarintana – ”perinteisen” teknologian hallinta kun oli keskeinen osa käsityöläisten ammattitaitoa (Jones 2006). Vastarinta ei kohdistunut koneita vaan työn järjestämisen tapoja vastaan. Luddismi ei ollut siis ensi sijassa teknologiakriittistä, vaan enemmän työn ja työehtojen huonontamista vastustavaa liikehdintää. Luddismi voidaan hyvin perustein määritellä myös muuksi kuin työstäkieltäytymiseksi, esimerkiksi tavaksi muistuttaa käsityöläistyön arvosta sekä työhön ja sen tuloksiin liittyvästä ylpeydestä yhteiskunnallisen murroksen aikana (Kankila ym. 2019, 46). Tavassaan osoittaa työn arvon se jakaa kuitenkin esimerkiksi *Wages for Housework*-liikkeen tavoitteen ja tarjoaa siten neljännen väylän työstäkieltäytymisen tarkasteluun.

Luddismi on pohjimmiltaan teknologiasta kieltäytymiseen perustuva tapa osoittaa työntekijöiden taitojen ja työn merkitys yhteiskunnallisen murroksen keskellä. Tässä mielessä luddismin ajatus soveltuu myös hoivatyön yhteyteen. Elsin hälytyksistä kieltäytymällä hoitajat voivat esimerkiksi kritisoida tendenssiä, jossa päällekkäiset ja kasautuvat työtehtävät aiheuttavat kiirettä. Kiirehtimisen sijaan he voivat päättää olla vastaamatta hälytyksiin. Samalla korostuvat heidän omat taitonsa ja varmuutensa toimia vastoin teknologian mukana tulevia odotuksia.

Edellä käsittelemäni perinteet antavat osiittaa työstäkieltäytymisen tarkasteluun teknologisoituneen hoivatyön yhteydessä. Lähestymistavat ovat silti riittämättömiä, sillä ne eivät huomioi teknologisoituneeseen hoivatyöhön liittyvää ristiiriitaisuutta. Siksi esittelen lopuksi kaksi paradoksia, jotka havainnollistavat työstäkieltäytymisen monimerkityksellisyttä teknologisoituneessa hoivatyössä.

Työstäkieltäytymisen paradoksit

Ensimmäinen paradoksi seuraa siitä, että hoiva on muutakin kuin työtä. Hoiva on moraalinen suhde (esim. Sointu 2016; Tronto 1993). Täysi kieltäytyminen hoivasta on mahdotonta, mitä jo *Wages for Housework* -liike painotti. Hoivasta kieltäytyminen, sen tekemättä jättäminen, tekee toiminnasta muuta kuin hoivaa, esimerkiksi kaltoinkohtelua, välinpitämättömyyttä tai väkivaltaa. Tekemättä jättämiseen liittyikin usein preferointia: toiset teot menevät toisten edelle (Kärki 2019, 44–45). Elsin tapauksessa keskeneräinen peseminen ja ihmisen kohtaaminen menivät epävarmaan hälytykseen vastaamisen edelle. Tästä seuraa paradoksi, jossa kieltäytyminen työstä itse asiassa auttaa hyvässä hoivaamisessa eli työn päämäärien saavuttamisessa. Samalla kysymys kieltäytymisestä laajenee koskemaan hoivan etiikkaa.

Toinen paradoksi seuraa siitä, että teknologia on muutakin kuin instrumentti, väline tai työkalu. Marxilainen huomio, joka kiinnittyy pääoman, tuotantovälineiden ja työvoiman suhteisiin, on tässä mielessä riittämätön, sillä se instrumentalisoi teknologian roolin työssä. Erilaisissa

perinteissä, kuten toimijaverkostoteoriassa (Latour 2005) tai sommitelmateoriassa (Deleuze & Guattari 1988) on luovuttu tällaisesta instrumentalismista ja korostettu teknologian toimijuutta, sitä miten se mukautuu toimintaympäristöihin ja samalla mukauttaa näitä ympäristöjä ja niihin liittyviä muita toimijoita.

Vaikka Elsi tuottaa hälytyksiä ”liukuhihnalta”, sen toiminta perustuu teknologian joustavuuteen: hoitajien erilaisiin tulkintoihin, strategioihin ja toimintamalleihin, jotka eivät välttämättä kuulu työn viralliseen ohjeistukseen. Hoitajat eivät riko teknologiaa, valita sen toimintahäiriöistä tai vaadi aktiivisesti korjauksia siihen. Sen sijaan teknologian epätäydellisyyden kanssa eletään ja toimitaan osittain juuri sen vuoksi, että se tarjoaa lisää liikkumavaraa hoitajille. (Jaakola 2023a.) Toinen paradoksi on, että teknologiasta kieltäytyminen on itse asiassa sen käyttämistä hoitajien omiin tarkoituksiin. Vaikka hoitajien liikkumatila on rajallinen kasvavan työtaakan, aikapaineiden ja teknologian vaatimien uusien taitojen kanssa, teknologian käyttöön liittyvä joustavuus tarjoaa uusia mahdollisuuksia työstä kieltäytymiselle.

Lopuksi

Tarkastelin puheenvuorossa neljän työstäkieltäytymisen näkökulman soveltuvuutta teknologisoituneen hoivatyön tarkasteluun. Autonomismin ja *Wages for Housework* -liikkeen ajatukset ovat tärkeitä, sillä ne huomioivat ruohonjuuritason luovuuden sekä vastustuksen, joka ei ole riippuvaista työväenliikkeistä, puolueista tai edunvalvontajärjestöistä. Teknologia on harvoin ydinkysymys hoivatyöntekijöiden etua ajaville ja valvoville toimijoille. Kokonaisuudessaan neljässä perinteessä korostuu, ettei kieltäytymisen ainoa tarkoitus tai päämäärä ole vähentää työtä. Pikemminkin tavoitteena voi olla esimerkiksi oman toimijuuden, omanarvontunnon, autonomian ja kyvykkyyden vahvistuminen tai työolojen parantaminen ja ammattitaidon arvostuksen lisääminen. Kieltäytyminen teknologiasta ei tarkoita kieltäytymistä töistä vaan tietyistä sen piirteistä, kuten luddismin esimerkki osoittaa.

Työstäkieltäytymisen tarkastelu johtaa kiinnostaviin hoivaa, työtä ja teknologiaa koskeviin paradokseihin. Myös työstäkieltäytymisen teorialta vaaditaan malttia pysähtyä näiden paradoksien äärelle teknologisen instrumentalismin sijasta. Työstäkieltäytyminen ei ole ainoa tai välttämättä paras käsite kuvaamaan hoivatyöhön kuuluvaa arkista vastarintaa, oli se sitten luovaa tai tuhoavaa. Omia ratkaisujaan kehittävien hoitajien toiminnan voi nähdä myös hiljaisena vastarintana, joka ”ei julistaudu vastarinnaksi vaan pikemminkin pyrkii pysymään poissa julkisuudesta, se on riskitöntä matalan profiilin toimintaa, joka on näennäisesti epäpoliittista ja josta ei jää kiinni” (Lehtola & Autti 2019, 8; ks. myös Scott 1989).

Aihe kaipaa lisää jäseneltyä tutkimusta toimijuudesta ja kieltäytymisen ja teknologian suhteista teknologisoituneessa hoivatyössä. Ei olisi yllättävää, jos hoivatyössä käytettävän teknologian herättämät negatiiviset tunteet, kuten turhautuminen ja suuttumus (esim. Lampi & Silhto 2022), johtaisivat laajaan teknologiasta kieltäytymiseen. Samalla voi paljastua työvoiman arkisia ja hiljaisia mutta silti uutta luovia vastarinnan muotoja.

Työstäkieltäytymisen näkökulmien tulisi avartua myös työntekijöitä korostavan autonomismin ulkopuolelle ja siten huomioida omaiset, läheiset ja iäkkäät itse. Hoivassa teknologiaa kohdennetaan niin lähisuhteisiin liittyvään palkattomaan työhön (valvonta, seuranta, viestintä jne.), formaaleihin työtehtäviin (lääkintä, ruokailu, fysioterapia jne.) kuin itsehoivaan liittyviin käytäntöihin (viilhe, itsemittaus, vuorovaikutteiset robotit jne.). Siksi olisi riittämätöntä lähestyä hoivaan liittyvää työstäkieltäytymistä pelkästään palkkatyön näkökulmasta. Jatkossa on tarkasteltava laajemmin teknologiaan ja hoivasuhteisiin liittyviä kieltäytymisen muotoja työstäkieltäytymisen teorian ja käytäntöjen kehittämiseksi.

Yleisesti ottaen nykyhallituspolitiikka ajaa työstäkieltäytymisen vaikeuttamista esimerkiksi lakko-oikeuden rajoittamisella, sairausajan palkan vähentämisellä, ansiosidonnaisen päivärahan heikennyksellä ja työssäoloehdon pidentämisellä (Valtioneuvosto 2023). Kyseessä ei ole pelkästään

pääministeri Petteri Orpon hallituksen edustama oikeistolainen linja vaan pidempi kehitys, joka ei tunne puoluerajoja (Viren 2022). Tarve hahmottaa ja keksiä uusia työstäkieltäytymisen muotoja on siksi pohjimmiltaan poliittinen. Keskeistä kieläytymisen aktissa on, että se muistuttaa miten asiat voisivat olla toisin. ■

KIRJALLISUUS

- Callén, Blance, Domènech, Miquel, López, Daniel & Tirado, Francisco (2009) "Telecare Research: (Cosmo) politicizing Methodology". *ALTER* 3:2, 110–122.
- Cowan, Ruth Schwartz (1983) *More Work for Mother: The Ironies of Household Technology from the Open Hearth to the Microwave*. Basic Books, New York.
- Dalla Costa, Mariarosa & James, Selma (1975) *The Power of Women and the Subversion of the Community*. Falling Wall Press, Bristol.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Felix (1988) *A Thousand Plateaus*. The Athlone Press, Lontoo.
- Federici, Silvia (2004) *Caliban and the Witch*. Autonomedia, New York.
- Federici, Silvia (2024/1975). "Palkkaa kotityötä vastaan". <https://komeetta.info/2024/02/29/palkkaa-kotityota-vastaan/> Suom. Juho Narsakka, Sonja Lampinen ja Lauri Korpela. Viitattu 5.4.2024.
- Gill, Rosalind & Pratt, Andy (2008) "In the Social Factory? Immaterial Labour, Precariousness and Cultural Work". *Theory, Culture & Society* 25:7–8, 1–30.
- Grosen, Sidsel Lond & Hansen, Agnete Meldgaard (2021) "Sensor-floors: Changing Work and Values in Care for Frail Older Persons". *Science, Technology, & Human Values* 46:2, 254–274.
- Hirvonen, Helena & Husso, Marita (2012) "Hoivatyön ajalliset kehykset ja rytmistiriidat". *Työelämän tutkimus* 10:2, 119–133.
- Hoppania, Hanna-Kaisa, Karsio, Olli, Näre, Lena, Olakivi, Antero, Sointu, Liina, Vaittinen, Tiina & Zechner, Minna (2016) *Hoivan arvoiset: Vaiva yhteiskunnan ytimessä*. Gaudeamus, Helsinki.
- Huuhtanen, Kaisa (2019) "Ikäteknologiaa – vai teknologiaa kaiken ikää?" <https://www.valli.fi/ikateknologiaa-vai-teknologiaa-kaiken-ikaa/> Viitattu 14.8.2024.
- Jaakola, Joni (2022) "Tuottavuusloikasta tuottavuusloukuksi? Tehokkuuden vaalimisen seuraukset hoivatyössä". <https://ilmiomedia.fi/artikkelit/tuottavuusloikasta-tuottavuusloukuksi-tehokkuuden-vaalimisen-seuraukset-hoivatyossa/> Viitattu 18.4.2024.
- Jaakola, Joni (2023a) "Risk and Uncertainty in Telecare: The Case of the Finnish 'Elsi'". *Science & Technology Studies* 36:2, 47–59.
- Jaakola, Joni (2023b) *Welfare Technologies in Finland: An Ethico-politics of Hype, Hope and Experimentation*. Turun yliopisto, Turku.
- Jones, Steven E. (2006) *Against Technology: From the Luddites to Neo-Luddism*. Routledge, Lontoo ja New York.
- Kangasniemi, Mari & Andersson, Christina (2016) "Enemmän inhimillistä hoivaa". Teoksessa *Robotit töihin. Koneet tulivat – mitä tapahtuu työpaikoilla?* Elinkeinoelämän valtuuskunta, Helsinki, 34–55.
- Kankila, Anna, Viren, Eetu, Salmenniemi, Harry, Meriläinen, Heidi, Kilpi, Joel, Ekholm, Johannes, Maunuksela, Klaus Lumi, Poser, Lasse, Haglund, Mia & Purokuru, Pontus (2019) *Työstäkieltäytyjän käsikirja*. Into Kustannus, Helsinki.
- Kärki, Kaisa (2019) "Tekemättä jättämiset vastarintana". Teoksessa Outi Autti ja Veli-Pekka Lehtola (toim.) *Hiljainen vastarinta*. Tampere University Press, Tampere, 27–54.
- Lachney, Michael & Dotson, Taylor (2018) "Epistemological Luddism: Reinvigorating a Concept for Action in 21st Century Sociotechnical Struggles". *Social Epistemology* 32:4, 228–240.
- Lampi, Anna & Sihto, Tiina (2022) "Kotihoidon työntekijöiden teknologiaan liittyvät tunteet". *Työelämän tutkimus* 20:3, 411–435.
- Latour, Bruno (2005) *Reassembling the Social*. Oxford University Press, Oxford.
- Lehtniemi, Ninni (2011) "Passiivinen aktivisti". <https://ylioppilaslehti.fi/2006/09/passiivinen-aktivisti/> Viitattu 15.4.2024.
- Lehtola, Veli-Pekka & Autti, Outi (2019) "Jurnutuksen käsikirja". Teoksessa Outi Autti & Veli-Pekka Lehtola (toim.) *Hiljainen vastarinta*. Tampere University Press, Tampere, 7–26.
- López, Daniel & Domènech, Miquel (2008) "On Inscriptions and Ex-inscriptions: The Production of Immediacy in a Home Telecare Service." *Environment and Planning D: Society and Space* 26:4, 663–675.
- MariCare (2024) Kotisivut. <https://www.maricare.com/fi/> Viitattu 26.8.2024.
- Mudu, Pierpaolo (2018) "Dies-non: Refusal of Work in the 21st Century". *Gender, Place & Culture* 25:9, 1329–1348.
- Oinas, Tomi, Karhinen, Joonas, Tammelin, Mia, Hirvonen, Helena, Hämäläinen, Antti & Taipale, Sakari (2021) "Teknologisten laitteiden ja sovellusten käyttö vanhustyössä. Työn piirteiden ja yksilötekijöiden vaikutusten tarkastelua". *Yhteiskuntapolitiikka* 86:2, 166–179.

- Oudshoorn, Nelly (2011) *Telecare Technologies and the Transformation of Healthcare*. Palgrave Macmillan, Lontoo.
- Parviainen, Jaana (2019) ”Hoivarobotiikka ja faktantarkistus”. *Yhteiskuntapolitiikka* 84:2, 232–238.
- Pizzolato, Nicola (2017) ”A New Revolutionary Practice: Operaisti and the 'Refusal of Work' in 1970's Italy”. *Estudos Históricos* 30:61, 449–464.
- Pols, Jeannette (2012) *Care at a Distance*. Amsterdam University Press, Amsterdam.
- Precarias a la deriva (2009) *Hoivaajien kapina*. Suom. Laura Böök, Riie Heikkilä, Eeva Itkonen, Anna-Reetta Korhonen ja Eetu Viren. Tutkijaliitto ja Like, Helsinki.
- Rinkinen, Jenny (2022) ”Sopivan lämmin koti ja arksen energiankäytön politiikka”. Teoksessa Senja Laakso ja Riikka Aro (toim.) *Planeetan kokoinen arki: Askelia kestävämpään politiikkaan*. Gaudeamus, Helsinki, 121–145.
- Rinne, Tittamari (2022) ”HUSin johtajayliääkäri Markku Mäkijärvi vertasi hoitajalakkoa Ukrainan sotaan”. <https://yle.fi/a/3-12386173> Viitattu 10.4.2024.
- Rytkönen, Arja (2018) *Hoivatyöntekijöiden työn kuormittavuus ja teknologian käyttö vanhustyössä*. Tampere University Press, Tampere.
- Schillmeier, Michael & Domènech, Miquel (2010) ”New Technologies and Emerging Spaces of Care – An Introduction”. Teoksessa Michael Schillmeier ja Miquel Domènech (toim.) *New Technologies and Emerging Spaces of Care*. Ashgate Publishing, Farnham, 1–18.
- Scott, James C. (1989) ”Everyday Forms of Resistance”. *Copenhagen Papers* 4:89, 33–62.
- Seppä, Kalle (2006) ”Antonio Negri ja työväen autonomia – Operaismo-suuntauksen historia”. *niin & näin* 2/2006, 37–39.
- Shukaitis, Stephen (2014) ”Learning not to Labor”. *Rethinking Marxism* 26:2, 193–205.
- Sointu, Liina (2016) *Hoiva suhteessa. Tutkimus puolisoaan hoivaavien arjesta*. Tampere University Press, Tampere.
- STM (2024) *Mitoitukseen laskettavan teknologian hanke -seurantaryhmän asettamispäätös*. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Taylor, Christopher (2014) ”The Refusal of Work: From the Postemancipation Caribbean to Post-fordist Empire”. *Small Axe* 18:2, 1–17.
- Tronto, Joan (1993) *Moral Boundaries*. Routledge, New York.
- Työstäkieltäytyjäliitto (2018) ”Tekstejä työstäkieltäytyjille”. https://drive.google.com/file/d/1rWBdFxF6CXMz4ywQPkxdyhRtwcyeteFM_/view Viitattu 19.4.2024.
- Valtioneuvosto (2023) *Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma* 20.6.2023.
- Valtioneuvoston julkaisu 2023:58. Valtioneuvosto, Helsinki.
- Vasara, Paula & Sihto, Tiina (2023) ”Johdanto”. Teoksessa Tiina Sihto & Paula Vasara (toim.) *Hoivan pimeä puoli*. Gaudeamus, Helsinki, 9–18.
- Viren, Eetu (2022) ”Hoitajien lakko yhteiskunnallisena lakkona”. <https://komeetta.info/2022/09/30/hoitajien-lakko-yhteiskunnallisena-lakkona/> Viitattu 10.4.2024.
- Viren, Eetu (2023) *Esseitä*. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Wajcman, Judy (1995) ”Feminist Theories of Technology”. Teoksessa Sheila Jasanoff, Gerald E. Markle, James C. Petersen ja Trevor Pinch (toim.) *The Handbook of Science and Technology Studies*. Sage, Beverly Hills, 189–204.
- Weeks, Kathi (2011) *The Problem of Work: Feminism, Marxism, Antiwork Politics, and Postwork Imaginaries*. Duke University Press, Durham ja Lontoo.
- Yli-Malmi, Katariina (2023) ”Työstäkieltäytymisen feministisestä potentiaalista”. *Tiede & edistys* 48:1, 60–68.
- Östlund, Britt, Olander, Elin, Jonsson, Oskar & Frennert, Susanne (2015) ”STS-inspired Design to Meet the Challenges of Modern Aging: Welfare Technology as a Tool to Promote User Driven Innovations or Another Aay to Keep Older Users Hostage?” *Technological Forecasting & Social Change* 93, 82–90.

KÄÄNNÖS

DOI: 10.51809/TE.148223

CC BY-NC-ND 4.0

Ei mitään pysyvää – Johdanto käännökseen

ALEKSI LOHTAJA

Walter Benjaminin ”Destruktiivinen luonne” on alun perin marraskuussa 1931 *Frankfurter Zeitung* -lehdessä ilmestynyt lyhyt kirjoitus, joka julkaistaan nyt Raija Sirosen suomentamana.

Kyseessä on yksi Benjaminin arvoituksellisimmista teksteistä. Teksti ei selvennä, mitä destruktiivisuus tai tuhoisuus tarkoittaa. Yhtään todellista tuhoisaa henkilöä tai hahmoa ei myöskään mainita nimeltä. Viittaako teksti kenties Benjaminiin itseensä? Ja miten on ylipäätään mahdollista, että 1930-luvun alussa, fasismin nousussa, Benjamin ylistää tuhon estetiikkaa?

Moniselitteisyydestään huolimatta ”Destruktiivinen luonne” on Benjaminille tyypillinen ajattelun kuva, joka liittyy pyrkimykseen löytää ajattelua porvarillisen subjektiviteetin ulkopuolelta. Liian suoraviivaisesti kääntämällä otsikko viittaa konstruktiiivisen ja rakentavan toiminnan vastaisuuteen, ”tuhoisaan tyyppiin”. ”Destruktiivinen luonne” on kuvaus ihmistyyppistä, joka rikkoo traditionaalisen käsityksen persoonasta, minuudesta ja yksilöstä.

Kuten Benjaminin ajattelussa muutenkin, kyse on jatkuvuuksien sijaan katkoksisista, lineaarisen historiankäsityksen sijaan fragmentaarisuudesta, edistyksen sijaan kaaoksesta ja niin edelleen. Tutkimuksessa Benjaminin destruktiivisuus

on liitetty muihin 1900-luvun alkupuolen ajattelijoihin, jotka yhtä lailla näkivät perinteen kyseenalaistamisen, purkamisen ja uudistamisen tarpeen. Tällainen kesyttäminen on kuitenkin pölkkypäistä: Benjaminia ei aikalaisensa tavoin lainkaan kiinnosta länsimaisen talon purkaminen ja kokoaminen samoista kivistä uudelleen vaan paljon suurempi siivoaminen, tilantekeminen ja iloinen unohtaminen.

”Destruktiivinen luonne” on myös yksi Benjaminin henkilökohtaisimmista teksteistä. 1930-luvun taitteessa Benjamin oli sekä henkilökohtaisessa elämässään että ammatillisesti syvässä kriisissä ja epävarmuuden tilassa. 40-vuotiaan Benjaminin avioliitto ja perhe-elämä olivat hajoamassa. Benjamin ei ollut myöskään onnistunut kiinnittymään yliopistoihin tai muihin instituutioihin vaan elätti itsensä lähinnä prekaarina freelancerina esseiden, kritiikkien ja lyhyiden lehtijuttujen parissa. Lisäksi pelkästään vuonna 1930 Benjamin joutui muuttamaan 19 kertaa.

Samaan aikaan Weimarin tasavalta kohtasi syvän talouskriisin, työttömyyden ja asuntokriisin keskellä fasismin valtaannousun. Benjamin näki kuitenkin juuri tässä totaalisen toivottomuuden tilanteessa uudenlaisen ajattelun ja poliittisen toiminnan mahdollisuuksia, joita monet

Benjaminin vuosikymmenen vaihteen tekstit kanavoivat.

Lyhyt tekstikatkelma onkin kontribuutio Benjaminin laajemmin tarkastelemaan uuden estetiikan esiinnouvuun ja siitä avautuviin poliittisiin mahdollisuuksiin. Viimeistään vuoden 1928 ”Surrealismi”-esseestä alkaen Benjamin pyrkii osoittamaan, miten erityisesti taiteen avantgardessa onnistuttiin luomaan radikaali katkos suhteessa perinteeseen tavalla, joka oli omanlainen poliittinen yritys itsessään.

Ehkä systemaattisin jäsenitys tästä perinteen rikkomisen ajatuksesta on vuoden 1933 ”Kokemus ja köyhyys” -essee, jossa Benjamin puhuu uusista barbaareista, joilla ei ole mitään käyttöä kasvattaville avainkokemuksille, humanismin traditiolle tai ylisukupolisesti välittyville viisauksille. Pikemminkin uusi sukupolvi, joka oli vielä mennyt kouluun vuosisadan alussa hevosvaunuilla, joutui arvioimaan koko inhimillisen kokemuksen ja subjektiviteetin uudella tavalla kohdatessaan ensimmäisen maailmansodan myötä teknologian valtaisan kehityksen, globaalien valtasuhteiden murroksen ja viime kädessä myös kysymyksen ihmisyyden olemuksesta.

Sen sijaan, että tässä tilanteessa olisi kaihattu paluuta menneisyyteen oli Benjaminin mukaan pyrittävä aloittamaan kokonaan alusta, tai pikemminkin tyhjästä, palaamatta länsimaisen historian alkuun Kreikassa tai muualla. Tätä ilmensi eurooppalaisen avantgarden piirissä uusi estetiikka, jonka pyrkimyksenä oli elää vapaana aiemmasta traditiosta: anonymisti, jälkiä jättämättä ja ilman metafysisistä syvällisyyttä.

Benjaminista ei kuitenkaan saa melankolista ja ajalleen tyyppillistä nihilistiä. Toisin kuin vaikkapa Maurice Blanchot hieman myöhemmin, Benjamin ei ajattele tuhoa filosofisesti minään transsendentaalisena kehikkona, joka määrittää ajattelumme, kieleemme ja poliittisen yhteisömme – tai pikemminkin niiden purkautumisen. Sen sijaan destruktiossa on Benjaminille hyvin konkreettisesti kyse esteettis-poliittisesta asennoitumisesta alati huononeviin aikoihin.

Saksalaisen avantgarden ohella 1930-luvun alussa Benjaminin ja Bertolt Brechtin vuorovaihtus oli hyvin aktiivista ja se näkyi tekstissä.

Kun ”Destruktiivisen luonteen” asettaa osaksi Benjaminin muita tekstejä onkin selvää, että nihilismin sijaan kyseessä on monimutkaisempi kysymys destruktion ja konstruktion dialektiikasta. Teksti edustaakin monin tavoin Benjaminin omalaatuisia historiallista materialismia, jossa analysoidaan välittömiä arkisia kokemuksia. ”Destruktiivinen luonne” on kuvaus kapitalismin uudenlaisesta kokemuksesta, yrityksestä selvittää, minkälaisia hahmoja se tuottaa, ja hahmotelma siitä, miten uuteen tilanteeseen on mahdollista strategisesti asennoitua.

Kuten Alain Badiou on Brechtin ja Benjaminin pohjalta todennut, uusi proletariaatti ei synny jälleenrakennustalkoissa paremman ja reilumman maailman puolesta vaan pikemminkin tuhosta, raunioista ja jätteestä. Tässä mielessä destruktiiivinen luonne on myös eräänlainen karkeampi versio Benjaminin kuuluisasta flanööri-hahmosta. Eräänlaisena Baudelairin ja Nick Landin pahamaineista ajattelua ennakoivana sekoitukseksi destruktiiivinen luonne ei kiinnitä katsetaan bulevardien näyteikkunaan vaan sivukujien saastaisuuteen.

Entä miltä teksti näyttää nykynäkökulmasta katsottuna? Kaikista ilmeisimmällä tasolla ”Destruktiivinen luonne”, kuten marxilainen modernismi ja avantgarden historia laajemminkin, on ajattelua, joka esittäessään juuri uutuu-den poliittisesti kumouksellisena tekona on sokaistunut omasta läntisestä hybriksestään – fossiilisten polttoaineiden ja luonnonresurssien tuhlailuineen.

Toisaalta, jos ajatusta destruktiiivisuudesta ja uuden luomisesta ei ota kirjaimellisesti, ”Destruktiivinen luonne”, kuten Benjaminin tuotanto laajemminkin, asettaa yhä eräänlaisen haasteen. Miten elää konformismihakuisen ja lattean julkisen keskustelun ulkopuolella tai siitä välittämättä? Miten löytää nostalgian ja melankolian sijaan uutta luovia affekteja? Miten kohdata maailma idealismin sijaan lähtökohdasta, josta nähtynä voi käsittää aivan kaiken voivan mennä pieleen?

KÄÄNNÖS

DOI: 10.51809/TE.148222

CC BY-NC-ND 4.0

Destruktiivinen luonne

WALTER BENJAMIN

Walter Benjamin, *Gesammelte Schriften IV/1*. Suhrkamp Verlag 1972, 396–398. Suomentanut Raija Sironen.

Voi käydä myös niin, että elämänsä taaksepäin silmäillessään huomaa olevansa kiitollisuudenvelassa miltei kaikesta kokemastaan ihmisille, joiden ”destruktiivisesta luonteesta” kaikki ovat yksimielisiä. Yhtenä päivänä, ehkä sattumalta, voi törmätä tähän tosiasiaan, ja mitä voimakkaampi järkytys tästä aiheutuu, sitä suuremmat ovat mahdollisuudet destruktiivisen luonteen kuvaamiseen.

Destruktiivinen luonne tuntee vain yhden käskyn: tee tilaa; vain yhden toimintatavan: pois tieltä. Hänen tarpeensa raikkaaseen ilmaan ja vapaaseen tilaan on voimakkaampi kuin mikään kaunaisuus.

Destruktiivinen luonne on nuori ja hilpeä. Destruktiivisuus nuorentaa, sillä se raivaa tieltään oman ikämme jäljet. Se virkistää, sillä se merkitsee täydellistä pelkistymistä ja omien elinolosuhteiden kumoutumista. Tällaiseen apoloniseen käsitykseen tuhosta johtaa etenkin ymmärrys siitä, kuinka suunnattomasti maailma yksinkertaistuu, kun sitä tarkastellaan oman tuhottavuutensa valossa. Tämä on se suuri side, joka yhdistää kaikkea mikä on olemassa. Se virittää destruktiiviseen luonteeseen mitä syvimmän harmonian.

Destruktiivinen luonne käy aina reippaana työhönsä. Luonto määrää hänelle tahdin, vähintäänkin epäsuorasti, sillä hänen täytyy olla nopeampi kuin luonto. Muuten luonto itse ottaa tuhoamisen tehtäväkseen.

Destruktiivisen luonteen mielessä ei väiky mitään kuvaa. Hänellä on vain vähän tarpeita, ja vähäisin niistä olisi tietää mitä tulee tuhotun tilalle. Ensi alkuun, tosin vain hetkeksi, riittää pelkkä tyhjä tila, paikka, missä esine on ollut, uhri elänyt elämänsä. On aina joku, joka tarvitsee tilaa valtaamatta sitä.

Destruktiivinen luonne tekee työnsä ja välttää vain luovuutta. Siinä missä luova ihminen kaipaa yksinäisyyttä, destruktiivisen ihmisen täytyy jatkuvasti pysytellä toisten ihmisten, hänen toimintansa todistajien, keskuudessa.

Destruktiivinen luonne on tuuliviirin tavoin alttiina uusille vaikutuksille. On turha suojella häntä niiltä.

Destruktiivista luonnetta ei lainkaan kiinnosta tulla ymmärretyksi. Vaivannäköä sen eteen hän pitää turhana. Väärinymmärretyksi tuleminen ei häntä satuta. Päinvastoin hän yllyttää siihen, kuten tekivät oraakkelit, nuo destruktiivisen luonteen kantainstituutiot. Kaikkein pikkuporvarillisiin ilmiö, juoruilu, syntyy vain koska ihmiset eivät halua tulla väärinymmärretyksi. Destruktiivinen luonne kestää sen, että hänet ymmärretään väärin. Hän ei ryhdy juoruilemaan.

Destruktiivinen luonne on kotoilijan vihollinen. Kotiinsa käpertyvä kaipaa mukavuutta, koti on hänen elämänsisältönsä. Hän kääriytyy kote-loonsa kuin samettiin, jolla hän on vuorannut maailman. Destruktiivinen luonne sen sijaan pyyhkii pois jopa oman tuhonsa.

Destruktiivinen luonne edustaa uutta perinnetietoisuutta. Jotkut jättävät jälkeensä esineitä laittamalla ne turvaan ja siten konservoimalla ne. Toiset taas jättävät jälkeensä tilanteita tekemällä niistä toteutettavissa olevia ja siten likvidoimalla ne. Jälkimmäisiä kutsutaan destruktiivisiksi.

Destruktiivisella luonteella on historiallisen ihmisen tietoisuus. Hänen perustuntemuksenaan on rikkumaton epäluottamus asioiden kulkuun ja valmius panna merkille, että kaikki

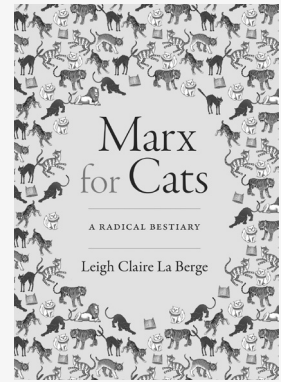
voi mennä pieleen. Sen vuoksi destruktiivinen luonne on itse luotettavuus.

Destruktiivinen luonne ei näe mitään pysyvää. Juuri siksi hän näkee kaikkialla reittejä. Siellä missä toiset havaitsevat muureja ja vuoria hän näkee polun. Mutta koska hän näkee kaikkialla reitin, hänen on myös kaikkialla raivattava sitä. Ei aina kuitenkaan raa'alla väkivallalla, joskus myös jalostunein ottein. Koska hän tunnistaa kaikkialla reittejä, hän on itse aina tienristeyksessä. Yhtenäkin hetkenä ei voi tietää mitä seuraava tuo tullessaan. Pysyvän hän hajottaa palasiksi, ei pirstaleiden itsensä takia vaan niiden läpi avautuvan reitin.

Destruktiivinen luonne ei elä siksi, että elämä on elämisen arvoista, vaan koska itsemurha ei maksa vaivaa. ■

JONI JAAKOLA & ALEKSI RENNES

Kapitalismin toisenla(j)ista historiaa

DOI: 10.51809/TE.146585

CC BY-NC-ND 4.0

Leigh Claire La Berge. *Marx for Cats: A Radical Bestiary*. Duke University Press, Durham 2023. 394 s.

Filosofi Jacques Derrida (2019) havahtui tunnetusti alastomuuteensa kissansa katseen kohdattessaan. Leigh Claire La Berge vie kissojen kanssa ajattelun astetta pidemmälle kirjassaan *Marx for Cats: A Radical Bestiary*. Teos sai alkunsa videoprojektina, jossa seurataan La Bergen kissalleen pitämiä lyhyitä oppitunteja Karl Marxin (1818–1883) teorian keskeisistä ajatuksista. Vangitakseen kissansa lyhytjanteisen ja oikullisen huomion La Berge etsii marxilaisesta ajattelusta elementtejä, jotka puhuttelisivat erityisesti kissan kokemusmaailmaa. Tässä tarkoituksessa hän poimii marxismin arkistojen kätköistä erilaisia kissojen ilmentymiä, jotka voisivat toimia samastumiskohteina hänen hajamielisellet oppilaalleen.

Kirjan muotoon työstettynä tämä kokeellinen lajienvälinen pedagogiikka laajentuu systemaattisemmaksi tulkinnaksi länsimaisen kapitalismin historiasta kissojen avulla ja niiden kautta. La Bergen perustavan väitteen mukaan sekä kapitalismi että sitä kritikoiva marxilainen yhteiskuntateoria ovat rakentuneet symbolisessa ja materiaalisessa vuorovaikutuksessa erilaisten kissaeläinten kanssa. Kissan merkitys tässä historiassa ei kuitenkaan ole yksiselitteinen vaan moniulotteinen ja monin tavoin ristiriitainen. Kissat ovat olleet mukana niin valtaapitävien kuin sitä haastavien toimissa. Kapitalismin eri vaiheissa kissat ovat edustaneet niin radikaalia vallankumouksellisuutta kuin äärimmäistä konservatiivisuutta.

Lukuisten esimerkkien avulla La Berge osoittaa, miten kissat ovat vaikuttaneet marxilaisen teorian muotoiluun paitsi monipuolisen metaforiikan ja symboliikan lähteenä myös marxilaisten teoreetikoiden kodit jakavina tovereina. Samanaikaisesti keskeisen tutkimusongelman muodostaa kiistelty kysymys Marxin luontokäsityksestä ja eläinsuhteesta. Vedoten erityisesti hänen teoriaansa työstä ja vieraantumisesta Marxia on syytetty ”lajinarsismista” ja ideologisesta väkivallasta eläimiä kohtaan (ks. esim. Benton 1988; Foster & Clark 2018; Stache 2018). La Bergen mukaan kuitenkin kissoja seuraamalla tulee näkyviin harvoin tunnistettu eläimellisyyden juonne Marxin ajattelun ytimessä. Siksi hän ei vaadi niinkään marxilaisen teorian uudelleenmuotoilua vaan paluuta sen unohdettuun radikaaliin eläinperinteeseen – kissojen arkisto kertoo meille, että marxismissa on aina ollut kyse lajienvälisestä projektista.

Kissansukuista metodologiaa

Muodoltaan *Marx for Cats* mukailee bestiaaria eli keskiaikaista, allegorista kuvakirjaa, jossa maailma aukenee rikkaan eläinsymboliikan kautta. Perinteisen bestiaarin tavoin teos kuljettaa eläinanalyyseissään rinnakkain visuaalista ja kielellistä logiikkaa. Teoksen rikas kuvasto on valikoitu La Bergen kartoittamasta kapitalismin historian ”tilkkutäkkiarkistosta”, jonka moninaiset kissat ulottuvat keskiaikaisesta heraldiikasta sosiaalisen median kissameemeihin. Arkistomateriaalin lisäksi jokaisen luvun alkua kuvittaa koristeellinen initiaali, jossa tyylitelty

alkukirjaimen oheen on lisätty piirros kyseisen luvun pääroolia esittävästä kissaeläimestä. Piirroskuvat on myös koottu yhteen kirjan kansikuvituksessa sekä monistettu täyttämään sen ensimmäiset ja viimeiset sivut. Näissä kissojen kuvallisissa tihentymissä todentuu La Bergen pyrkimys tehdä näkyväksi historiankirjoituksen marginaaleihin hylätyt eläimet.

Lineaarisen historiakäsityksen sijaan marxilainen näkökulma korostaa historian ristiriitaisuutta ja epäjatkuvuutta, sen eritahtisia kiihdytyksiä ja hidastuksia. Näitä ajan sotkuisuuksia tulkitsessaan La Berge omaksuu Walter Benjaminin (1892–1940) käsitteen *Tigersprung*. Benjaminilla tämä ”tiikerinloikka” suuntautuu nykyisyydestä tiettyyn historialliseen hetkeen. Sen tavoitteena on pyydystä menneisyydessä piilevä ja toteutumatta jäänyt vallankumouksellinen potentiaali ja aktivoida se uudelleen nykyhetkessä. Tällä tavoin tiikerinloikka tarjoaa Benjaminille militantin historiankirjoituksen mallin, jota myös La Berge hyödyntää tutkimuksensa metodologisena ohjenuorana.

Loikan käsitteessä kissan luontainen fyysinen kyky muuntuu abstraktiksi metodiksi. Se on kuvaava esimerkki La Bergen tavasta nivoa yhteen kissan materiaaliset ja symboliset ulottuvuudet. Samanlainen menettely toistuu kirjassa useassa yhteydessä. Kuvatessaan työväenliikkeen taistelua 1900-luvun alun Yhdysvalloissa La Berge korostaa erityisesti IWW:n (*International Workers of the World*) merkitystä. Kyseinen ammattiyhdistys otti tunnukseksi mustan kissan, jonka inspiroiman laulun sanoissa vakuutetaan, että ”pehmeinkin kypälä voi olla kynsi”. Tassun ja kynnen dialektiikan kautta kissasta tulee symboli sabotaasille työtaistelun välineenä, jossa yhdistyy salavihkaisuuden vaatimus ja väkivallan uhka.

La Berge paikantaa vastaavanlaisen kissansukuisen käsitteen myös Marxin vuoden 1852 esseestä *Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista*. Tekstissä Marx käyttää sanaa *Katzenjammer*, joka kirjaimellisesti viittaa kissan mouruamiseen mutta toimii myös puhekielisenä ilmauksena krapulalle. Marx kuvaa tällä ironisella termillä porvarillisten vallankumousten

toistuvia epäonnistumisia. Niillä on taipumus jäädä lyhytikäisiksi niin, ettei yhteiskunta milloinkaan ehdi todella omaksua saavutettuja tavoitteita. Näin esimerkiksi Ranskan vallankumous johti Napoleonin valloitusretkiin, kun taas Yhdysvaltojen itsenäistyminen vain vakiinnutti orjuuteen perustuvan talousjärjestelmän. Porvarillista vallankumousta seuraa ainoastaan kissan surullinen serenadi.

Marx for Cats on myös annalistinen, pitkän aikavälin historiallinen tutkimus. Tulkinta marxismista lajienvälisenä projektina vie lukijansa ristiretkistä uusliberalismin voittokulkuun ja 800-luvulta 2000-luvulle. Matkalla kohdataan kirjava joukko kissaeläimiä: leijonia, ilveksiä, panttereita, tiikereitä, villi- ja kotikissoja. Kissojen kautta avautuu kolme kapitalismia kuvaavaa tarinaa, jotka liittyvät alistamiseen, porvariston syntyyn ja vallankumoukseen.

Alistavat, porvarilliset ja vallankumoukselliset kissat

La Bergen kerronnassa keskiaika näyttäytyy leijonan ja kotikissan välisen dialektiikan kautta. Euroopassa ”leijonakuninkaas” ja -hallitsijat olivat yleisiä. Leijona oli suosittu symboli aatelissukujen vaakunoissa, ja monen aatellisen nimet viittasivat leijoniin, kuten Saksin ja Baijerin herttualla Henrik Leijonalla (n. 1129–1195) ja Englannissa hallinneella Rikhard Leijonanmiehellä (1157–1199). La Berge tulkitsee vallanpitäjien mieltymyksen kissapetoihin antropomorfismin sijaan ennen kaikkea zoomorfisena ilmiönä: poikkeuksellisen ihmisen kuninkaallinen ylevyys vaatii leijonan territoriaalisuuden ja lihansyönnin verisen yhdistelmän omaksumista.

Keskiajalla leijonaan yhdistyi siis väkivallan, sodan ja alistamisen konnotaatioita. Leijonien uhreiksi valikoituivat usein erityisesti kotikissat, joita pidettiin feodaalijan Euroopassa yleisesti yhteiskunnallisen epäjärjestyksen merkitsejienä. Samalla ne rinnastuivat alistettuihin ihmisryhmiin kuten seksityöntekijöihin, juutalaisiin ja noitiin. Noitavainoihin liittyikin olennaisesti myös kissojen tuhoamista. Kissoja jahdattiin harhaoppisten tavoin, sillä niiden ajateltiin pitävän

hallussaan pahalaismaisia voimia. Kristinuskon valtapiirin rajoille suuntautuneissa ristiretkissä taas leijonavalloittajia olivat vastassa kotikissoja arvostavat arabit. Kotejaan puolustavilta arabeilta leijonakuninkaiden jaloluonteisuus jäi huomaamatta, ja he arvottivat hyökkääjät ennemminkin ”likaisiksi koiriksi”.

Joukko anekdootteja korostaa kissojen keskeistä roolia myös Amerikan kolonisaation historiassa. Virginiaan vuonna 1619 purjehtinut ensimmäinen orjalaiva oli nimeltään *White Lion*. George Washington (1732–1799) muistutti vallastaan leijonakoristeisella miekallaan. Leijonapatsaat koristivat myös kaikille yhtäläisiä oikeuksia Yhdysvaltojen perustuslakiin kirjanneen Thomas Jeffersonin (1743–1826) orjaplan-taasia. Asuttajakolonialismi eteni Yhdysvalloissa kissaeläinten kustannuksella. Länteen suunnanneet uudisraivaajat tappoivat villikissoja, sillä tappotodistukset kävivät valuuttana. Termillä villikissa alettiin viitata myös ajalle tyypilliseen pankkitoimintaan (*wildcat banking*), jonka leviäminen edesauttoi alkuperäiskansojen häätämässä ja tuhoamisessa.

1700-luvulla kotikissat tippuivat valistuksen mukana noidan luudan selästä porvariston koteihin. Kun kissojen rooli yhteiskuntasuhteissa muuttui, myös niiden kokema väkivalta sai uusia muotoja. La Berge nostaa esimerkiksi 1730-luvun Pariisissa tapahtuneen kissojen joukkosurman, jonka toteutti ryhmä pienen paikallisen kirjapainon oppipoikia. Teon syyt löytyvät luokkataistelusta. Perusteeksi kissojen tuomitsemiseen ja tappamiseen riittivät niiden läheiset suhteet porvariston kanssa.

1800-luvulle tultaessa porvaristo syrjäytti aateliston vallastaan, mikä merkitsi samalla porvarillisten kissojen kulta-ajan alkua. La Berge kuvaa tässä yhteydessä myös porvariston ristiriitaista moraalikäsitystä, jossa kapitalismiin liittyvät yhteiskunnalliset ongelmat, kuten orjuus ja eläinten huono kohtelu, tunnustetaan ja niitä paheksutaan, mutta tämä pohdiskelu ei itsessään pyri muuttamaan vallitsevaa talousjärjestelmää tai tarjoa sille vaihtoehtoja.

La Bergen käsittelyssä 1900-luku näyttyy ennen kaikkea vallankumouksellisen kissan

aikakautena. Aiemmin pahalaisen kätyrinä toiminut musta kissa omaksuttiin niin ammattiyhdistysliikkeen kuin anarkismin ja proletaarisen vallankumouksen symboliksi. Antikapitalistisen mustan kissan metaforaa hyödynsi myös Mustat panterit, joka oli tunnetuin kommunistinen ja rasisminvastainen järjestö toisen maailmansodan jälkeisissä Yhdysvalloissa. Samalla tavoin kapitalismikriittiset voimat omivat itselleen myös aiemmin halveksitun villikissan arvonimen. Yhdysvaltojen kolonisaation aikaan villikissat nähtiin arvokkaana vain kuolleen tai häikäilemättömän pankkitoiminnan symbolina, mutta 1900-luvulla ne saivat uuden merkityksen antiautoritäärisenä lakkoiluna (*wildcat strikes*). 2000-luvulle tultaessa kissakuvaston määrittäjäksi nousivat internetin lukemattomat kissavideot ja niissä esiintyvä absurdistinen kissa, omanlaisensa kapitalistisen työtéhokkuuden ihanteen halventaja.

Kissabongailusta lajienväliseen solidaarisuuteen

La Bergen kissaodyksejä tavoittaa hyvin kapitalismin sisäiset ristiriidat ja traagisuuden. Teoksen ehdottomana ansiona on, että se saa katsomaan maailmaa eri tavalla ja näkemään kissaeläimiin liittyviä moninaisia merkityksiä ja valtasuhteita kaikkialla ympärillämme. Miksi Suomen poliisia symboloi miekan päällä päivystävä leijona? Entä miksi Helsingin Sanomien haastattelema sydänkirurgi kertoo, että ammatti vaatii määrätietoista ”leijonan mieltä” ja herkkiä ”naisen käsiä” (Siltamäki 2024, 11)?

Toisaalta La Bergen analyttinen ote jää usein kuvailuksi. Villistä kissabongailusta syntyy kattava anekdoottikokoelma, mutta kissakaskujen välillä loikkiminen – esimerkiksi hippyy Henry Fordin (1863–1947) kissakarusellista autotehtaiden suunnitteluun – kadottaa välillä argumentin. Kuvailun myötä La Berge ei oikeastaan kerro paljoa uutta kapitalismin historiasta, vaan lähinnä tarjoaa vaihtoehtoisen väylän siihen.

La Bergen kissabongailu vaikuttaa jokseenkin sattumanvaraiselta, kun se kohdistuu yksittäisten kirjoittajien kissoja hyödyntäviin kielikuviin. La

Bergen analyysin lähtökohtana onkin aina tekstuaalinen arkisto, ei kissa itsessään. Siksi monet kissan kyyyt ja niiden mahdolliset poliittiset merkitykset jäävät La Bergellä huomioimatta. Mitä esimerkiksi seuraisi, jos kissan kehrääminen käsitteellistettäisiin hoivana? Hoivan tematiikkaan liittyvät myös kissan kielen puhdistavat ja viilentävät lipaisut. Ne kytkevät kissan osaksi uusintavan työn ja hoivan eri muotoja, joiden arvoa on kapitalistisessa talousjärjestelmässä johdonmukaisesti väheksytty. Yhtä lailla voidaan korostaa kissan kykyä tasapainoilla kapeilla ulokkeilla tai kiivetä esteiden yli ja hyödyntää pieniä rakoja kulkureittinään. Kissojen tilallisuus näyttäytykin olemukseltaan nestemäisenä. Sen kurittomuus vastustaa ja jäyttää tehtaan jähmeäksi segmentoitua tilallisuutta tai kokoonpanolinjalla fragmentoituja ja tarkkaan rajattuja ihmisruumiin liikkeitä, joita La Berge kuvaa kirjassaan.

Kirjansa lopuksi La Berge hahmottelee askelmerkkejä lajienväliseen solidaarisuuteen. Luokkataistelun pitkässä historiassa kuitenkin mikään osapuoli ei tarjoa yksiselitteistä mallia tällaiselle kollektiivisuudelle. Porvaristo on pelkistänyt kissan omaksi lemmikikseen. Siitä on tullut yksityisomaisuutta ja omistajalleen merkityksellinen emotionaalisen investoinnin kohde. Myöskään marxismi ei ole pystynyt välttämään tätä hallinnan ja sentimentaalisuuden kaksoisidosta suhteessa kissoihin. Vaikka sen teoriaperinteessä käytetään kissoista johdettuja käsitteitä, kissoja itsessään ei ole otettu tosissaan potentiaalisina tovereina vallankumouksellisessa kamppailussa. La Bergen omakaan lähestymistapa ei täysin välttä näitä ongelmia. Kirjan kerronta etenee varsin ihmiskeskeisesti, ja kissojen runsas läsnäolo välineellistetään siinä määrättyjen argumenttien tueksi. Tässä mielessä lajienvälisen solidaarisuus ei näyttäydy La Bergelle tutkimuksen teon käytäntönä vaan pikemminkin tekstistä avautuvana horisonttina.

Ihmiskeskeisyyden lisäksi La Bergen tarkastelu etenee länsikeskeisesti painottuen Euroopan ja Yhdysvaltojen historiaan. Hän kyllä sivuaa esimerkiksi monille Pohjois-Amerikan koillisen metsäalueen intiaanikansoille tärkeää vedenalaista myyttistä pantteria, Mishipeshua, mutta ei

kuitenkaan kuvaile tarkemmin tämän kissaolennon kautta muotoutuvaa eläinsuhdetta. Se mainitaan ainoastaan yhtenä uhrina, jonka kolonisaatioon olemuksellisesti kytkeytyvä luonnon desakralisaatio on vaatinut. Näin ollen alkupe räiskansojen kissoihin liittyviä uskomuksia itsessään ei mielletä radikaalien poliittisten käytäntöjen mahdolliseksi lähteeksi. Ikään kuin huomautta kolonialistiset pois pyyhkimiset kutistavat La Bergen kuvittelua uudenlaisesta yhteiselosta kissojen kanssa. Vastaesimerkkinä voidaan mainita Eduardo Viveiros de Castron (2019) pyrkimys dekolonisoida länsimaista ajattelua Amazonin intiaanien kosmologian avulla. Kenties uusia solidaarisuuden muotoja on löydettävissä hänen kuvauksestaan lajienvälisestä perspektivismistä. Siinä jaguaarin ja ihmisen elämismaailmojen vertailu johdattaa toisiinsa kietoutuvien ja keskenään risteävien todellisuuksien ontologiaan.

Edelleen voidaan kysyä, mitä jää yksinomaan kissoihin keskittyvän tutkimusnäkökulman katveeseen. La Berge ymmärtää solidaarisuuden erityisesti toveruuden käsitteen kautta. Toveri (*comrade*) palautuu etymologisesti espanjankieliseen sanaan *camarada*, joka merkitsee huone-toveria. Ajatus eläintovereiden kanssa yhdessä rakennettavasta lajienvälisestä kommunismista soveltuu erityisen hyvin kissoihin, jotka jakavat kotimme ja huoneemme jo valmiiksi. Ne ovat kesytettyjä mutta silti poliittisesti elähdyttäviä hurmaavassa omapäisyydessään ja tottelemattomuudessaan. La Berge ei kuitenkaan juuri problematisoi toveruuden kautta muotoutuvan eläinsuhteen soveltuvuutta muihin eläinlajeihin. Koirakumppanit (Haraway 2003) tarjoavat läheisen vertailukohdan, mutta esimerkiksi sukupuuttoon kuolleiden eläinlajien (Turpeinen 2023; Vettese 2020), loissuhteiden (Serres 2007) tai tehotuotetun nautakarjan historian (Gunderson 2011) kautta avautuisi hyvin erilainen näkymä kapitalismiin liittyvään lajisortoon ja siten myös planetaarisen solidaarisuuden mahdollisuuksiin.

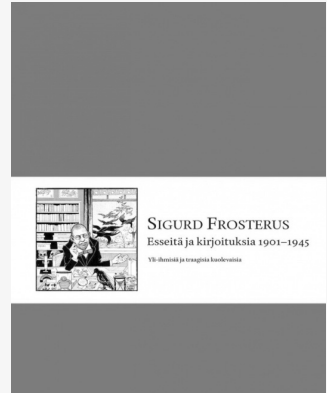
Puutteistaan huolimatta *Marx for Cats* onnistuu luomaan tarpeellista siltää posthumanismin ja Marxin ajattelun välille. Teos asettuu saumattomasti osaksi laajempaa viimeaikaista tutkimussuuntausta, jossa kapitalismin,

imperialismiin, kommunismiin ja marxismiin historiaa kerrotaan uudelleen keskittymällä eläinten kokemuksiin, kärsimyksiin ja vastarinnan mahdollisuuksiin (ks. Amir 2020; Blanchette 2020; Burton & Mawani 2020; Fleischman 2022). Näissä teoksissa kissat saavat rinnalleen muun muassa sikoja, haaskalintuja ja termiittejä uusina ei-inhimillisen historiankirjoituksen kiintopisteinä. Eläinten roolin tarkastelu vertautuu myös keskusteluun sukupuolen asemasta marxilaisessa ajattelussa kuten esimerkiksi Silvia Federicin (2004) feministisessä tulkinnassa noitavainoista. Osaksi samaa jatkumoa asettuu myös rodullistamisen problematiikka, johon liittyy Marxia on luettu uudelleen ei-eurooppalaisesta ja ei-vaikosta näkökulmasta suhteessa esimerkiksi Haitin vallankumoukseen (James 1938) ja mustan radikalismiin perinteeseen (Robinson 1983). ■

KIRJALLISUUS

- Amir, Fahim (2020) *Being and Swine: The End of Nature (As We Knew It)*. Käänt. Geoffrey C. Howes & Corvin Russell. AK Press, Chico.
- Benton, Ted (1988) "Humanism = Speciesism: Marx on Humans and Animals". *Radical Philosophy* 50, 4–18.
- Blanchette, Alex (2020) *Porkopolis: American Animality, Standardized Life, and the Factory Farm*. Duke University Press, Durham.
- Burton, Antoinette & Renisa Mawani (toim.) (2020) *Animalia: An Anti-Imperial Bestiary for Our Times*. Duke University Press, Durham.
- Derrida, Jacques (2019) *Eläin, joka siis olen*. Käänt. Anna Tuomikoski. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Federici, Silvia (2004) *Caliban and the Witch*. Autonomedia, New York.
- Fleischman, Thomas (2022) *Communist Pigs: An Animal History of East Germany's Rise and Fall*. University of Washington Press, Seattle.
- Foster, John Bellamy & Brett Clark (2018) "Marx and Alienated Speciesism". *Monthly Review* 70:7, 1–20.
- Gunderson, Ryan (2011) "From Cattle to Capital: Exchange Value, Animal Commodification, and Barbarism". *Critical Sociology* 39:2, 259–275.
- Haraway, Donna (2003) *The Companion Species Manifesto*. Prickly Paradigm Press, Chicago.
- James, C. L. R. (1938) *The Black Jacobins: Toussaint L'Ouverture and the San Domingo Revolution*. Secker & Warburg, London.
- Robinson, Cedric (1983) *Black Marxism: The Making of the Black Radical Tradition*. Zed Books, London.
- Serres, Michel (2007) *The Parasite*. Käänt. Lawrence R. Schehr. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Siltamäki, Tuija (2024) *Leijonan mieli, herkät kädet*. HS Teema 2/24.
- Stache, Christian (2018) "On the Origins of Animalist Marxism: Rereading Ted Benton and the *Economic and Philosophical Manuscripts of 1844*". *Monthly Review* 70:7, 22–41.
- Turpeinen, Iida (2023) *Elolliset*. Kustantamo S&S, Helsinki.
- Vettese, Troy (2020) "A Marxist Theory of Extinction". *Salvage* #7.
- Viveiros de Castro, Eduardo (2019) *Kannibaalimetafysiikka: aineksia poststrukturalistiseen antropologiaan*. Käänt. Eetu Viren. Tutkijaliitto, Helsinki.

Kurkistuksia estetiikan hurmioon

DOI: 10.51809/TE.147096

CC BY-NC-ND 4.0

Frosterus, Sigurd. *Yli-ihmisiä ja traagisia kuolevaisia: Esseitä ja kirjoituksia 1901–1945* (toim. Kimmo Sarje, suom. Jaakko Anhava). Kustannus Oy Taide, Helsinki 2024. 286 s.

Kimmo Sarjen toimittamat Sigurd Frosteruksen esseekokoelmat ovat edenneet neljanteen osaansa. Aiemmin ovat ilmestyneet *Väri ja valo: Kirjoituksia kuvataiteesta 1903–1950* (2000), *Modernin Janus-kasvot: 1902–1935* (2006), ja *Arkkitehtuuri: Kirjoituksia 1901–1953* (2010), kaikki Taide-kustantamon julkaisemana.

Frosterus oli paitsi merkittävä arkkitehti, joka on suunnitellut mm. Stockmannin rakennuksen ja Tamminiemen huvilan (jälkimmäisen yhdessä Gustaf Strengellin kanssa), myös laaja-alaisesti sivustynyt kirjallisuuden ja taiteen tuntija. Nyt ilmestyneet esheet esittelevät Frosteruksen ihailemia kuvataiteilijoita, kirjailijoita, arkkitehtejä ja säveltäjiä. Esheet ja kritiikit luovat samalla hyvän kuvan hänen estetiikastaan. Kokoelma tarjoaa kiinnostavan näkökulman viime vuosisadan alun kulttuuri-ilmapiiriin – ja lisäksi myös peilin, josta voi tarkastella oman aikamme estetiikkaa ja sen juuria. Esheet herättävät myös kysymyksen siitä, mihin on kadonnut se tunteiden ja innostuksen palo, joka siivittää Frosteruksen ja hänen aikaistensa älyllisiä analyyseja.

Elämä väreinä ja muotoina

Otto Wagnerin arkkitehtuurille omistettussa esseessä käy välittömästi ilmi Frosteruksen dogmatiikasta vapaa modernismi. Wagnerin

ansioiksi hän laskee modernin elämän tarpeiden ja materiaalien huomioimisen. Frosterus ei kuitenkaan paheksu viittauksia menneisyyteen ja perinteeseen. Kriittiset huomiot Wagnerin arkkitehtuurin puutteista viittaavat tasapainon löytämiseen rationaalisuuden ja tunteiden välillä.

Kun Frosterus analysoi kuvataiteilijoita kuten Giovanni Segontinia, Whistleriä tai Gallen-Kallelaa, ilmenee sama ennakkoluulottomuus. Frosterus ei ole kiinnittynyt yhteen estetiikkaan, vaan hänellä on silmää taiteilijan yksilöllisyydelle. Samalla taiteilijat onnistutaan kuitenkin sijoittamaan taidehistorian laajempaan kontekstiin, jonka Frosterus tuntee perusteellisesti. Analyysiensä ohessa Frosterus tekee myös metodologisia huomioita taiteen tutkimuksesta. Esseessään Segantinista hän toteaa, että on yhtäältä mahdollista tunkeutua taiteilijan tuotantoon tämän elämästä ja persoonallisuudesta lähtien tai toisaalta yrittää suoraan hahmottaa teoksista niiden taakse kätkeytyvää persoonallisuutta (s. 53). Frosteruksen lähestymistapa Segantini-esseessä on hyvä esimerkki taiteilijälähtöisestä analyysistä. Lähestymistapa toimii Frosteruksen mukaan silloin, kun taiteilija on Segontinin tavoin ”dionyysisessä autuudessaan” onnistunut muuntamaan sisäisen sieluelämänsä väreiksi ja muodoiksi. Gallen-Kallelaa käsittelevässä esseessään Frosterus käyttää taidokkaasti myös geneettistä menetelmää tarkastellessaan Gallen-Kallelan luonnoksia osoittaakseen, miten lopullisen teoksen nerokkuus on vähitellen muodostunut haparoiivista yrityksistä.

Nykyhetkessä elävä kauneus

Kirjailijoille omistetut esseet käsittelevät Frank Norrisia, H. G. Wellsiä ja Johannes V. Jensenia. Wells-essée on teoksen laajin, mikä osoittaa kirjailijan tärkeyden Frosterukselle. Sijoittaessaan tieteen ja kirjallisuuden rajapinnat Wellsin tuotannossa aikaansa ja kirjallisuuden historiaan Frosterus tulee samalla paljastaneeksi näkemyksensä naturalismista, realismista sekä näiden romanttisista ja dekadenteista vastareaktioista. Essée asettaa vastakkain Wellsin ”nykyhetkessä elävän kauneuden” ja Ruskinin ja Morrisin ”juoksuhiekalle perustuvan uskon haudastaan nousseeseen keskiaikaan”. Vaikka Frosterus osaa eritellä Wellsin tuotannon heikot lenkit ja vahvuudet, hän selvästi ihaillee tämän ”urheilun ja ponnistusten karaisemaa, verisillä paahtopaisteilla ja viskillä sekä maustetulla pikkelsillä ja ginillä ravittua tertvettä voimakasta luonnetta” (s. 96). Frosterus liittää Wellsin osaksi E. T. A. Hoffmanin, Edgar Allan Poen ja Thomas de Quinceyn edustamaa fantasiakirjallisuuden perinnettä tehden eron esitieteellisen ja modernin fantasian välille (Frosteruksen aikana modernia tieteiskirjallisuuden käsitettä ei ollut vielä kehitetty).

Nietzschen hienovarainen läsnäolo näkyy teoksessa paitsi Nietzschen ja Erwin Rohden käymää kirjeenvaihtoa käsittelevässä tekstissä, myös monessa muussakin esseessä esiin tulevassa modernin tavoitteellisen ja voimakastahtoisin ihmisen ihailussa. Frosterus ilmaisee ihailunsa usein maskuliinisuuteen liittyvällä sanastolla ja retoriikalla. Kirjan otsikon toinen, hauraampi ja herkempi tunne-elämän ulottuvuus saa kuitenkin ilmaisunsa muun muassa Edward Munchin taiteen ymmärtävässä ja kriittisessä esittelyssä.

Säveltäjistä Frosterus käsittelee Sibeliusista kolmessa tekstissä, joista laajimmassa hän analysoi Sibeliuksen musiikin kehitystä jakaen sen kolmeen vaiheeseen tai pikemminkin elementtiin: kansalliseen heräämiseen, poliittisesti värityneeseen isämaanrakkauteen sekä lopulta maailmankansalaisen avarakatseisuuteen, jota edustaa abstrakti kirjallisista aiheista irronnut musiikki.

Frosteruksen analyysit kahdesta ensimmäisestä vaiheesta tukeutuvat värikkäästi

kuvattuihin ulkomusiikillisiin elementteihin ja assosiaatioihin. Puhtaan musiikin kohdalla maalaileva kuvailu jää sen sijaan vähemmälle, kun Sibelius kohoaa Frosteruksen kielikuvan mukaan ”raketin” tavoin ”abstraktioiden ilmakerroksiin”. Tässä vaiheessa Frosteruksen huomio kiinnittyy orkestrointiin ja melodisten aiheiden käsittelyyn, joista hän esittää muutamia huomioita. Lukuun ottamatta viittausta Es-duuri sinfonian modulatioihin Frosterus pidättäytyy varsinaisista musiikkiteoreettisista analyyseistä.

Frosteruksen *Moderna vapen* -teoksen (1915) lukeneille ei tule yllätyksenä, etteivät kirjoittajan esteettiset ihastukset rajoitu vain taiteeseen. Tennis saa osansa esseessä ”Lawn Tennis”, jossa pelin liikkeiden eleganssia arvioidaan myös esteettisesti ja pohditaan, miten tenniksestä voi tulla klassista taidetta.

Taiteen autonomia ja konteksti

Esseiden kohteiksi on selvästi valikoitunut Frosteruksen ihailemia taiteilijoita. Tämä ei kuitenkaan estä häntä kohdistamasta heihin ankaraakin kritiikkiä silloin kun taiteilijat ovat hänen mielestään epäonnistuneet. Tämä tulee selvästi esiin esimerkiksi Gallen-Kallelaa koskevassa esseessä, jossa analysoidaan kattavasti niin taiteilijan onnistumiset kuin epäonnistumisetkin. Painopiste on kuitenkin innostuksessa ja taiteilijoiden onnistumisen ja niiden syiden analyysissa. Kriittinen analyysi yhdistyy lennokkaan romanttisiin visioihin, kuten Frosteruksen kuvauksessa Segantinin panteistisesta maailman näkemyksestä, jonka hän asettaa ”Spinozan ja Goethen loogisten voimannäytteiden” yläpuolelle. Frosteruksen positiivinen kritiikki on intoutuneen lennokasta ja negatiivinen purevaa mutta aina yhtä eloisesti muotoiltua. Euroopan naturalisteista hän toteaa, että heidän esikuvinaan olivat ”kanitarhaerotiikka ja marsuhenkisyyt” (p. 133).

Jaakko Anhavan käännöksen tavoittaa Frosteruksen kielen ja ilmaisun rikkauudet hävittämättä tekstin arkaaisia piirteitä. Näin lukija pääsee nauttimaan Frosteruksen kirjoituksen lennokkuudesta täysin siemauksin.

Tällaisten historiallisten kokoelmien yksi keskeinen tehtävä on mahdollistaa taidekritiikin ja estetiikan kehityksen hahmottaminen virtana, jossa sekoittuvat usein ristiriitaisina pitämämme elementit ja sivuhaarat. Näin ne saattavat liian usein peräkkäisten tyylien ja esteettisten oppien staattisena sarjana hahmottamamme taidehistorian liikkeeseen. Frosterus tuo voimakkaasti esiin taiteen yhteydet muihin arvoihin, kuitenkin kieltämättä taiteen suhteellista autonomiaa. *L'art pour l'art* -periaatteen Frosterus toteaa lateudeksi, johon sisältyy totuuden jyvä. Vuonna 1935 kirjoitetussa esseessään ”Kalevalan jälleensyntymät” hän kuitenkin moittii edeltävän viidenkymmenen vuoden taiteentutkimusta huomion suuntaamisesta yksinomaan esteettisiin arvoihin. Tämä on Frosteruksen mukaan seurausta etenkin maalaustaiteen eristymisestä muista

luomisen muodoista (s. 192). Tällainen asenne, joka sijoittaa taiteen tekijän oman aikakauden historialliseen ja laajempaan kontekstiin, tekee mahdolliseksi taideteosten monipuolisen analyysin. Huomio on tällöin paitsi teosten arvioinnissa niiden autonomisten ja abstraktien ulottuvuuksien mukaisesti, myös niiden suhteuttamisessa historialliseen ajanjaksoon tai jopa tekijän persoonallisuuteen.

Teosta kontekstualisoivat Kimmo Sarjen asiantunteva johdanto sekä kääntäjän huomautukset. Sarjen valikoimine kuvituksineen kirja on myös kaunis. Kirjassa on kunnollinen lankasidos, joka tosin on kirjan pehmeäkantisuuden myötä pyöristämätön ja näin ollen hieman jäykkä ja huonosti avautuva. Sidos vaatii lukijalta hellät eleet ja kurkistelua. ■

Tieteellinen elämä

European Sociological Association -järjestön valtava sosiologian konferenssi pidettiin Portossa elokuun lopulla. Konferenssin pääpuhujista esimerkiksi Michael Burawoy käsiteli Israelin ja Palestiinan suhteita ja Israelin kolonialismia vertailevan historiallisen analyysin näkökulmasta. Nira Yuval-Davis puhui nekropolitiikasta ja dehumanisaatiosta osana tämän hetken uusliberalistista rajojen politiikkaa. Viimeisenä päivänään konferenssi sai kuitenkin oudon käänteeseen. Tällöin ääneen pääsi Oxfordin yliopiston professori Michael Biggs, joka puhui epämääräisen otsikon ”Kuinka kriittinen teoria muuttaa kulttuuria ja instituutioita?” alla siitä, voiko kriittisen rotua koskevan teorian ja queer-teorian nähdä ”itseään toteuttavana ennusteina”, ja vielä tarkemmin, kuinka ”Judith Butlerin gender-käsitys vaikutti englantilaisten vankiloiden toimintaan 2010-luvulla”.

Puheen abstrakti on edelleen saatavilla ESA:n sivuilla, ja jo abstraktin lukeminen herättää useammankin kysymyksen, alkaen siitä, miksi ja millä motivaatiolla puhuja tarttuu kriittiseen sukupuolta ja rotua koskevaan teoriaan, kun esimerkiksi hänen kotiyliopistonsa sivustolla hänen kuvauksensa tutkimuksesta ei kosketa millään tavalla sukupuolta, seksuaalisuutta, feminististä teoriaa, kriittistä rodun ja etnisyyden tutkimusta tai queer-teoriaa. Puheen motivaatio ei selvästi lähdekään avautumaan pitkällisen tutkimustyön suunnasta, vaan eräänlaisena harrastuksena, jonka

myötä Biggs on julkaissut liudan vertaisarviomattomia tekstejä sekä muutaman vertaisarvioidun artikkelin *Controversial Ideas* -julkaisussa. Hänen viimeisin sukupuolta käsittelevä tekstinsä on ilmestynyt brittiläisessä *The Telegraph* -sanomalehdessä, ja sen otsikkona on ”How I Took on the Puberty Blocker Orthodoxy – And Won”. Myös useat muut Biggsin sukupuoleen ja feminismiin liittyvät julkaisut käsittelevät transsukupuolisuutta. Esimerkiksi *Quillette*-lehdessä vuonna 2019 julkaistun tekstin otsikko on ”How Feminism Paved the Way for Transgenderism”. Toisin sanoen professori Biggs on tunnettu transvastainen aktivisti. Hän kuuluu myös transvastaisiin verkostoihin kuten *Society for Evidence Based Gender Medicine* -ryhmään. Hänen esityksensä ESA:N konferenssissa seuraili tätä tuttua logiikkaa.

The Oxford Student -lehden mukaan professori Biggs on vuonna 2018 julkaissut tuolloisessa Twitterissä transfobisia ja halventavia twiittejä salanimen turvin. Hän on twiitannut esimerkiksi, että ”transfobia on fasistien luoma sana, jota käyttävät pelkurit, ja jolla manipuloidaan idiootteja”.

Professori Biggsin esiintyminen eurooppalaisen sosiologian keskeisessä konferenssissa pääpuhujana herättää kysymyksiä. Miten on päädytty kutsumaan avoimesti transvastainen tutkija puhumaan aiheesta, jonka asiantuntija hän ei tutkimuksensa perusteella millään tavalla ole? Konferenssin osallistajat olivat toki

varautuneet tilanteeseen, ja Biggsin esitykseen reagoitiin jäsennellyllä kritiikillä ilman poikkeuksia. Biggsin asema kutsuttuna pääpuhujana kuitenkin pakotti sosiologien yhteisön ikään kuin ylimääräisiin töihin – käyttämään aikaa ja energiaa sellaiseen sisältöön reagoitiin, jonka paikkaa konferenssin ytimessä on vaikea perustella tutkimuksellisesti. Biggsin kutsuminen puhujaksi onkin vaikea ymmärtää muutoin kuin jonkinlaisena harhautuneena

tuloksena sellaisesta ajattelusta, jossa ulkopuolelta, mitään ymmärtämättä katsotaan sukupuolen tematiikan ympärillä tehtyä tutkimusta, ja annetaan puhujan paikka “kiinnostavalle” ajattelijalle ikään kuin tasapuolisuuden nimissä. Tällaista on vaikea pitää minään muuna kuin osoituksena siitä, että sukupuolen ja seksuaalisuuden tutkimus on edelleen alue, jolla sosiologien on sallittua olla ymmärtämättä mistään mitään. ■

NUMERON KIRJOITTAJAT

JONI JAAKOLA VTT, tutkijatohtori, Jyväskylän yliopisto

TIMO KAITARO FT, filosofian dosentti, Helsingin yliopisto

ARI KORHONEN FM, väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto

ALEKSI LOHTAJA YTT

JENNI MARJOKORPI FT, yliopistonlehtori, Helsingin yliopiston kasvatustieteellinen tiedekunta

MIKKO A. NIEMELÄ FT, tutkijatohtori, Helsingin yliopiston kasvatustieteellinen tiedekunta

KATARIINA MÄKINEN YTT, yliopistotutkija, Itä-Suomen yliopisto

ALEKSI RENNES FM, väitöskirjatutkija, Turun yliopisto

RAIJA SIRONEN Kääntäjä

MIKKO A. NIEMELÄ & JENNI MARJOKORPI

What Kind of Knowledge is Needed in Schools?
A Review of the Finnish Application of the Term
Powerful Knowledge

This study examines Finnish translations of the concept of *powerful knowledge* that has developed in the field of education over the last 15 years, and the interpretations of the concept that originally appeared in English-language literature. With the concept of *powerful knowledge*, sociologists of education Michael F. D. Young and Johan Muller have attempted to clarify the meaning of knowledge in discussions concerning education. Young and Muller have criticized competence-based education and described why it is just that all young people have equal access to reliable knowledge. However, interpretations of the concept have varied. By reviewing the use of the concept in Finnish, this study explores how powerful knowledge has been used to describe what kind of knowledge is needed in schooling.

KEYWORDS *powerful knowledge, social realism, sociology of education, curriculum studies, subject didactics*